

**THOMAS ALLOM
VE
OSMANLI DÜNYASINI YANSITAN ESERLERİ**

**Yüksek Lisans Tezi
Tülin YENİLİR
Eskişehir, 2017**

THOMAS ALLOM VE OSMANLI DÜNYASINI YANSITAN ESERLERİ

Tülin YENİLİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs, 2017

Bu tez çalışması Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından kabul edilen 1603E136 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tülin YENİLİR'in “**Thomas Allom ve Osmanlı Dünyasını Yansıtan Eserleri**” başlıklı tezi **22 Mayıs 2017** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Sanat Tarihi** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr.Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ

Üye : Yrd.Doç.Dr.Zeynep ERTUĞRUL

Üye : Yrd.Doç.Dr.Fatma KALPAKLI

Prof.Dr. Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

THOMAS ALLOM VE OSMANLI DÜNYASINI YANSITAN ESERLERİ

Tülin YENİLİR

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ

19. yüzyılda İstanbul gravürleriyle tanınan İngiliz mimar ve ressam Thomas Allom, 1804-1872 yılları arasında yaşamıştır. İlk eğitimi hakkında bilgi edinemediğimiz sanatçı, çıraklık ve akademik eğitimini mimarlık üzerine almıştır. Mimari çizimlerindeki başarısından dolayı Fisher Yayınevi'nden teklif alan Allom, İskoçya, İrlanda, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı'yı ziyaret ederek gravürlü seyahatnameler için çizimler yapmıştır. Osmanlı topraklarında yaptığı çizimleri -daha sonra Almanca ve Fransızcaya da çevrilen- *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* ve *Character and Costume in Turkey and Italy* isimli kitaplarda yayınlanmıştır. Bu yayınlar için hazırladığı resimlere 1838 ve daha sonraki yıllarda düzenlenen panorama sergilerinde de yer vermiş, ayrıca bu sergilerde yer alan eserleri tanıtmak için *Polyorama*'yı yazmıştır.

Çalışmanın konusunu oluşturan sanatçının Osmanlı dünyası ile ilgili eserleri iç mekânda dini yapılar, harem sahneleri, su yapıları ve sivil mimari; dış mekânda ise panoramik ve mimari manzaralar ile figür ağırlıklı sahnelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada sanatçının gravürleri ayrıntılı incelenmiş ve bunlardan bazılarının suluboya kopyaları tespit edilmiştir. Ayrıca yayınlarda yer verilmeyen diğer suluboya eserlerine de ulaşılmıştır. Sultan II. Mahmud Dönemi'nde etkin olan Thomas Allom -diğer bazı Avrupalı ressamalar gibi- padişahın resmini de yapmıştır. Eserleri genel olarak değerlendirildiğinde, 19.yüzyıl Osmanlı mimarisini, günlük yaşamını ve kıyafetlerini yansıttığı, titiz ayrıntılar işlediği, belge niteliği taşıyan gerçekçi resimler olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: 19. yüzyıl, Thomas Allom, Panorama, İstanbul, Osmanlı, Oryantalizm, gravür.

ABSTRACT

Tülin YENİLİR

Department of Art History

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, May, 2017

Supervisor: Ass. Prof. Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ

British architect and painter Thomas Allom, known for his Istanbul engravings in the 19th century, lived between 1804 and 1872. The artist who we could not get any information about his elementary education, did his apprenticeship and academic education on architecture. Allom who received an offer from Fisher Publishing House due to his success on architectural drawings, made drawings for engraving travelogues by visiting Scotland, Ireland, European countries and Ottoman Empire. He published the drawings he made on the Ottoman lands in his books called *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* and *Costume in Turkey and Italy* which were later translated to German and French. The drawings he prepared for these publications were also included in the panorama exhibitions held in 1838 and later years.

The work of the artist who created the subject of study with Ottoman world consists of religious structures, harem stages, water structures and civil architecture in the interiors, and panoramic and architectural landscapes and figurative scenes in the exteriors. In this work, the engravings of artist were studied in detail and watercolor copies of some of them were determined. Other watercolor works have not been published in publications were also determined. Allom, who was effective in the reign of Sultan II. Mahmud, also made the painting of the Sultan like other some European artists. When his works are evaluated in general, it is understood that there are authentic paintings that reflect the qualities of the 19th century Ottoman architecture, daily life and clothing, which are meticulously detailed.

Key Words: 19.century, Thomas Allom, Panorama İstanbul, Orientalism, engraving.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Tülin YENİLİR

TEŞEKKÜR

Thomas Allom ve Osmanlı Dünyasını Yansıtan Eserleri isimli yüksek lisans tezimi okumaya vakit ayıran arkadaşlarım Gizem Öncelen ve Begüm Sönmez'e; manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Özcan Gazioğlu, Şeyma Nalan Ekice, Selda Uygun Yazıcı ve Berna Yıldırım'a; tecrübelerini benimle paylaşan hocam Dr. Hasan Yılmazyaşar'a desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca önerileri ile tezime katkılarından dolayı sayın jüri üyelerim Yrd. Doç. Dr. Zeynep Kedik Ertuğrul ve Yrd. Doç. Dr. Fatma Kalpaklı'ya; Yrd. Doç.Dr. Nilgün Çöl ve Yrd. Doç.Dr. Melek Sarı Güven'e; müze ve kütüphane çalışmalarım sırasında görevlendirme ve izin konusunda kolaylık sağlayan bölüm başkanımız Prof. Dr. B. Yelda Olcay Uçkan'a; tezimi özenle okuyup beni yönlendiren ve her zaman anlayışla yaklaşan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nurdan Küçükasköylü'ye teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	vii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ	1
2. 19.YÜZYIL SİYASİ VE SOSYAL ORTAMI	5
2.1. 19. Yüzyıl İngiltere’inde Oryantalizm	5
2.2. Sultan II. Mahmud Dönemi.....	8
3. THOMAS ALLOM (1804-1872).....	11
3.1. Hayatı	11
3.2. Kitaplar, Seyahatler ve Gravürler.....	14
3.3. Mimarlığı Üzerine	17
4. THOMAS ALLOM’UN OSMANLI DÜNYASINI YANSITAN ESERLERİ.....	23
4.1. Allom’un Gözünden Osmanlı ve İstanbul: Polyorama.....	24
4.2. Bir Kıyafet Albümü: Character and Costume in Turkey and Italy	30
4.3. Gravürler: Constantinople and Scenery of the Seven Churches of Asia Minor	41
4.3.1. İç Mekân Gravürleri	43
4.3.2. Dış Mekân Gravürleri	49
4.4. Suluboya Eserleri	61
5. ALLOM’UN ESERLERİNİN YAYILIMINA İLİŞKİN ÖRNEKLER.....	63
6. DEĞERLENDİRME	68

7. SONUÇ.....	75
KATALOG	76
KAYNAKÇA.....	178
EK	
ÖZGEÇMİŞ	

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Resim- 1, Thomas Allom portresi	12
Resim- 2, Female Influence, Thomas Allom, 11x19 cm.....	16
Resim- 3, Chinese Cat Merchant, Thomas Allom (gravür T. A. Prior), China Illustrated kitabından (1843).....	17
Resim- 4, İsa Kilisesi (Christ Church) / Highbury, Londra – güney cephesi.....	20
Resim- 5, Stanley Crescent, Londra – 1 ve 2 numaralı evler	21
Resim- 6, Temsili bir panorama sergisi.....	26
Resim- 7, Thomas Allom’un 1850 tarihli Panorama Sergi ilanı	27
Resim- 8, Alaşehir’de Vali Konağı	48
Resim- 9, Alaşehir’de Vali Konağı (Ayrıntı)	48
Resim- 10, Yedikule Zindanları hava fotoğrafı.....	52
Resim- 11, Yedikule Zindanları, Thomas Allom (bkz.kat.no.37).....	53
Resim- 12, Güney Almanya’da, Schachen Tepesi’nde Türk Köşkü	63
Resim- 13, Mıgırdiç Civanyan, Tophane’de Bir Kahvehane	64
Resim- 14, Mıgırdiç Civanyan, Akıntıburnu’nda Said Paşa Sahilhanesi	64
Resim- 15, Sabiha Rüştü Bozcalı, Kız Kulesi ve Salacak Sahilinden Denize Girenler ...	65
Resim- 16, İbrahim Çallı, Üsküdar.....	66
Resim- 17, Thomas Allom, Corra Lynn, on the Clyde (Scotland Illustrated)	66
Resim- 18, Tarihi bilinmeyen seramik, Corra Lynn, on the Clyde isimli sahnenin kopyası	67

1. GİRİŞ

19. yüzyılda ulaşımın kolaylaşmasıyla Avrupa'dan diğer ülkelere seyahat eden gezginlerin sayısında artış olmuş, dönemin toplumsal kültürünün etkisiyle meraklı orta sınıfın albümlere, yıllıklara, resimlere ve seyahatnamelere talebi artmıştır. Bu nedenle özellikle birbirleri ile yarış halinde olan yayınevleri seyahat masraflarını karşıladıkları sanatçıları doğu ülkelerine göndermiş ve onların çizimlerinin -daha az maliyetle çok sayıda basılabilen- gravürlere dönüştürerek albüm şeklinde ya da zaman zaman metinleri tamamlayan görseller olarak basmaya başlamıştır.

Yayınevleri için ressamlık yapan sanatçılardan biri olan Thomas Allom 1804-1872 yıllarında yaşamış bir ressam, mimar ve gravür sanatçısıdır. Allom'un henüz 15 yaşındayken mimar Francis Goodwin'e çıraklık yapması sanat hayatına atılmasının başlangıcı olmuştur. Sekiz yıllık çıraklık eğitiminden sonra akademik eğitim almaya karar veren Allom 1828-1838 yılları arasında Royal Akademi'de mimarlık bölümünde okumuştur. Öğrencilik döneminde ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına Fisher & Son yayınevinin¹ teklifini kabul etmiş ve çeşitli ülkelere giderek gravürler yapmaya başlamıştır. Rakip yayınevi olan Virtue'nin de o dönemdeki en güçlü sanatçısı -bir süre Allom ile birlikte çalışmış olan- W. H. Bartlett olmuştur. Allom seyahatleri süresince mimarlığa büyük arzu duymuş ve öğrenciliği bittikten sonra yeniden mimarlığa yönelmiştir. 1870 yılında emekli olana kadar çeşitli mimari projelerde yer almıştır.

19. yüzyılda gelişen seyahat koşulları, oryantalizmin etkisi gibi birçok sebep Avrupa ülkelerinden doğu ülkelere yapılan seyahatleri ve bu seyahatlere katılan sanatçı sayısını artırmıştır. Sanatçılar kimi zaman ülkelere hizmet için çeşitli görevlerle gönderilirken, kimi zaman da diğer ülkelerin yöneticileri / hükümdarları tarafından davet edilmişlerdir. Çeşitli fırsatlar dâhilinde ya da kendi imkânlarıyla geziler yapan sanatçılar da olmuştur. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Thomas Allom, yayınevleri aracılığıyla seyahat eden sanatçılar arasındadır.

Thomas Allom'un Fisher & Son yayıneviyle olan işbirliği 1828'de *Devonshire Illustrated* isimli eserinin yayını ile başlamıştır. Bunun ardından İngiltere'deki bazı şehirleri ve İskoçya'yı resmetmiştir. Daha sonra çeşitli Avrupa ülkeleri ile Osmanlı topraklarını ziyaret etmiş ve çok sayıda çizim yapmıştır. Osmanlı ülkesinde Marmara ve

¹Bu yayınevi farklı kaynaklarda Fisher Company, Fisher, Son & Company ya da Fisher & Son Company olarak geçmektedir.

Batı Anadolu'yu gezen sanatçının yaptığı eskizlere bakıldığında İtalya'yı da gördüğü anlaşılmaktadır. Allom'un Osmanlı topraklarında çizdiği gravürler Fisher & Son yayınevi tarafından *Constantinople and the Seven Churches of Asia Minor* ve *Character and Costume in Turkey and Italy* isimli kitaplarda yayınlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle, doğu konulu eserler yapmış olması nedeniyle oryantalist sanatçılar arasında sayılan/tanınan Thomas Allom'un 19. yüzyıl Osmanlı dünyasını yansıtan eserleri tespit edilmiştir. Ayrıca, sanatçının hayatı ayrıntılı olarak ele alınmış, İstanbul ve Batı Anadolu üzerine yaptığı gravürlerinin basılmış olduğu kitaplar tanıtılmış, Türkiye'deki yol haritası tespit edilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan eserleri Batı'nın gözünde 19. yüzyıl Osmanlı imajı hakkında veriler sunması açısından da tartışılmıştır. Konu kapsamında 19. yüzyılda İngiltere'de seyahat kitaplarına olan yoğun ilgide Allom'un rolü ve diğer İngiliz topografya sanatçıları arasındaki yeri de değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Allom'un Osmanlı dünyasını yansıtan eserlerinin odak noktası alındığı bu araştırmada sanatçının gravürleri, suluboya eserleri ile bunların yer aldığı yayınlara yer verilmiştir. Ülkesinde daha çok mimar olarak öne çıkan sanatçının bu alandaki faaliyetlerine değinilmesinin de yararlı olacağı düşünülerek giriş kısmında mimari çalışmalarından bahsedilmiştir.

Çalışma kapsamında öncelikle literatür taraması yapılarak sanatçının eserleri tespit edilmiştir. Ardından dönem kaynaklarına, içinde bulunduğu sanat ortamıyla ilgili yayınlara ulaşılmıştır. Thomas Allom'un sanatının etki alanına dair bilgilere ulaşabilmek amacıyla İstanbul ve İngiltere'de araştırmalar gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İSAM Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, BAU Barbaros Kütüphanesi, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda çalışılmıştır. İstanbul Deniz Müzesi'nde 12.03.2016 ve 22.05.2016 tarihleri arasında düzenlenen, 19. yüzyılda İstanbul'a gelen Allom, Bartlett ve Melling gibi sanatçıların gravürlerine yer verilen "Pitoresk İstanbul" sergisi ziyaret edilmiştir. Özellikle, İSAM, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda, Allom'un Osmanlı dünyasını yansıtan eserlerine yer verilmesi açısından önem taşıyan *Constantinople the Scenery of Seven Churches of Asia Minor* isimli kaynağın İngilizce, Almanca ve Fransızca basımlarına ulaşılmıştır. Yine, İBB Atatürk Kitaplığı'nda Allom'un ayrı basım gravürlerine ulaşılmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan çalışmalarda sanatçı ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Ayrıca sanatçının Türkiye seyahatini kiminle/kimlerle yaptığı ve nerede ne kadar kaldığı gibi bilgiler de elde edilememiştir. Bonham's, Christie's, Dorotheum, Sotheby's gibi müzayede evlerinde satışa sunulan eserlerine de katalog bölümünde yer verilmiştir.

İngiltere'de yapılan çalışmaların büyük bir kısmı Allom'la ilgili önemli verileri barındıran *Victoria & Albert Museum*'da gerçekleştirilmiştir. Bu müzede sanatçının özgün eserleri incelenmiş ve fotoğraflanmıştır. Ayrıca RIBA'da² Allom'un mimari çizimlerinin bir kısmına ulaşılmıştır. Bunun dışında *British Museum*, *Leicester New Walk Museum* ve *Birmingham Museum & Art Gallery* ziyaret edilmiş, *SOAS*, *Leicester Central Library*, *National Art Library* ve *British Library*'de kütüphane çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Tüm bu araştırmalar dâhilinde Allom hakkında yazılmış tek monografik kaynak olan Diana Brooks'un "Thomas Allom" isimli kitabı ile Türkiye kütüphanelerinde bulunmayan seyahatnamelere ulaşılmıştır. İngiltere'de sanatçının özgün eserlerinin tespit edilmesinin ardından bir sınıflandırma yapılmış ve katalog hazırlanmıştır.

Elde edilen tüm verileri derleme ve yazma aşamasında Osmanlı ülkesine gelen İngiliz sanatçıların konu edinildiği tezlerden de yararlanılmıştır. Elvan Topallı'nın *19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışan İngiliz Oryantalist ressamılar*, Filiz (Kara) Işık'ın *Abdülmecid Dönemi'nde (1839-1861) Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Ressamlar: Victoria & Albert Müzesi Searight Koleksiyonu*, Z. Reyhan Aslan'ın *Sultan II. Mahmud Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na (Türkiye Toprakları) Gelen İngiliz Sanatçılar (1808-1839)*'ı bu kapsamda önemli çalışmalardır.

Çalışmanın giriş bölümünde sanatçının etkin olduğu dönem göz önünde tutularak öncelikle 19. yüzyıl İngiltere siyasal ve sosyal ortamına ve Sultan II. Mahmud döneminin önemli olaylarına değinilmiştir. Diğer başlıklar altında ise sanatçının hayatına yer verilerek, resimlediği seyahatnameler tanıtılmış ve bir mimar olarak sahip olduğu kimlik üzerinde durulmuştur.

Thomas Allom'un kendi yazdıklarını içeren ve İstanbul konulu bir sergi kitabı olan *The Polyorama of Constantinople* çalışması Türk insanı ve İstanbul hakkındaki görüşleri / görüşlerini, derleme bilgileri içermesi bakımından ayrı bir önem taşır. Burada

²RIBA (Royal Institute of British Architects) İngiltere'de yer alan mimarlar odasıdır.

Osmanlı'yı konu alan 79 eserin açıklaması yapılmıştır ve aslında hiç çizim içermese de resimlerle bağlantılı önemli veriler içermesi / resimleri tamamlaması nedeniyle ayrı bir başlıkta değerlendirilmiştir. Yine Osmanlı'yı yansıtan çizimlerine yer verilen *Character and Costume in Turkey and Italy* ve *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* adlı eserler de ayrı bölümlerde tanıtılmıştır. Özellikle *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*'deki eserlerinin çok sayıda olması dolayısıyla *İç Mekân Gravürleri* ve *Dış Mekân Gravürleri* alt başlıkları altında yapılan sınıflandırmalarla tanıtılmıştır. Yine sanatçının tespit ettiğimiz 20 suluboya eseri ayrı bir bölümde tanıtılmıştır ve bunlardan 12'sinin seyahatnamelerde kullanılan çizimlerinden olduğu anlaşılmıştır.

Bu araştırma: Diana Brooks'un, Allom'un hayatını ayrıntılı, eserlerini ise yüzeysel tanıttığı *Thomas Allom* isimli monografik yayını dışında hakkında kapsamlı bir çalışma bulunmayan İngiliz mimar ve gravür sanatçısı Thomas Allom'un tanıtılması, Osmanlı ile ilgili eserlerinin saptanarak kataloğunun yapılması, dönemin Osmanlı'sına ilişkin belge niteliğinde eserlerin değerlendirilmesi ve İngiltere kültür ortamına ilişkin bazı verilere ulaşılması açısından önem taşımaktadır.

2. 19.YÜZYIL SİYASİ VE SOSYAL ORTAMI

Bu başlık altında 19.yüzyıl İngiltere'sindeki oryantalizm ve İngiliz sanatçılara değinilmiş, ayrıca Allom'un Osmanlı'ya geldiği Sultan II. Mahmud döneminde yaşanan değişimler ele alınmıştır. Sanatçının içinde yaşadığı dönemi bilmek ve geldiği dönemin Osmanlı'sına değinmek eserlerini değerlendirebilmek açısından yararlı olacaktır.

2.1. 19. Yüzyıl İngiltere'sinde Oryantalizm

Oryantalizm kelimesi tarih içinde çeşitli anlamları ifade etse de genel olarak Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal bir faaliyet olarak tanımlanabilir.³ Edward Said, oryantalizmi birkaç farklı şekilde tanımlamıştır. Bunlardan ilki Doğu'yu araştırma, Doğu hakkında yazma ve ders vermedir. İkinci ve daha geniş tanım ise Doğu ile Batı arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçimidir. Oryantalizmin akademik ve imgelemle yaratılmış olarak adlandırdığı bu iki tanımının ardından Said, üçüncü tanım olarak şunları söylemektedir:

*“Kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası olarak on sekizinci yüzyıl sonu alınırsa, Şarkiyatçılık, Şark'la -Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu yöneterek- uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark'a egemen olmakta, Şark'ı yeniden yapılandırmakta, Şark üzerinde yetki kurmakta kullanılan bir Batı biçemi olarak incelenebilir, çözümlenebilir.”*⁴

Oryantalizm tartışmalarında önemli isimlerden olan Edward Said'e göre Doğu hakkında yazan, ders veren ya da Doğu'yu araştıran herkes Oryantalist'tir.⁵ Oryantalist kelimesi bir terim olarak İngilizce'de ilk kez 1779'da Edward Pococke hakkında kaleme alınan bir makalede kullanılmıştır. Bununla birlikte Fransızca'da da 1799 yılında *Magasine Encyclopedique*'te oryantalist kelimesi görülmektedir.⁶ Oryantalizm üzerine araştırma yapan Yücel Bulut, Oryantalist görüşleri iki ana grupta toplamıştır. Bunlardan ilki oryantalizmin iki farklı kültür arasında olumlu rol oynadığını ve yabancı kültürlerin birbirini tanıması konusunda yaptığı hizmetleri vurgularken⁷; diğer görüş Oryantalistleri İslam dünyasını Hristiyanlaştırmak adına çalışan misyonerler olarak görmektedir.⁸

³Y. Bulut. (2007). “Oryantalizm” *TDV İslam Ansiklopedisi*., C.33. s.428.

⁴E. Said. (2013). *Şarkiyatçılık*. (Çev. Berna Ülner). İstanbul: Metis Yayıncılık, s. 13.

⁵Said, (2013). *a.g.k.*, s. 12.

⁶Bulut. (2007). *a.g.k.*, s. 428.

⁷Y. Bulut (2004). *Oryantalizm'in kısa tarihi*. İstanbul: Küre Yayınları, s. 5.

⁸Bulut, (2004). *a.g.k.*, s. 7

Sanatta oryantalizmin tarihsel sınırları 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgali ve 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönem olarak belirlenebilir. Bu dönemde Fransa ve İngiltere'den birçok sanatçı Doğu'yu ziyaret edip burada bazı çalışmalar yapmıştır. Sanatta oryantalizm bir üslup ya da okul olarak değil, farklı üsluplarda çalışan sanatçıların ortak konularda kesişmesi olarak düşünülebilir. Yani 19. yüzyılda resim sanatında gördüğümüz oryantalizm, sanatçılar arasında belli şekilsel üslup birliğine bağlılık anlamına gelmez. Oryantalizm sanatçıların sadece ortak konuları seçmesini ifade eder. Bunu Napolyon'un Mısır Seferi (1798-1799), Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821-1828), Cezayir'in Fransızlar tarafından işgali (1830), Kırım Savaşı (1854-1855), Süveyş Kanalı'nın açılışı (1869) ve Batılı ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki sömürgeci emelleri gibi çeşitli tarihsel olaylar tetiklemiştir.⁹

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Thomas Allom'dan önce de İngiltere'den Osmanlı'ya gönderilmiş çok sayıda gezgin ve ressam mevcuttur. Dolayısıyla bu konuda bilgi vermek bu noktada yararlı olacaktır. Türk ve İngiliz ilişkileri, 15. yüzyıldan itibaren İngilizlerin haç yolculukları esnasında karşılaşmalarla başlamıştır. İlk diplomatik ilişki ise 1580 yılında yürürlüğe konan ve 1923'de Lozan Antlaşması ile ortadan kalkan kapitülasyonlarla başlamıştır. Türklere edebiyatında, tiyatrosunda, opera ve bale sanatlarında da sık yer veren İngilizler 16. ve 17. yüzyıllarda Türklerin kahramanlıkları üzerine giderken, 18. ve 19. yüzyıllarda harem ve padişahların aşk hayatı ile ilgili konuları sahnelemişlerdir.¹⁰ Özellikle, 1716 yılında İngiltere'nin Osmanlı elçisi olarak atanan eşi Edward Wortley Montagu ile Türkiye'ye gelen Lady Mary Wortley Montagu (1689-1762), 19.yüzyıl İngiliz oryantalizminin doğuşunda oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Ölümünün hemen ardından 1763'te basılan "Turkish Embassy Letters" adlı kitabı, İngilizlerin, Türkler ve Müslümanlar arasında yaşayabileceğini göstermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Lady Montagu'nün mektuplarından oluşan bu eser Türkçe'ye "Doğu Mektupları" olarak çevrilmiştir.¹¹ 1776 yılında Sir Robert Ainslie ile İstanbul'a gelen Alman asıllı İtalyan illüstratör Luigi Mayer (1755-1803) kendisine sipariş edilmesi üzerine, Asya ve Avrupa'daki Osmanlı topraklarını, Mısır ve Filistin'i yansıtan suluboya manzaralar resmetmiştir¹². Bunun dışında Sir William Ponsoby ile İsviçreli ressam Jean-Etienne Liotard (1702-1789), Lord Beltime ile Francis Smith, Sir

⁹S. Germaner ve Z. İnankur, (2002). *Oryantalistlerin İstanbul'u*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 82.

¹⁰N. Yıldız. (2002). "İngiliz yaşamında Türk imgesi ve etkileri." *Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayını. C. XI. s. 921-933

¹¹M. W. Montagu, (2004). *Doğu mektupları*. (Çev: Murat Aykaç Ergingöz). İstanbul: Özgü Yayınları.

¹²Germaner ve İnankur, (2002). *a.g.k.*, s. 29.

Robert Liston ile Gaetani Mercati ve Lord Elgin ile birlikte Luciari gibi önemli ressamalar Osmanlı'ya gelmiştir.¹³

19.yüzyılın, Osmanlı'yı Batı dünyasına tanıtan gravürler açısından en parlak dönem olduğu söylenebilir. Buna paralel olarak bu yüzyılda oryantalist dernekler kurulmuş ve dergiler çıkarılmıştır¹⁴. Bunlardan 1832'de Londra'da kurulan Royal Asiatic Society¹⁵ derneği, 1834'te *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britian and Ireland*' adlı dergiyi çıkarmıştır.¹⁶ Ayrıca Doğu ülkelerini tanıtan gravürlü albümlerin yarattığı pazarı beslemek amacıyla bu işi profesyonelce yapan sanatçı sınıfı ortaya çıkmıştır. Özellikle II. Mahmud Dönemi'nde Osmanlı topraklarına gelen sanatçılardan en bilinenleri; Thomas Allom ve William Henry Bartlett (1809-1854)¹⁷ olmuştur.¹⁸

19.yüzyılda Osmanlı'ya gelen diğer İngiliz oryantalist ressamalar şunlardır: Sir William Allan (1782-1850), Sir David Wilkie (1785-1841), David Roberts (1796-1864), John Frederick Lewis (1805-76), William James Mueller (1812-45), Edward Lear (1812-88), Richard Dadd (1817-86), Thomas Seddon (1821-56), Frederick Goodall (1822-1904), Frank Dillon (1823-1909), William Holman Hunt (1827-1910), Edwin Long (1829-91), Lord Frederick Leighton (1830-96), Charles Robertson (1844-91), Arthur Melville (1855-1904), Walter Charles Horsley (1855-1934), R.Talbot-Kelly (1861-1934), Sir Frank Brangwyn (1867-1956).¹⁹ Bu İngiliz oryantalist ressamaların eserlerine bakıldığında; genel olarak manzaralar, portreler, tarihi kalıntılar, mimari gibi ortak konularda çalışmış oldukları söylenebilir. Diğer yandan daha farklı temaları seçenler de olmuştur. Tüm bu gezgin ressamalar farklı nedenlerle, resmi ya da sivil görevlerle gönderilmiş, davet edilmiş ya da kendi imkanlarıyla sadece gezgin olarak gelmişlerdir. Allom görevli gelenler arasında düşünülebilir ki bağlı olduğu yayınevine kaynak sağlamak amacıyla geldiği anlaşılmaktadır.

¹³Germaner ve İnankur, (2002). *a.g.k.*, s. 31.

¹⁴Bulut, (2007). *a.g.k.*, s. 431.

¹⁵ <http://royalasiaticsociety.org/>. Erişim tarihi: 13.12.2016, 14:57.

¹⁶Bulut, (2007). *a.g.k.*, s. 431.

¹⁷W. H. Bartlett 26 Mart 1809'da Londra Kentish Town'da dünyaya gelmiştir. Türkiye'de Osmanlı dünyası ile ilgili çizimleriyle ünlüdür. Bu çizimleri ilk olarak 1836'da metinlerini J. Carne'nin yazdığı *Syria, the Holy Land, Asia Minor* isimli seyahat kitabında yayınlanmıştır. Ancak ona asıl ününü kazandıran metnini Julia Pardoe'nin yazdığı, 1839'da Londra'da basılan *The Beauties of Bosphorus* isimli kitaptır. Bartlett'in bu kitaptaki 87 çizimi farklı hakkaklar tarafından işlenmiştir. Bartlett 13 Eylül 1854'te Malta'dan Marsilya'ya seyahatinde gemide ölmüştür. Bartlett hakkında bilgi için bkz: S. Eyice (1992). "William Henry BARTLETT" TDV İslam Ansiklopedisi. C.5, s.90.

¹⁸Germaner ve İnankur, (2002). *a.g.k.*, s.35.

¹⁹ 19.yüzyılda Osmanlı'ya gelen İngiliz ressamalar hakkında bkz. E. Topallı. (2001). *19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışan İngiliz Oryantalist ressamalar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi; Bu konuda ayrıca bkz. Filiz (Kara) Işık. (2004). *Sultan Abdülmecid Dönemi'nde (1839-1861) Osmanlı İmparatorluğu'na gelen İngiliz ressamalar: Victoria & Albert Müzesi Searight Koleksiyonu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi Ankara: Hacettepe Üniversitesi.; Z. R. Aslan. (2009). *Sultan II. Mahmud döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na gelen İngiliz sanatçılar (1808-1839)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

2.2. Sultan II. Mahmud Dönemi

Sultan II. Mahmud, I. Abdülhamid ile Fransız asıllı Nakş-ı Dil Sultan'ın oğlu²⁰ olarak 20 Temmuz 1785 tarihinde Topkapı Sarayı'nda doğmuştur.²¹ Otuzuncu Osmanlı padişahı olan II. Mahmud, 1808-1839 yılları arasında hüküm sürmüştür. Oğulları Sultan Abdülmecid (1839-1861) ve Sultan Abdülaziz (1861-1876) kendisinden sonra sırayla padişah olmuşlardır.²² Babası I. Abdülhamid, Türkiye'de ilk kez modern eğitim veren okullar açtırmıştır.²³ Bu sebepten dolayı II. Mahmud, her Osmanlı şehzadesinin gördüğü Türkçe ve klasik İslam dilleri, din ve şeriat, şiir ve tarih gibi eğitimleri²⁴ görmesinin yanında ileri derecede olmasa da Fransızca öğrenen ilk Osmanlı padişahıdır.²⁵ Buna rağmen batı dillerine fazla hakim olmaması ve yaşadığı dönemde Türkçe çevirilerinde az olması II. Mahmud'un batı hakkında bilgisiz kalmasına sebep olmuştur. Batıyla olan kısıtlı temasını ancak bazı araçlarla sağlayabilmiştir.²⁶

II. Mahmud'un 31 yıllık saltanatı, Türk-Rus Savaşı (1809-1812), Bükreş Muahedesi (28 Mayıs 1812), Yunan İhtilali'nin başlaması (12 Şubat 1821), Türkiye İran Savaşı (1821-1823), Navarin Baskını, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın ayaklanması, Mısır, Hicaz, Boğazlar, Cezayir sorunları, Rumeli'de ve Anadolu'da isyan çıkaran derebeylerinin eylemleri gibi olaylarla geçmiştir.²⁷ Bazı tarihçiler Sultan II. Mahmud'un saltanatını iki döneme ayırır: 16.6.1826'ya kadar 17 yıl, 10 ay 19 gün süren birinci dönem ve bu tarihte Vaka-i Hayriye ile başlayıp padişahın ölümü ile sonra eren 13 yıl, 15 gün süren ikinci dönem.²⁸

II. Mahmud, savaşlar ve ayaklanmalar gibi siyasi olaylarla geçen saltanat yıllarında birtakım köklü yeniliklerde yapmıştır. Bunlardan en önemli sayılabilecek yenilik 1826 yılında yeniçeri ocağının kaldırılması ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye olarak bilinen yeni ordunun kurulmasıdır.²⁹ Diğer yenilikler de peşi sıra gelmiştir. 1826 yılında yeni ordu için çıkarılan yönetmelikte askerlerin üniformaları hakkında değişikliğe gidilmiştir. Buna göre birliklerin kıyafetleri bir şubara, bir talim elbisesi, bir kısa tunik, bir çuha yelek, sıkı şayak dizlikler ve potin olarak

²⁰N. Sakaoğlu. (1999). *Bu mülkün sultanları*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık.s. 463.

²¹Y. Öztuna (2014). *Sultan II. Mahmud cihan hakani ve yenileşme padişahı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 17.

²²Öztuna, (2014). *a.g.k.*, s. 26.

²³B. Lewis (2000). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (Çev: Metin Kıratlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 78.

²⁴Öztuna, (2014). *a.g.k.*, s. 22.

²⁵Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 79.

²⁶Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 78.

²⁷N. Sakaoğlu. (1999). *a.g.k.* s.463.

²⁸Öztuna, (2014). *a.g.k.*, s. 22-23.

²⁹Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 80.

belirlenmiştir.³⁰ 1828 yılında Sultan'a gösterilip beğenisini kazanan fes, askerlikte şubaranın yerini almıştır. 1829 yılında çıkarılan bir iradeyle ise fes askerlerin yanı sıra tüm siviller için zorunlu hale gelmiştir.³¹ Mekteb-i Ulumi Harbiye (1834) ile yeni ordunun giydiği ceket ve pantolonlara uygun giyinen davulcu ve trampetçi sağlamak için Mızıka-ı Hümayun Mektebi de bu dönemde açılmıştır.³² 1827'de yeni orduya hekim yetiştirmek amacıyla tıp okulu açılmıştır. Ayrıca Türkiye'de ilk defa Tıbbiye için öğrenci yetiştiren ilk ve orta öğretime karşılık gelen hazırlayıcı bölümler de bu dönemde açılmıştır.³³

1831'de Osmanlı'da ilk nüfus sayımı ve mülk yazımı yapılmıştır. Askerlik yükümlülüğü olmayan kadınlar ise sayıma dâhil edilmemiştir. Nitekim bu sayımdaki amaç askerlik ve vergidir. Aynı yıl tımar sisteminin de kaldırılması da II. Mahmud'un merkezileşme yolunda attığı önemli adımlardandır.³⁴ 1831'de Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan Takvim-i Vakayi'nin ilk sayısı yayımlanmıştır.³⁵ 1834'te ilk posta sistemi kurulmuş, Üsküdar-İzmit arasındaki ilk posta yolunun açılışı bizzat Sultan'ın kendisi tarafından yapılmıştır.³⁶ II. Mahmud Dönemi'nde başlayan yurt dışına askeri öğrenci gönderme işi daha sonra Osmanlı tarihinde ilk kez şehzadeler için de uygulanmaya başlanılan bir yeniliktir.³⁷ Ayrıca II. Mahmud, portresini devlet dairelerinin duvarlarına astırarak da bir ilke imza atmıştır.³⁸

Bekârların çıkardıkları huzursuzluklardan ve yaşanan veba salgınından dolayı 25 Haziran 1811'de II. Mahmud tarafından Üsküdar kadısı, Sekbanbaşı, Bostancıbaşı ve Mimar Ağa'ya verdiği emirle Melek Girmez Sokak, kayıkhaneler, Galata ve Kasımpaşa'daki bekâr odaları yıktırılmıştır. Mahalle temizlendikten sonra adı Hidayet Mahallesi olarak değiştirilmiş, merkezine de Hidayet Camii adında bir cami yaptırılmıştır.³⁹ 1826'da gerçekleşen Vaka-i Hayriye sürecinde de bekâr odaları elden geçirilmiştir. Ağustos 1826'da yürürlüğe giren İhtisap Ağalığı Nizamnamesi ile de şehirdeki bekârların kontrolünün sağlanmasına yöneliktir.⁴⁰

³⁰Lewis, (2000). *a.g.k.*, s.100.

³¹Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 102.

³²Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 85.

³³Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 85.

³⁴Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 91.

³⁵S. Öner. (2007). Türk basınının ilk resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'de padişah portresine ilişkin haberler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. S.29. s.149-168.

³⁶Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 96.

³⁷C. Kırpık (2016). *Osmanlı'da şehzade eğitimi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

³⁸Lewis, (2000). *a.g.k.*, s. 103.

³⁹Sakaoğlu. (1999). *a.g.k.* s. 469.

⁴⁰O. Gezer. (2014). Çizginin dışındakiler: Osmanlı İstanbul'unun aykırı bekarları ve bekar girer melek girmez odaları. *II. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu*. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi s.523-552.

Sultan II. Mahmud sürmenaj ve veremden ölmüştür. Halkın kısaca “Türbe” dediği Sultan Mahmud Türbesi’ne gömülmüştür. Burası Cağaloğlu’nda, Sultan Mahmud’un çok sevip saydığı ablası Esmâ Sultan’ın (1778-1848) sarayı istimlak edilerek, arsasının bir kısmı üzerine yapılmış ve 1840 yılında I. Abdülmecid tarafından açılmıştır. Daha sonra bahçesine Tanzimat devrinin ileri gelen devlet adamları da gömülmüştür. Türbe kısmına, Sultan Mahmud’un yanına küçük oğlu Sultan Abdülaziz 1876’da ve Sultan Mahmud’un torunu İkinci Abdülhamid 1918’de, Sultan Abdülaziz’in oğlu Valiahd-i Saltanat Yusuf İzzeddin Efendi ise 1916’da gömülmüştür.⁴¹ Diğer yandan Cevri Kalfa’nın, Sultan Mahmud’un hayatını kurtardığı ve bundan dolayı padişah tarafından ödüllendirilerek adına sıbyan mektebi⁴², sebil ve çeşme yaptırıldığı bilinmektedir.⁴³

Sultan II. Mahmud Dönemi’nde iç ve dış siyasette sorunlar yaşansa da askeri ve sosyal alanda batının örnek alındığı bir değişim süreci gerçekleşmiştir. Bu açılım sanata da yansımış ve çok sayıda yabancı sanatçı çeşitli nedenlerle Osmanlı topraklarına gelmiştir. II. Mahmud Dönemi’nde Thomas Allom dışında Osmanlı topraklarını ziyaret eden sanatçılar şunlardır: Sir William Allan (1872-1850), Henry Aston Barker (1774-1856), Selina Bracebridge (1804-1872), John Foster (1787-1846), John Peter Gandy (1787-1850), Mr. Maude, William Page (1794-1872), Sir Robert Ker Porter (1777-1842), William Purser (1790-1852), James Skene (1775-1864), John Richard Coke Smyth (1808–1882), Clarkson Frederic Stanfield (1793-1867), Mrs. W. Turner (1797-1891), Godfrey Thomas Vigne (1801–1863), Lewis Vulliamy (1791-1871), William Henry Bartlett (1809-1854).⁴⁴

19. yüzyılda Osmanlı topraklarına gelen bu sanatçılar için şüphesiz en önemli sanat üretim merkezi Pera olmuştur. 16. yüzyılda elçiliklerin ikametiyile yabancı nüfusun yerleşmeye başladığı Pera, 19. yüzyılda tüm dünyadan gelen yabancı ressamların buluştukları ve sanat etkinliklerini gerçekleştirdiği bir merkez haline gelmiştir. Yine 1840’larda yerel gayrimüslim nüfusun daha rahat ticaret yapabilmesi ve mülk sahibi olabilmesi bölgenin canlanmasında ve esas yapısına kavuşmasında önemli olmuştur.⁴⁵

⁴¹Öztuna, (2014). *a.g.k.*, s. 22.

⁴²Bu yapı Sultanahmet Divan Yolu Caddesi No:12 adresinde yer alır, günümüzde Türk Edebiyatı Vakfı tarafından kullanılmaktadır. Yapının zaman içinde hangi amaçlarla kullanıldığı hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: S. Eyice (1993). “Cevri Kalfa Mektebi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 7. s. 461-462.

⁴³Öztuna, (2014). *a.g.k.*, s. 56.

⁴⁴ Bu isimler Z. Reyhan Aslan’ın Sultan II. Mahmud Dönemi’nde Osmanlı İmparatorluğu’na (Türkiye Toprakları) Gelen İngiliz Sanatçılar (1808-1839) isimli tezinden alınmıştır.

⁴⁵S. Sinanlar.(2009) “19. yüzyıl İstanbul’unun resim üretim ortamı Pera.” *İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*. (Ed. Feridun M. Emecen). s.363

3. THOMAS ALLOM (1804-1872)

İngiltere’de başarılı bir mimar olmasının yanında, seyahatnameler için hazırladığı topografik çizimleriyle de ünlenen Thomas Allom, aşağıda -hayatı, eserleri ve mimarlığına değinilen üç başlık altında- tanıtılmıştır.

3.1. Hayatı

Mimar, ressam, gravürcü, illüstratör ve topografya ressamı olarak tanımlayabileceğimiz Thomas Allom 1804-1872 yılları arasında yaşamıştır.⁴⁶ Mütevazı bir aileden gelen Allom’un kendisiyle aynı adı taşıyan babası Bradfield’den gelmiş bir şofördür. 1794’te Martha Rampley ile evlendikten sonra 1795’te doğan ilk kız çocuklarına da annesinin adı olan Martha adını vermişlerdir. Geçim sıkıntısı ve işsizlik onların Lambeth’e göçmesine neden olmuştur.⁴⁷ Thomas Allom 13 Mart 1804’te Lambeth Walk’da doğmuş, yakınındaki New Broad Street’deki Bağımsız Şapel’de vaftiz edilmiştir.⁴⁸ 1814 yılında Allom ailesi Paradise Row’un köşesinde küçük bir eve taşınmıştır. Bu durum -temel eğitimi hakkında bilgi edinemediğimiz- Allom’un John Middleton ile tanışmasına önemli bir katkı sağlamış olmalıdır.⁴⁹

1819-1827 yılları arasında henüz 15 yaşındayken Francis Goodwin’in⁵⁰ ofisinde çıraklık yaparak mimarlık eğitime başlayan Allom’un, Klasik Gotik ve Rönesans mimarisi konusunda birinci elden deneyimlerini İtalya ve Yunanistan’a yaptığı gezilerle pekiştirmiş olduğu düşünülmektedir. Goodwin gibi birçok mimar ofisinde çıraklık eğitimi vermekte ve bu eğitimlerin kaliteleri kendi içlerinde farklılaşmaktadır.⁵¹ Ancak Allom’un Goodwin’in ofisindeki esas statüsü bilinmemektedir.

1827’de Goodwin’in ofisinde geçen yoğun çıraklık dönemini oldukça donanımlı olarak bitiren Allom, akademik eğitimden ve seyahatlerden mahrum kalmıştır. Bu nedenle 1828’de Royal Akademi’de mimarlık eğitime başlamıştır.⁵² Allom eğitime

⁴⁶H. C. G. Matthew ve B. Harrison. (2004). *Oxford dictionary of national biography*. Oxford University Press. s.873; Thieme U. & F. Becker. (1907). “Allom, Thomas”, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig, I. 319; Stephen Bury (Ed.) (2012). *Benezit dictionary of British graphic artists and illustrators*, 1. Cilt. s.31.

⁴⁷D. Brooks. (1998). *Thomas Allom*. Londra: British Architectural Library (RIBA). s.11.

⁴⁸D. Brooks (1998). *a.g.k.*, s. 11.

⁴⁹Middleton, partneri James Bailey ile birlikte Allom’un yaşadığı evin iki kapı aşağısında mimar ve araştırmacı olarak çalışmıştır. Bkz: Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 11.

⁵⁰23 Mayıs 1784 ve 30 Ağustos 1835 yılları arasında yaşamış olan İngiliz mimar Francis Goodwin, İngiltere’de sivil mimaride Neoklasik ve dini mimaride Neogotik üslubuyla bilinmektedir. Sanatçı hakkında bilgi için bkz: https://en.wikipedia.org/wiki/Francis_Goodwin Erişim tarihi: 03.04.2017 10:45

⁵¹En iyi çıraklık eğitimi veren ofislerden biri Sir John Soane’nin ofisi olarak anlatılmaktadır. Onun ofisinde sanatsal becerilere önem verilip; başlangıçta öğrencilere döküm çizimleri, spotlardaki mimari öğelerin taslakları ve ölçülü çizimler yaptırılmıştır. Daha sonra mesleğin ince ayrıntıları ile birlikte dürüstlük ve bütünlük öğretilmiştir. Ancak bu yıllarda çıraklarına ücret vermeyip aynı zamanda hiçbir şey öğretmeyen ofislerin varlığı da bilinmektedir. Bkz: Brooks, (1998). *a.g.k.*, s.12.

⁵²Brooks, (1998). *a.g.k.*, s.24.

başladığında çıraklık sürecinde evlendiği eşi Mary Ann Rawlins'den iki çocuk sahibi olmuştur. Bu nedenle eğitimi devam ederken ailesini geçindirmek için yayınevlerinden gelen teklifleri değerlendirmek zorunda kalmıştır. Fisher & Son Company'nin⁵³ teklifini kabul eden Allom yaklaşık yirmi yıl sonra bu durumla ilgili şunları söylemiştir: *“Bir süre önce yayınevi benim bazı mimari dizaynlarımı görünce birkaç teklif göndermişti. Bu teklifler en sonunda tarafımdan kabul edildi. Teklifleri kabul etmemdeki ana sebep bir mimar olarak ileride yapacağım çalışmalar ve yayıncı kuruluşun büyük çaba sarf ederek gerek benim eserlerimi ve diğer ülkelerde onların ilgisini çekecek diğer eserleri gidip görmek istemeleriydi.”*⁵⁴

Resim- 1, Thomas Allom portresi

1829'da Arthur Thomas ve 1833'te Amy Giovanna'nın da doğumuyla dört çocuk babası olan Allom önceleri İngiltere ve İskoçya'da bazı şehirlere giderek topografik illüstrasyonlar yapmıştır. Fransa'da bulunduğu sırada Kral Louis Philippe'nin Dreux'deki şatosunun manzaralarını yapan Allom⁵⁵ 1830'lu yıllarda her ne kadar yaptığı çizimleri ile gündeme gelse de mimar kimliğini korumaya devam etmiştir. 1834 yılında kurulan İngiliz Mimarlar Enstitüsü'ne -kuruluşundan çok kısa bir süre sonra- birkaç kurucu üyeden biri olarak seçilmiştir⁵⁶. Bu yıllarda bilinen tek mimari çalışması 1838

⁵³Bu yayınevinin ismi farklı kaynaklarda Fisher, Son & Company, Fisher, Son&Co ve metindeki gibi Fisher & Son Company gibi farklı şekillerde verilmektedir.

⁵⁴Bu bilgi Diana Brooks tarafından şu dipnotla aktarılmıştır: Muhattabı bilinmeyen bir mektup, 1850 civarı. Christie's South Kensington Sale, 18 Kasım 1985 (1).

⁵⁵Eyice. (1989). *a.g.k.* s. 505.

⁵⁶Brooks. (1998). *a.g.k.*, s. 59.

yılında H. E. Kendall ile hazırladığı ve 1839'da Royal Akademi'de sergilenen ve kendilerine ikincilik kazandıran Brompton Mezarlığı yarışma projesidir.⁵⁷

Allom'a asıl ününü kazandıran çalışması Türkiye'ye gittikten sonra yaptığı çizimlerinin gravür haline getirilip basıldığı, metinlerini Robert Walsh'ın yazdığı "*Constantinople and the Scenery of Seven Churches of Asia Minor*" isimli - Fisher & Son Yayınevi tarafından ilk olarak 1838'de basılan- kitap olmuştur.⁵⁸ Ayrıca Türkiye'de çizdiği ve taşbaskısını da kendisinin yaptığı dokuz çizimi ile İtalya'da yaptığı on bir çizimi Emily Reeve'in "*Character and Costume in Turkey and Italy*" isimli kitabında da kullanılmıştır.⁵⁹ Bu kitapta günlük hayatta karşılaşılabilen sahneler resmedilirken her iki ülkedeki (Türkiye ve İtalya) meslek grupları, giysiler, ibadet ve eğlenme biçimleri Allom'a özgü bir üslupla yansıtılmıştır.

1840'larda mimari çevrede aktif olarak kendine yer edinmeye başlayan sanatçı H. F. Lockwood⁶⁰ ile yaşadığı kısa ortaklıktan sonra bir süre yalnız çalışmıştır⁶¹. Daha sonra 1847-1852 yılları arasında Crosse adlı bir mimar ile birlikte çalışmış ve çeşitli projeler üretmiştir⁶². Allom 1852'den, emekli olduğu 1865 yılına kadar Landbroke Emlak Şirketi'nde Thomas Allason'un yerine⁶³ mimar olarak çalışmaya başlamıştır.⁶⁴

Thomas Allom, eşi Mary Ann'i 1854 yılında kaybetmiştir. Mary Ann 16 yaşında iken Allom'la evlenmiş ve evlilikleri süresince Allom'a hem işinde hem de evde çok destek olmuştur. Ayrıca çift dünyaya gelen yedi çocuğundan dördünü kaybetmiştir. Allom 1856'daki ikinci evliliğini ise Nottingham'da varlıklı bir ailenin kızı olan Eliza Fox ile yapmıştır.⁶⁵

⁵⁷ Bu proje gerçekleştirilmemiştir. Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 91.

⁵⁸ Robert Walsh ve Thomas Allom. (1838). *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son.

⁵⁹ E. Reeve ve T. Allom. (1840). *Character and costume in Turkey and Italy*. Londra: Fisher Yayınevi.

⁶⁰ Henry Francis Lockwood (1811-1878) Doncatser'li bir aileden gelmektedir. Peter Frederick Robinson'un yanında çıraklık etmiştir. 1834 yılında Adolphus H Cates ile birlikte *The history and antiquities of the fortifications to the city of York* isimli kitabı yayınlamıştır. Kitap hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Lockwood, Henry F. and Cates, Adolphus H. (1834). *The history and antiquities of the fortifications to the city of York*, J. Weale Architectural Library, London, (<https://archive.org/details/historyandantiq00categoog>, Erişim tarihi: 11.07.2016 16:00). 1834 yılında sanatçı Allom ile ortaklığı sırasında da işler yaptığı Hull için çalışmaya başlamıştır. Allom'dan sonra William Mawson ve kardeşi Richard Mawson ile birlikte çalışmıştır. (Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Francis_Lockwood#cite_note-6 Erişim tarihi: 11.07.2016 16:30)

⁶¹ Ortaklığın başlangıç tarihi kesin olarak bilinmemesine rağmen 30 Aralık 1843'te tarafların karşılıklı anlaşarak ortaklıklarını bitirdikleri konusunda veriler bulunmaktadır. Bakınız: Literary Gazette, 2 Ocak 1844, s11. (<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/20301/page/2> Erişim tarihi: 11.07.2016)

⁶² Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 66-68.

⁶³ Thomas Allason (1790-1852) İngiliz mimar, ölçümcü ve bahçe düzenleyicisidir. William Atkinson'a çıraklık ederek mimarlığa başlamış, 1809 yılında Royal Akademi Okulu'ndan gümüş madalya kazanmıştır. 1814 yılında Yunanistan'a gidip gözlemler yapmıştır. Allason yetenekli bir gravür çizeridir ve 1819 yılında taslaklarını kendisinin hazırladığı *Picturesque views of the antiquities of Pola in Istra* isimli kitap John Murray tarafından basılmıştır. (https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Allason Erişim tarihi: 11.07.2016 Saat: 12.50).

⁶⁴ Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 68.

⁶⁵ Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 75.

Allom'un çocuklarından mimar Arthur Thomas Allom *Architectural Association*'a başkan olarak seçildikten sonra Allom her yıl buradaki mimari serginin açılışında ders vermek için davet edilmiştir.⁶⁶ 1865 yılından sanatçının vefat ettiği 1872 yılına kadar olan süreç sanatsal açıdan oldukça verimsiz geçmiştir. 1868 yılında Barnes'daki Holy Trinity Church Kilisesi dışında mimari bir eser üretmemiştir. Resim yapmaya devam etse de sadece bir eseri Royal Akademi'de sergilenmiştir.⁶⁷ Sanatçı Barnes'da ölmüştür ve bugün Kensal Green Cemetery'de gömülüdür.⁶⁸

3.2. Kitaplar, Seyahatler ve Gravürler

Thomas Allom, Royal Akademi'de öğrenciliği sırasında büyüyen ailesinin geçimini sağlayabilmek için -yukarıda sözü edilen- Fisher Yayınevi'nin teklifini kabul etmiş ve topografik illüstrasyonlar yapmaya başlamıştır⁶⁹. 19. yüzyılın gelişmeleriyle birlikte insanlar topografik seyahat kitaplarına ilgi göstermeye başlamıştır⁷⁰. Dolayısıyla bu kitapları çekici hale getiren gravürler için ressam ve oymacılara talep artmıştır. Bu noktada Allom'un bu alandaki çalışmalarından söz etmek onun bulunduğu ortamı ve İngiliz yayınevlerinin etkinliklerini anlamak bakımından önem taşımaktadır.

1820'lere kadar İngiltere'de bakır baskı ile gravürler elde edilirken 1820'lerden sonra daha dayanıklı olan çelik malzeme bu iş için kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum maliyeti düşürmekle kalmamış, diğer taraftan da halk için uygun fiyatlı ve daha çok miktarda kitap üretilmesini sağlamıştır.⁷¹ 19. yüzyılda İngiltere'de bilinen iki önemli ve rakip yayınevi Fisher, Son & Co ve George Virtue'dur. Bu şirketler için çalışan iki ünlü sanatçı da Thomas Allom ve William Henry Bartlett'dır. Her iki sanatçının da topografik kitap illüstrasyonlarına katkısı oldukça büyüktür. Allom, "bir binayı resmetmeden önce onun etrafında dolaşp her açıdan gözünde canlandırarak çizme konusunda özel bir yeteneğe sahip olan biri" olarak tanımlanmıştır.⁷²

Allom'un Fisher, Son & Co ile olan uzun ilişkisi 1828 yılında *Devonshire & Cornwall Illustrated* kitabı ile başlamıştır⁷³. Zaman zaman başka yayınevleri için çalışsa da sonraki on beş yıl boyunca Allom'un esas işvereni bu yayınevi olmuştur. Sanatçı

⁶⁶Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 75.

⁶⁷Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 85-86.

⁶⁸https://en.wikipedia.org/wiki/Kensal_Green_Cemetery Erişim tarihi: 04.04.2017 09:30

⁶⁹Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 28.

⁷⁰Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 29.

⁷¹M'Kenzie-Hall. J. (2011). *Illustrated travel: steel engravings and their use in early nineteenth-century topographical books, with special reference to Henry Fisher & Co.* Nottingham Trent University. Doktora Tezi. s.69

⁷²M'Kenzie-Hall. J. (2011). *a.g.k.* s. 50.

⁷³J. Britton vd., (1832). *Devonshire & Cornwall illustrated*. Londra: Fisher Yayınevi.

daha sonra sırasıyla *Westmorland, Cumberland, Durham and Northumberland Illustrated* (1832);⁷⁴ *History of the Cotton Manufacture in Great Britian* (1835)⁷⁵, *The Counties of Chester, Derby, Leicester, Lincoln and Rutland Illustrated* (1836)⁷⁶ ve *Scotland Illustrated* (1838)⁷⁷ gibi kitaplar için topografik illüstrasyonlar yapmıştır. 1872 tarihli bir sanat dergisinde de Allom'un dönemin söz konusu ünlü yayınevleriyle iş yaptığına dair önemli bilgiler sunulmuştur: “...Allom'un teknik ressamlıktaki yeteneği son zamanların bilinen illüstrasyonlu kitaplarını basan Mr. George Virtue, Messrs, Fisher & Co gibi yayınevlerinin dikkatini çekmiştir. Bu çizimler sadece kendi içinde güzel değil aynı zamanda diğer seyyahların topografik dokümanlarıyla onaylanmıştır. Allom'un bu alandaki emeği yaklaşık 20 yıla yayılmıştır...”⁷⁸

Allom'un ilk yurtdışı deneyimi *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*⁷⁹ kitabının çizimleri için Türkiye'ye gelişi olmuştur. Bu kitap Allom'un gravürlediği kitaplar arasında belki de en çok çoğaltılan kitaptır. 1838'deki ilk basımından sonra elle renklendirilmiş kopyaları da yapılmıştır. 1839 ve 40 yıllarında da aynı yayınevi tarafından Londra'da tekrar basılmıştır. Bu basımlarının dışında Karin Hörner tarafından (1986) *Istanbul und der Bosphorus: die Metropole am Goldenen Horn und ihre nachbarorte nac stahlstichen von den Zeichnungen* ismiyle Almanca; Leon Galibert tarafından (1840) *Constantinople ancienne et moderne: comprenant aussi Les sept eglises de l'Asie mineure* ismiyle Fransızca basılmıştır. Uzun bir aranın ardından, 2006 yılında Amerika'da Piscataway (New Jersey)'deki Gorgias Press, 2012 ve 2013 yıllarında, İstanbul'da *Constantinople and It's Environs* başlığıyla Denizler Kitabevi, 2016 yılında da Hindistan'da Relnk Books tarafından yeniden basılmıştır. Kitabın *Rumeli'de ve Batı Anadolu'da Gezintilerle İstanbul Manzaraları* isimli Türkçe çevirisi de Şeniz Türkömer tarafından yapılmış ve 2013 yılında İş Bankası Kültür Yayınları tarafından basılmıştır.

Yine Fisher & Son yayınevi tarafından basılan ve yukarıda sözü edilen “*Character and Costume in Turkey and Italy*” isimli yayında da Thomas Allom'un,

⁷⁴T. Rose ve T. Allom (1832). *Westmorland, Cumberland, Durham and Northumberland illustrated*. Londra: Fisher Yayınevi.

⁷⁵E. Baines (1835). *History of the cotton manufacture in Great Britain*. Londra: R. Fisher ve P. Jackson. Ayrıca yazarın 1836 tarihli *History of the County Palatine and Buchy of Lancaster* isimli kitabında da Thomas Allom'un topografik görünümüne yer verilmiştir.

⁷⁶T. Rose, T. Noble ve T. Allom (1836). *The counties of Chester, Derby, Lincoln and Rutland illustrated*. Londra: Fisher, Son & Co.

⁷⁷Allom. T., Bartlett. W. H. ve M'Culloch. H. (1838). *Scotland Illustrated in a series of views taken expressly for this work by Messrs. London: George Virtue.*

⁷⁸Art Journal. (1872). s. 300.

⁷⁹Walsh. R. ve Allom. T. (1838). *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor*. Londra ve Paris: Fisher & Son Company

Türkiye ve İtalya'daki meslek grupları, giyim şekilleri, ibadet ve eğlence biçimlerini kendine özgü bir üslupta ele aldığı Osmanlı dünyasına ilişkin çizimlerine yer verilmiştir.⁸⁰ Fisher & Son Yayınevi Allom'a seyahat gerektirmeyen işler de vermiştir: Örneğin Sarah Stickney Ellis'in⁸¹ kadının domestik rolünü vurgulayan kitaplarında çeşitli çizimleri kullanılmıştır. Yazarın "Family Secrets or hints to those would make home happy" isimli kitabı için yaptığı "The Minister Family" ve "It was a well known footstep" isimli çizimleri bunlar arasında sayılabilir.⁸² Burada elde ettiği başarı Allom'a aynı yazarın diğer kitaplarını resimleme olanağı da sunmuştur.⁸³

Resim- 2, Female Influence, Thomas Allom, 11x19 cm⁸⁴

Allom genel olarak bu tür çalışmalarında, temelde spesifik bir manzara ya da tarihi bir olayı ele almıştır. Küçük boyutlu bu çizimlerde genelde insan figürleri, kompozisyonunun merkezini oluşturmaktadır. Diğer eserlerini gezerek ve gerçeğini görerek yapan sanatçının Çin hakkında hazırlanan kitap için yaptığı resimler⁸⁵ ise farklı

⁸⁰E Reeve ve T. Allom (1840). *Character and costume in Turkey and Italy*. Londra: Fisher Yayınevi.

⁸¹Sarah Stickney Ellis 1799-1872 yılları arasında yaşamış İngiliz kadın yazardır. https://en.wikipedia.org/wiki/Sarah_Stickney_Ellis Erişim tarihi: 15.03.2017 21:44

⁸²Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 38-40.

⁸³Brooks'a göre Allom'un Sara Stickney Ellis için çizim yaptığı diğer kitaplar şunlardır: S Stickney Ellis (1842). *The daughters of England: their position in society, character & responsibilities*. London: Fisher, Son & Co.; S Stickney Ellis (1843). *The wives of England, their relative duties, domestic influence & social obligations*. London: Fisher, Son & Co.

⁸⁴Victor Shea ve William Whitla (editör). (2015). *Victorian literature: an anthology*, John Wiley & Sons, Ltd. s.68.

⁸⁵G. N. Wright ve T. Allom (1843). *China in a series of views, displaying the scenery, architecture, and social habits or that ancient empire*. Londra ve Paris: Fisher, Son & Co.

bir yere sahiptir. Çünkü sanatçının “en başarılı” olarak tanımlandığı söz konusu seri için Çin’e hiç gitmemiş, sadece *British Museum*’da gördüğü resimlerden yararlanmıştır.⁸⁶

Resim- 3, Chinese Cat Merchant, Thomas Allom (gravür T. A. Prior), *China Illustrated* kitabından (1843)

3.3. Mimarlığı Üzerine

Thomas Allom’un mimarlık eğitimi mimar Francis Goodwin’in ofisinde çıraklık yapmasıyla başlamıştır. 1819-1827 yılları arasında sekiz yıl süren çıraklık eğitimi sırasında Manchester Town Hall⁸⁷ (1822-25) ve Derby Goal (1823-27)⁸⁸ yapılarında çalışmıştır. Bu ofisin Allom için bir önemi de 1810-1816 yılları arasında Goodwin’e çıraklık etmiş olan Charles Barry ile tanışmasıdır ki daha sonra Goodwin ile kendisi çalışma olanağı bulmuştur. *A Dictionary of Architecture and Landscape Architecture*’da Londra doğumlu mimar Allom’un Francis Goodwin’e çıraklık yaptığı, yeteneklerinin ona topografik ressam olarak iş fırsatı sunduğu belirtilmiştir.⁸⁹ Thomas Allom 1827

(https://books.google.co.uk/books?id=2ANDAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)

⁸⁶Brooks, (1998). *a.g.k.*, s. 40.

⁸⁷1877’de şehrin büyümesiyle belediye binası işlevi başka bir binaya taşınırken bu yapı kütüphane olarak kullanılmaya başlanmış ve daha sonra yıkılmıştır. (<http://manchesterhistory.net/manchester/gone/oldtownhall.html>) Erişim tarihi: 06.05.2016 15:10

⁸⁸C. R. Cockerel Goodwin’in canlılık, ihtişam ya da herhangi bir keşif amacı gütmeyeceğini iddia ederek başarılı bulunmaktadır. Bakınız: J. S. Curl. (2002). *Georgian architecture*. Singapore: CS Graphics Pte Ltd for David & Charles. s. 146.

⁸⁹J. Stevens Curl. (2006). *A dictionary of architecture and landscape architecture*. OUP Oxford. s.19.

[https://books.google.com.tr/books?id=e-KrCQAAQBAJ&pg=PT316&lpg=PT316&dq=ODNB+\(2004\)+thomas+allom&source=bl&ots=ipOuYFutVt&sig=uvMms9VEg68JRgyH2_ij5oD1KKw&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwilsLK2093SAhXE1hoKHSclBRwQ6AEIPzAE#v=onepage&q=ODNB%20\(2004\)%20thomas%20allom&f=false](https://books.google.com.tr/books?id=e-KrCQAAQBAJ&pg=PT316&lpg=PT316&dq=ODNB+(2004)+thomas+allom&source=bl&ots=ipOuYFutVt&sig=uvMms9VEg68JRgyH2_ij5oD1KKw&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwilsLK2093SAhXE1hoKHSclBRwQ6AEIPzAE#v=onepage&q=ODNB%20(2004)%20thomas%20allom&f=false) Erişim tarihi 01.03.2017 15:00

yılında bir mimar olarak para kazanabilecek bilgi ve deneyime sahip olarak Goodwin'in ofisinden ayrılmıştır. Ancak geçirdiği yoğun çıraklık sürecinde akademik eğitim ve seyahat gibi olanaklardan yoksun kalmıştır. Bu iki şeyi elde etmek için ilk girişimi 1828'de Royal Akademi'ye mimarlık öğrencisi olarak başlamasıdır. 1828-1838 yılları arasındaki öğrencilik sürecinde genişleyen ailesinin geçimini sağlamak amacıyla Fisher & Son Yayınevi için gravür sanatçısı olarak çalışmıştır.

Allom'un Royal Akademi'deki en önemli şanslarından biri Sir John Soane'nin burada profesör olması ve ondan ders alabilmesidir. Öğrenci olarak girmenin bile çok zor olduğu bu okulda Allom önceki tecrübeleri sayesinde diğer arkadaşlarından daha şanslı olmuştur.⁹⁰ Henüz 20 yaşında ve hala öğrenci iken Royal Society of British Artists'de bir katedral için iki tasarımını sergilemiştir. 1827'de Sydenham Kilisesi tasarım yarışmasına katılması bu konudaki ilk deneyimi olmalıdır.⁹¹

19.yüzyılda Britanya'da yaşanan sosyal, entelektüel ve teknolojik değişim mimarlık alanını da etkilemiştir. Endüstri devrimini takiben gelen zenginlik ile birlikte kuzeyde şehirler büyümeye başlamış ve yeni binalara talep artmıştır. Bununla birlikte büyük binaların yapımı için yeni bir mimari bina komitesi kurulmuştur. Bu komite mimarlar arasındaki rekabeti desteklemekte ve Allom gibi genç, mesleğe yeni başlamış ve tanınmayan mimarlara iş fırsatı sunmaktadır.⁹² Plan ve elevasyonu yorumlamakta zorlanan komite üyeleri için daha gerçekçi ve resim şeklinde olan suluboya perspektifleri anlamak çok daha kolay olmuştur. Perspektiflerinde topografik gerçeklik ve canlılık kombinasyonları yapan Allom'un çizimleri hem komitenin aşına olduğu hem de kolay tanıyabildiği resimlerdir.⁹³ Yani topografik çizimleri sanatçının mimarlığını beslemiştir.

Allom'un mimari çevrede kabul görmesi 1834'te kurulan Britanyalı Mimarlar Enstitüsü'ne öğretim görevlisi seçildikten sonra kesinleşmiştir.⁹⁴ Allom ve P. F. Robinson (1776-1858)⁹⁵ ortaklığı kısa sürse de o yıllarda çok başarılı olmuştur. Mimari açıdan başardıkları en önemli işlerden bir tanesi de Hull'da *Great Thornton Street Wesleyan Şapeli* projesidir (1841-3). Bu korint tarzı tapınağın okto (8 sütunlu) stilindeki

⁹⁰Brooks. (1998). *a.g.k.* s.25

⁹¹Brooks. (1998). *a.g.k.* s.24

⁹²Brooks. (1998). *a.g.k.* s.57.

⁹³Brooks. (1998). *a.g.k.* s.57-58.

⁹⁴1834'te kurulan RIBA'da Allom'un üyeliğinin kesinleştiği tarih hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Oxford dictionary of national biography'de Allom'un 1834'te önce enstitünün kurucusu, daha sonra 1860 yılında üyesi olduğu belirtilmektedir. H. C. G. Matthew ve B. Harrison. (2004). Oxford dictionary of national biography. Oxford University Press. s.873.

⁹⁵Peter Frederick Robinson 1776-1858 yılları arasında yaşamış İngiliz mimardır. Robinson hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Frederick_Robinson Erişim tarihi: 01.04.2017 09:58.

sıra sütunlarını pavillionlarla birleştirmişlerdir. Bu klasik stil Anglikan ve Roma Katolik kiliselerinde çok görülmesi de yenilikçi tarzları ve Anglikan kilisesine bağlı olmayan, dua edilecek yer ile vaiz kürsüsünü birleştiren farklı stilleri kabul görmüştür. Toplamda 1800 insan kapasitesi olan ve 7,000 sterline mal olan bu yapı oldukça etkileyicidir. Basın tarafından ‘..ibadet edilen binaların genel stiline ve karakterine bakıldığı zaman bu yeni dizayn müthiş bir gelişme ve aynı zamanda güzel sanatların müthiş bir gelişim içinde olduğunu göstermektedir. Bu durum Anglikan kilisesine karşı olan Hristiyanlar tarafından bile gözlemlenebilen bir gelişim’ şeklinde yorumlanmıştır.⁹⁶

Allom’un yukarıdaki sözü edilen Lockwood ile ortaklığı 1843 yılına kadar devam etmiş ve bu sürede ikili tarafından üç büyük bina inşa edilmiştir. Bunlardan biri 6 dönümlük araziye 1200 çocuğa eğitim vermek üzere inşa edilen Tudor Gotik tarzında kırmızı kiremit ve taş giydirmeler kullanılmış *Kirkdale Endüstri Evleri*’dir. Diğer iki bina ise Elizabeth tarzında yapılmış İngiltere’nin en büyük iki ıslah evidir.⁹⁷

Allom 1844-1852 yılları arasında tek başına çalışmıştır. Ancak ilk iki yıl tek başına bir bina tasarlama şansını yakalayamamıştır.⁹⁸ Westminster Sarayı’nın perspektiflerini resmettikten sonra *teknik çizimci mimar* unvanı ona dezavantajlar sağlamaya başlamıştır.⁹⁹ 19. yüzyılın en sert eleştirilerini yapan *The Ecclesiologist* dergisi onun tasarladığı Christchurch Kilisesi (1847-48)’ni övgüye layık bulmamıştır. Haç şeklindeki kilisenin nef, çapraz nef ve üç köşeli apsis boyunca devam eden koridorları ve clerestoryleri (üst kat pencereleri) umut vaat eden tasarımlar olarak değerlendirmesine rağmen, bu tarz süslemelerin kiliseleri üzücü bir şekilde yanlış oryantasyonların içine sürüklediğini ve erin kiliselerin katı prensiplerine aykırı şeyler olduğunu savunmuştur. Fakat Allom’un kilise süslemeleriyle alakalı doktrinleri tatmin etme ve onlara yaranma gibi bir amacı olmamıştır. Onun düşüncesine göre kilisede dua edenlerin yüz ifadelerini görebilecek kadar yeterli ışığın kiliseye girmesi gerekmektedir. Sonuç olarak geleneksel dış cephe mimarisine pencereler eklemiş ve bunu yaparken içeriye girecek olan ışığın en az oditoryumlara (dinleme salonu) giren geniş ışık hüzmeleri kadar fazla olmasını istemiştir.¹⁰⁰

⁹⁶Bu proje Henry Russell Hitchcock tarafından da ‘Pugin tarafından değil de farklı bir mimar tarafından yapılan ve belki de bu yılın en güzel kilisesi’ şeklinde övülmüştür. Pevsner ise itibar ve saygınlığın binaya dönüşmüş şekli olarak yorumlamıştır. Ancak bu Şapel 1907 yılında çıkan bir yangından sonra büyük hasar görmüş ve yıkılmıştır.

⁹⁷Brooks. (1998). *a.g.k.*, s.60.

⁹⁸Brooks. (1998). *a.g.k.*, s.61.

⁹⁹Brooks. (1998). *a.g.k.*, s.62.

¹⁰⁰Brooks. (1998). *a.g.k.*, s.63.

Allom'un ıslah evleri projelerinden en başarılı bulunanı 1847-48 yıllarında inşa ettiği Kensington Islah evidir. Aynı yıllarda inşa ettiği Christchurch Kilisesi de (1847-1848) sanatçının en ünlü yapılarından biridir.

Resim- 4, İsa Kilisesi (Christ Church) / Highbury, Londra – güney cephesi¹⁰¹

1847'de Wiltshire'da inşa ettiği bir diğer ıslah evi Stone Hall'a nazaran daha küçüktür. Bu binada Allom'un inşa ettiği çan kulesi 1934'te bir okul tarafından satın alınana dek zarar görmemiş ancak 1936 senesinde yıkılmıştır. 5 yıl sonra Allom Cambridge Askeri Barınağı için başlatılan tasarım yarışmasını kazanmıştır ve binası Cambridge Dükü Prens Adolphus Frederick anısına yapılmıştır. 1852'deki temel atma töreninde ilk taşı Prens Albert koymuş olsa da 1944'teki bombardımanda yerle bir olan binadan geriye sadece küçük bir oda kalmıştır.¹⁰²

1847-1850 yılları arasında Allom'un (T. B.) Crosse ile -başarılı bir işe imza atamadıkları- bir ortaklığı olmuştur.¹⁰³ Bu ortaklığın bitiş nedeni bilinmemektedir. Ancak Allom, en ünlü mimari eserleri olan *St. Peter's Church* (1855-57) ve *William Brown Library and Museum* (1857-60)'u bu ortaklık bittikten sonra yapmış, sonrasında Ladbroke Emlak şirketinde mimar olarak işe alınmıştır.¹⁰⁴ Essex'teki Great Eastern Oteli

¹⁰¹Görsel için bkz:

https://www.google.com.tr/search?q=christ+church+highbury+allom&rlz=1C2PRFC_enTR632TR632&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiWoIqd39DTAhVJVSwhKHQhyA04Q_AUIBygC&biw=1440&bih=794#tbm=isch&q=christ+church+highbury+&imgc=z1z5xqfCwbNR6M: Erişim tarihi: 02.05.2017 11:15

¹⁰²Brooks. (1998). *a.g.k.*, s. 65.

¹⁰³Brooks. (1998). *a.g.k.*, s. 66-68.

¹⁰⁴Brooks. (1998). *a.g.k.*, s. 68.

(1864) ve Barnes'daki Holy Trinity Church (1868) ise Allom'un ileri yaşlarda tasarladığı diğer önemli yapılarıdır.¹⁰⁵

Resim- 5, Stanley Crescent, Londra – 1 ve 2 numaralı evler

Thomas Allom mimari eserleri arasında evlere de çok fazla yer vermiştir. Brooks'un verdiği bilgiye göre sanatçı -genellikle Georgian stilinde- yüzü aşkın ev için proje üretmiştir.¹⁰⁶ İnşaat sektörünün şüpheli firmalar tarafından domine edilmesi, modası geçmiş kalıpların daha çok rağbet görmesi ve bu tür yeni tasarımların o dönemde mimarlar tarafından hiç ilgi görmemesi gibi nedenler sanatçıyı oldukça etkilemiştir.¹⁰⁷

1856'da mimar oğlu Arthur Thomas Allom *Architectural Association*'a başkan olarak seçilmiştir. Yukarıda sözü edildiği gibi oğlunun başkanlığı süresince Allom her yıl yapılan mimari serginin açılışında ders vermek için davet edilmiştir.¹⁰⁸ Allom'un davet edildiği ilk açılışta yaptığı konuşma *The Builder* dergisinin 1856 yılındaki sayısında basılmıştır. "Mimari Kompozisyonlarda Işık ve Gölgenin Etkisi Üzerine" (*On the Influence of Light and Shadow in Architectural Composition*) başlıklı konuşma özetlenecek olursa Allom ışık ve gölgenin mimari kompozisyonlardaki önemi üzerine şunları söylemiştir:

"Birçok mimari çalışma arasında çok çeşitli ışık ve gölge tasarımlarından hiçbirisi daha fazla değerli değildir, bu demektir ki ilk izlenim, görkem, güzellik ya da çirkinlik-alçaklık kafada yaratılır. Biz ilk bakışta usta bir elin değip değmediğini görebiliyoruz. Bu bilginin yoksunluğu, giderlerin sınırsız olması sonucunda sıklıkla hayal kırıklığına neden olur. Son zamanlarda mimarların kendilerini daha keskin/sert geometrik çizim karakterleriyle sınırlandırmaları, bununla birlikte fikirlerinin halkın beklediğinden daha iyi sunulacağı söylenir, basında da bu yazılır

¹⁰⁵Brooks. (1998). *a.g.k.*, s. 82,84.

¹⁰⁶Brooks. (1998). *a.g.k.*, s. 68.

¹⁰⁷Brooks. (1998). *a.g.k.*, s.70-71.

¹⁰⁸Brooks. (1998). *a.g.k.*, s.75.

oldu.... Sorusuz sualsiz, basit taslakların kullanımının bile her zaman gerekli olduğunu kabul etmiyorum. Işık ve gölge mimaride en güçlü etkiyi göstermek için çaba sarf eder. Bunun tartışmayı bile gereksiz buluyorum. Bence kabul edilmiş bir şeyin yararlılığını/marifetini değerlendirmek daha sevimli olacaktır.... Ressamlarda bilinen üç ayırt edici etki prensibi vardır ve eğer mimar tasarımını yaparken genel görünenin altındaki görünümü göz önünde tutarsa, sonuca giden yolda arzu edilen şeyin bu etkilerden hangisi olduğunu zaten anlamış olur. Benim fikrimi sorarsanız geleneksellik ve kişisel tarz her şeyi yönetir.... Muhtemeldir ki bir mimarın bir ressamın bilgisini uygulaması ihtimali üzerine fikirlerim/gözlemlerim çoğu kişi tarafından şüpheli kabul edilebilir. Onlara göre bu sanatsal etki ya da sadece bir ressamın tuvalinde tanışılacak bir şey ya da tuğla ve taş gibi malzemelerle olacak hayalperestçe bir fikir olarak görünebilir. Bana “Bize bina inşa etmek için bilgi ver ve bu teorileri onları kendi başına kullanabilecek resamlara bırak.” diyecekler. Buna karşı cevabım: Açıkça doğada doğru olmayan şeyleri tuvalinde sergileyen ressam izleyicide sadece tikslenme duygusu uyandırır. Ressamın gözünü tatmin edecek kesinlik yaratan mimar, alanında pratik bilginin en yüksek kalitesine erişir....”¹⁰⁹

Allom’un mimarlık geçmişine bakıldığında; ıslahevi, kilise, şapel, mezarlık, otel ve ev gibi çeşitli türlerde yapılar tasarladığı anlaşılmaktadır.¹¹⁰ Hayatı boyunca en çok beğenilen eserlerini verdiği yılların bir şirket çatısı altında çalıştığı yıllara denk gelmesi tesadüf olmamalıdır. Bu durum sanatçının yakaladığı ekonomik istikrarla işinde daha başarılı olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁹The Builder. (1856). Vol.14. 23 Şubat. s.99-101.

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101079220495;view=1up;seq=111>

İngiltere’de mimarların yeni bir kimlik ve statü kazandığı yıllarda, 1843’te mimarlık alanının ilk basın organı olan *The Builder* dergisi basılmıştır. Bu derginin online arşivine erişmek için bkz:

<http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/serial?id=builder>

¹¹⁰Allom’un tasarladığı ve inşası gerçekleştirilen yapılar listesi için bkz. Ek-1.

4. THOMAS ALLOM'UN OSMANLI DÜNYASINI YANSITAN ESERLERİ

Thomas Allom'un Türkiye'ye geliş tarihi hakkında araştırmacılar arasında farklı görüşler mevcuttur. S. Germaner ve Z. İnankur tarafından yazılan *Oryantalistlerin İstanbul'u* adlı yayında 1836'da Osmanlı topraklarına, 1838'de İstanbul'a geldiğine dair bilgi bulunmaktadır.¹¹¹ S. Eyice ise İslam Ansiklopedisi'ndeki Thomas Allom maddesinde geliş tarihi ile ilgili bir bilgi vermemiştir.¹¹² Diana Brooks aile günlüklerini¹¹³ referans göstererek 7 Haziran 1837'de İngiltere'den yola çıktığını ve Paris üzerinden Türkiye'ye gittiğini yazmaktadır. Brooks'un verdiği bilgiye göre on ay süren seyahatin sonunda sanatçı İtalya üzerinden Nisan 1838'de ülkesine dönmüştür.¹¹⁴

Sanatçının ülkeye geliş tarihi ile ilgili bir başka veri ise William George Rose'un¹¹⁵ Osmanlı topraklarına yaptığı üç aylık yolculuğu ve bu yolculukta yaşadıklarını anlattığı *Three Months' Leave* isimli eseridir. Rose, bu çalışmasında Allom ile aynı gemide seyahat ettiklerinden bahsetmektedir. Osmanlı topraklarına ulaşmaya çalışırken yaşadıklarını anlattığı bölümde Yunanistan'daki Pire kentine ulaştıktan sonra yedi gün karantinada tutulduklarını ve daha sonra bir Fransız buharlı gemisinin onları kabul ettiğini belirtmiştir.¹¹⁶ Yunanistan'ın Corfu adasından Suriye limanına hava koşullarından dolayı beş günde ulaşmışlar ve burada İngiliz konsolosu Mr. Wilkinson'la buluşmuşlardır.¹¹⁷ Akşam üzeri tekrar gemilerine bindiğini belirtirken, bu geminin on günde bir Marsilya'dan kalktığını, Suriye, İzmir ve İstanbul'u kapsayan seyahatin tüm molalarla birlikte 14 gün sürdüğünü yazmıştır.¹¹⁸ Rose yol arkadaşı olarak bir İngiliz albaydan, yabancılaştırmış bir İngiliz'den, Nübyeli bir beyefendiden ve bir İngiliz hanımefendiden bahsederken Thomas Allom'a da yer vermiş ve onun yaptığı işlerle ünlü bir adam olduğunu, Türkiye ve Anadolu'ya çizim yapmak amacıyla geldiğini eklemiştir.¹¹⁹ 2 Temmuz'da saat 07.00'da Sakız adasına yakın bir yerde olduklarını, ardından Samos'a yaklaştıkları zaman Allom'un burada hızlıca suluboya resimler

¹¹¹S. Germaner ve Z. İnankur, (2002). *Oryantalistlerin İstanbulu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s.314.

¹¹²S. Eyice, (1989). "Thomas Allom". TDV İslam Ansiklopedisi., C.2, s.505.

¹¹³Bu günlükler Allom'un kızı Amy Allom'un eşi John Storr tarafından 1861 yılında yazılmaya başlanmış ve Allom ailesinin çeşitli üyeleri tarafından yazılmaya devam edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Brooks, 1998, **a.g.k.**, s. 33.

¹¹⁴Brooks, (1998). **a.g.k.**, s. 33.

¹¹⁵Yazdığı *Three Month's Leave* isimli seyahatnamesine rağmen hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan W. G. Rose, 28 Eylül 1832'de İngiliz Kraliyet Deniz Piyadeleri arasına emir astsubayı olarak katılmıştır. Birleşik Krallık Savaş Ofisi. (1837) A list of the officers of the army and of the corps of Royal Marines. İngiltere: Savaş Ofisi. s.239).

¹¹⁶W. G. Rose. (1838). *Three Months Leave*. London: Richard Bentley, New Burlington Street. s.33-34

¹¹⁷W. G. Rose. (1838). **a.g.k.** s.42

¹¹⁸W. G. Rose. (1838). **a.g.k.** s.43.

¹¹⁹W. G. Rose. (1838). **a.g.k.** s.46.

yaptığını yazmıştır.¹²⁰ Gemi 12.00'da İzmir koyuna girmiş ve burada 24 saat kalmıştır. İstanbul'a ise 5 Temmuz akşam saatlerinde ulaşmıştır.¹²¹

İlk basımı 1838 yılına ait olan bu kitap ve yukarıda sözü edilen aile mektupları göz önünde bulundurulduğunda Allom'un Osmanlı topraklarına geliş tarihi ve geliş güzergâhı tespit edilmektedir. Buna göre Allom 2 Temmuz 1837'de İzmir'e 5 Temmuz 1837'de ise İstanbul'a ulaşmıştır. Fakat sanatçının İstanbul'da nerelerde kaldığı, kim tarafından karşılandığı, dönüş için İzmir'den mi yoksa İstanbul'dan mı hareket ettiği bilinmemektedir.

Aşağıda Thomas Allom'un İstanbul sergisi için hazırladığı *The Polyorama*¹²² of Constantinople çalışması, Osmanlı'yı yansıtan çizimlerinin yer aldığı *Character and Costume in Turkey and Italy* ve *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* adlı eserler ile suluboya eserleri ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Özellikle *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*'deki eserlerinin çok sayıda olması dolayısıyla *İç Mekân Gravürleri*, *Dış Mekân Gravürleri* gibi alt başlıklara yer verilmiştir. Osmanlı dünyasını yansıtan tüm bu eserleri için son bölümde bir katalog hazırlanmıştır.

4.1. Allom'un Gözünden Osmanlı ve İstanbul: Polyorama

Thomas Allom Temmuz 1850'de, Regent Street Polytechnic¹²³ bitişindeki *Exhibition Theatre*'de Osmanlı topraklarında yaptığı çizimleri kullandığı bir panorama sergisini -üçüncü kez- açmıştır.¹²⁴ Sergiyi tanıtan *The Builder* bu panorama için şu yorumu yapmıştır: “Şunu Allom'u mimar olarak tanıyan okuyucularımıza söylemeliyiz ki, sanatçı binaları çizerek anlatma konusunda baskındır ve bu yaptığı renklendirmeden daha üstündür.”¹²⁵ Allom, sergisi için Londra'da büyükelçi olarak görev yapan Mehmed Paşa'nın kendisine, resimlere eşlik eden Türkçe müzikler için övgü dolu bir yazı

¹²⁰W. G. Rose. (1838). *a.g.k.* s.48.

¹²¹W. G. Rose. (1838). *a.g.k.* s.55-56.

¹²²Allom'un hareketli panoraması için kullandığı Polyorama, birçok manzarayı ya da birçok objenin görünümünü sunan görsel bir araç olarak tanımlanır. Özellikle (polyorama panoptique olarak bilinen) saydam görselleri görüntülemek için olan bir türü, içine aldığı ışık miktarıyla günün farklı zamanlarında olduğu hissini verebilecek çeşitlilik sunar. Bkz: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/polyorama> Erişim tarihi: 27.04.2017 13:00

¹²³Buradaki Polytechnic diye bahsedilen yer Westminster Üniversitesi olmalıdır. Bu üniversite 1837 yılında William Mountford Nurse tarafından Royal Polytechnic Institution adıyla kurulmuş ve 6 Ağustos 1838'de Regent Caddesi 309 numarada açılmıştır. Bkz: https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Westminster

¹²⁴ Reinhold Schiffer. (1999). *Oriental Panorama: British Travellers in 19. Century Turkey*. Hollanda: Rodopi Company. s.146. Serginin daha çok üçüncü düzenleniş hakkında bilgiye -dolayısıyla Polyorama'nın üçüncü basımına- ulaşabildiğimizden dolayı burada bu 1850 etkinliğinden bahsedilmiştir. Birinci ve ikinci düzenlenişine ilişkin ise şimdilik ayrıntılı bilgiye ulaşamamıştır.

¹²⁵The Bulder (1850). Vol.8 S.356 (27 Temmuz 1850). <http://www.bodley.ox.ac.uk/cgi-bin/ilej/image1.pl?item=page&seq=1&size=1&id=bu.1850.7.x.8.x.x.356> (Erişim tarihi: 08.03.2017, 15.09)

yazdığını, çalan müzikler arasında arkadaşı Thomas Severn'in¹²⁶ de sırf bu panorama için 'The Stamboul March' nı bestelediğinden¹²⁷ bahsetmiştir.¹²⁸

Allom *Polyorama*'nın girişinde "hareketli panorama" larda bilgiyi eğlence yoluyla aktarma yönteminin, dönemin sanatının yararlarına dair en geçerli alanlardan biri olduğunu aktarmıştır.¹²⁹ Ayrıca zamanı geldiğinde yayınlayacağı "*The Architectural and Constructive Peculiarities of Constantinople*" isimli bir mimari kitabından söz etmiştir.¹³⁰ 1850 yılında Exhibition Theatre'da üçüncü kez sergilendiğini belirttiğimiz Polyorama 1854'te Egyptian Hall'da bir kez daha sergilenmiştir.¹³¹

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Allom'un düzenlediği panorama sergileri bu yıllarda oldukça moda bir etkinlik olmuştur. Bu tür etkinlikler ilk kez İngiltere'de popüler sanat kültürünün bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.¹³² Yunanca pan (bütün) ve horama (görünüm) 18.yüzyılın sonunda ortaya çıkan özel bir gösteri biçimi ve mekânını temsil etmektedir. Bu iki sözcüğü ilk kez İrlanda asıllı İngiliz ressam Robert Barker (1739-1806) 1792'de silindirik bir yüzeyde sergilediği *Edinburgh, İskoçya* isimli eserini tanımlamak için bir araya getirmiş ve kullanmıştır. 1793'te ise eserini Londra'daki Leicester Meydanı'nda ilk kez bu amaçla yapılmış olan panorama binasına taşımıştır.¹³³ Oğlu Henry Aston Barker (1774-1856) da Galata Kulesi ve Kız Kulesi'ni merkez alarak yaptığı iki İstanbul panoramasını 1801 yılında burada sergilemiştir.¹³⁴ Panoramik sergilerde ziyaretçilere bir broşür verilmekte ve hediyelik eşya olarak isteyenlere serginin küçük boyutlu bir kopyasını satın alma fırsatı sunulmaktadır.¹³⁵ Tek bir bakış noktasından izleyiciye 360 derecelik (dairesel formdaki) resmin tamamını izletmeyi amaçlayan İstanbul panoramalarının asıl mantığı dönem koşulları nedeniyle İstanbul'a seyahat edemeyen kişilerin gerçekten oradaymış hissini yaşamalarını sağlamasıdır. Dolayısıyla meraklıları için bu tür sergiler bir seyahat niteliği taşımıştır ve merak edilen şehirlerin başında gelen İstanbul da bu açıdan rağbet gören temalardan biri olmuştur.

¹²⁶Hakkında bkz. dipnot 143-144.

¹²⁷https://www.amazon.co.uk/Stamboul-March-P-F/dp/B0000D34YV/ref=sr_1_14?s=books&ie=UTF8&qid=1488959957&sr=1-14 (Erişim tarihi: 08.03.2017, 14:36)

¹²⁸Brooks. (1998). *a.g.k.* s.50.

¹²⁹Allom. (1850). *a.g.k.*, s. iii.

¹³⁰Allom. (1850). *a.g.k.*, s. iv. Bu esere ulaşamadığımızdan dolayı bahsettiği kitabını yayımlayamamış olmalıdır.

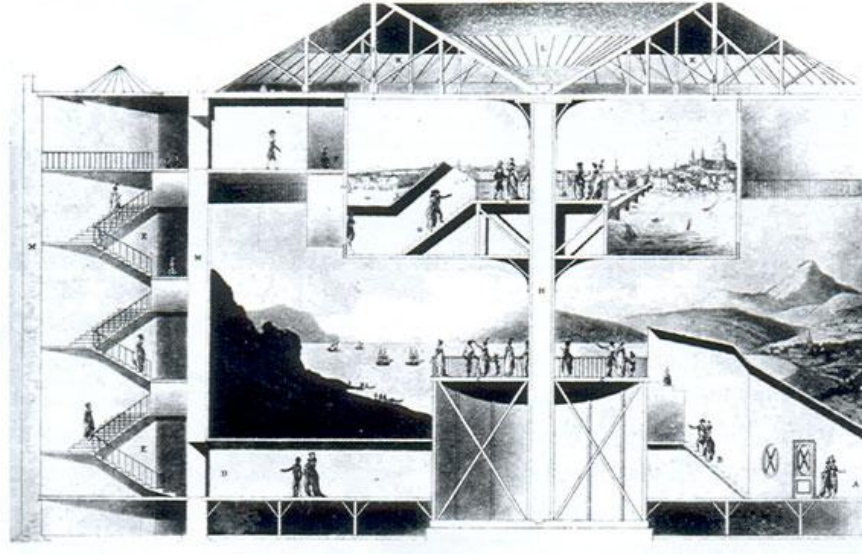
¹³¹N. Erkal. (2008). Tam Zamanında Gözlerinizin Önünde Londra Panoramalarında İstanbul Sergileri (II). Toplumsal Tarih Dergisi. S.171. s.28. Polyorama'nın ikinci kez sergilendiği tarihe ilişkin bir bilgi bulunamamıştır.

¹³²Rtad Benosman ve Sing Bing Kang (Ed.)(2013). Panoramic Vision: Sensor, Theory and Applications. Springer Science & Business Media. s.9.

¹³³Denise Oleksijczuk. (2011). The First Panoramas: Visions of British Imperialism. University of Minnesota Press. s.1

¹³⁴R. Schiffer. (1999). *a.g.k.* s.146; Oleksijczuk. (2011). *a.g.k.*, s.89

¹³⁵R. Benosman ve S. B. Kang (2013). Panoramic Vision: Sensors, Theory and Applications. Springer Science and Business Media. s.7

Resim- 6, Temsili bir panorama sergisi

Thomas Allom'un İstanbul panoramaları sergileyen sanatçılardan biri olduğu anlaşılmaktadır ve ilk panorama sergisini 1838'de gerçekleştirdiği bilinmektedir.¹³⁶ Nerede düzenlendiği bilinmese de Polyorama'nın metninden anlaşıldığı kadarıyla hareketli bir panorama olduğu yine Polyorama broşürünün de hem şematik hem de retorik, yani hem eserlerin sergilenme sırasına göre tanıtımın yapıldığı, hem de hitabetin güçlü olduğu söylenebilir.¹³⁷ Ayrıca sergilenen resimlerin gözlemlenerek yapılması, ayrıntılı ve gerçekçi niteliği her zaman öne çıkarılmıştır. Örneğin, Allom'un 1850 sergisinden haberdar eden bir ilanda çizimlerinin detaylı ve doğruluğundan şüphe duyulmaması gerektiğinden söz edilmiştir (res.6).¹³⁸

¹³⁶ R. Schiffer. (1999). *a.g.k.* s.146. Bu ilk sergisini Nisan 1838'de Osmanlı topraklarından döndükten sonra gerçekleştirmiş olmalıdır.

¹³⁷ Schiffer. (1999). *a.g.k.* s.146

¹³⁸ George Slater. (1850). *London: what to see, and how to see it: with numerous illustrations*, London: H. G. Clarke and Company. s. 155.

PANORAMA OF CONSTANTINOPLE.

Polyorama, 300, Regent Street. This highly interesting Panorama of the City of the Sultan, is painted by Mr. Thomas **Allom**, and is divided into two parts; the first, showing the Bosphorus, the Dardanelles, and the exterior of the city; and the second, conducting the spectator into the interior of the city, where various features of Turkish life, such as the bazaar, the baths, and the seraglio, are displayed. Of the accuracy of the views there can be no doubt, the drawing is exceedingly good, and the artist has been remarkably successful in his architectural details. Open daily. Admission, 1s.

Resim- 7, Thomas Allom'un 1850 tarihli Panorama Sergi ilanı¹³⁹

Allom'un, söz konusu bu sergi için basılan ve 1850 yılındaki üçüncü basımına ulaştığımız "*The Polyorama of Constantinople, The Bosphorus and Dardanelles*" isimli yayını çalışma kapsamında değerlendirdiğimiz önemli bir eserdir.¹⁴⁰ Herhangi bir çizim içermeyen bu sergi kitabında resmettiği yerlerin bir kısmı hakkında yazdığı/derlediği notlara yer verilmiştir. *Giriş* kısmında "her bir önemli objenin tanıtılması" ibaresi bize sergide bulunan panoramasındaki her ayrıntıyı anlatmaya çalıştığını gösterir. Allom - fonetik yazımlarıyla- *Kislar Bornou*, *The Mosque and Tomb Shah-za-deh Djamesi* gibi alt başlıklarıyla da panoramada görülen İstanbul ve çevresindeki bazı yerleri/eserleri ayrıntılı tanıtmıştır.

Allom'un *The Polyorama of Constantinople, The Bosphorus and Dardanelles* isimli sergi kitabı -dolayısıyla ilanda bahsedildiği gibi panoraması da- giriş dışında iki bölümden oluşmaktadır. Sanatçı öncelikle giriş kısmında "İstanbul ve Boğazlar Çevresi" (Constantinople, and its environs on the Dardanelles and the Bosphorus) başlığı altında İstanbul tarihi hakkında bilgilere yer vermiştir. Ancak daha çok İstanbul'un Antik ve Bizans dönemleri üzerinde durmuştur. Bu bölümün hemen arkasına kıyılarıdaki bazı önemli yerleri gösteren Çanakkale Boğazı haritasını eklemiştir ve birinci bölüme Çanakkale Boğazı ile başlamıştır. Daha sonra sırasıyla Marmara Denizi, İstanbul, Tophane, Boğaz, Rumeli Hisarı, Anadolu Kavağı, Asya'nın Tatlı Suları tanıtılmıştır. Polyorama'nın ikinci bölümünde Eyüp Mezarlığı, Türbeler Caddesi, Haliç, Şehzade Camii ve Türbesi, Hamam, Yerebatan Sarayı, Köle Pazarı, Süleymaniye Camii (Sultan

¹³⁹G. Slater. (1850). *a.g.k.* s.155.

¹⁴⁰T. Allom. (1850). *The Polyorama of Constantinople, The Bosphorus and Dardanelles*. (3. Basım) Londra: Nassau Steam Press.

Süleyman Camii), Kahvehaneler, Çarşı, At Meydanı, Yanık Sütun (Çemberlitaş), Ayasofya, Bab-ı Ali, Saray Bahçesi, Saray Odaları başlıklarına yer vermiştir.

Polyorama metni bize en az on yedi resmin olduğu hakkında bilgi vermektedir. Bunlardan on beşi Walsh'un eserinde de basılmıştır. Ancak ikisine dair henüz bir görsel tespit edilmemiştir. Allom'un tespit edilen Polyorama'da sergilenmiş olabilecek muhtemel eserleri sırasıyla şunlardır: *Rumeli Hisarı* (kat.no.35), *Anadolu Hisarı* (kat.no.36), *Eyüp Sultan'da Türbeler, Hazineleler ve Sebil* (kat.no.67), *Haliç Ağzından İstanbul* (kat.no.25), *Şehzade Mehmed Camisi* (kat.no.62), *Hamam* (kat.no.12) ve *Samatya'daki Ağa Hamamının Soğukluğu* (kat.no.13)¹⁴¹, *Yerebatan Sarayı* (kat.no.11), *Esir Pazarı* (kat.no.8), *Süleymaniye Camii* (kat.no.59), *Bir Türk Kahvehanesinin İç Mekanı* (kat.no.17), *Kapalıçarşı* (kat.no.16), *Atmeydanı/Hipodrom ve Sultanahmed Camii* (kat.no.49), *Ayasofya Camii* (kat.no.1), *Bab-ı Ali ve Alay Köşkü* (kat.no.54) ve *Topkapı Sarayı'nın Dış Bahçelerinden Bir Manzara* (kat.no.79). Bunlar dışında iki resmin daha sergilendiği öngörülmektedir ki biri Çemberlitaş'taki Yanık Sütun'un olduğu meydan, diğer ise sarayın haremının geniş bir bakış açısıyla görüldüğünden söz edilen padişahı köleleriyle eğlenirken resmettiği resimdir.¹⁴²

Giriş bölümünde Allom, yaşadığı dönemde bilgiyi panoramalara taşıyarak daha eğlenceli iletme yönteminin oldukça benimsendiğinden bahsetmektedir. Başka bir ülkeyi -onun yerlilerini ve yerlilerin akılda yarattığı etkiyi merak eden, pahalı ve zahmetli yolculuklardan kaçınan- insanlara anlatırken etkileyici bir tanıtımın toplumun herhangi bir kesiminde başarısız olmayacağını da belirtmiştir. Kitabın girişinde İstanbul ve Bizans İmparatorluğu'nun birçok önemli yerini betimlerken bu iki imparatorluğun anlatımlarının birbirlerine eşlik etmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Teşekkür bölümünde arkadaşı Thomas Henry Severn'a¹⁴³ resimleme sürecinde katkısının bulunması sebebiyle teşekkür etmiştir.¹⁴⁴

¹⁴¹Burada her iki hamam sahnesine de yer verildiği, Polyorama'da hem hamam mimarisini tanıtmak hem de hamamda yıkanma ritüellerinden bahsetmesinden dolayı düşünülmüştür.

¹⁴²Bu veriler 1850 yılındaki 3.serginin kataloğundan elde edilmiş ve sadece o sergi yorumlanmıştır. Sergilenen resim sayısı zaman içinde artmış ya da azalmış, resimler değişmiş olabilir. Sarayın haremında padişahın köleleriyle eğlenirken betimlendiği eserin Walsh'un kitabındaki bir kompozisyona benzer şekilde olabileceğini akla getirmektedir. Bkz. kat.no.7.

¹⁴³Bu kişinin 1838'de Royal Society of Musicians of Great Britain'e üye olarak kabul edildiği ve 1843'de de yöneticilerinden biri olduğu dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bkz: Anonim, (1843). Royal Society of Musicians of Great Britain, England: George Woodfall & Son. s.20.

¹⁴⁴Thomas Henry Severn'in ulaşılamayan bir İstanbul Marşı bestelediği bilinmektedir. Allom bunun için teşekkür ediyordur olmalıdır.

Giriş bölümünün sonunda kendisini sadece mimar olarak tanıyan ve bu işe başladığında ondan beklentisi çok az olan arkadaşlarını, *insan düşüncesinin çeşitli zanaatlarının faydalı etkilerinin örnekleriyle aydınlayacağını*; zamanı geldiğinde - yukarıda sözü geçen- “*The Architectural and Constructive Peculiarities of Constantinople*”un basımıyla *insan beceri ve pratik zekâsına olan ilgisinin evrenin bilge mimarlarının hızlıca yaptığı ürünlerine olan ilgisinden daha az olmayacağını ispatlayacağını* belirtmiştir.¹⁴⁵

Sanatçı İstanbul’u Londra ve diğer Avrupa başkentlerinin Ortaçağ’ının muhteşem bir örneği olarak görmüştür. İş ya da zevk için seyahat yapacak olanlara önemli bir geçit olan Boğaz, Haliç ve Marmara Denizi’nin kayıklar, mavnalar ve gemilerle süslü olduğu hakkında bilgi vermiştir. Polyoroma isimli eserden sanatçının Anadolu insanı hakkında da birtakım gözlemler yaptığını ve Türkleri diğer milletlerden farklı bulduğunu cümlelerinden anlamak mümkündür. Giriş kısmında bahsettiği ilk cümleler şunlardır: “Din, kostümler, özellikle de Türkler arasında yaygın olan çok eşlilik onları bizim saygımızdan ve sevecen yaklaşımımızdan uzaklaştırmıştır. Güzel iklimlerinin ünü, verimli topraklarının bol ürünleri ve deniz ve karanın tüm güzellikleri daha öncesinde Byron’un ateşli dizelerinde bize müjdelendiği.¹⁴⁶ Erkeklerin yiğitliğini ve kadınların güzelliğini duyduk fakat olması gerektiği gibi vahşi doğada aslanın kahramanlığına ve çayırdaki güzel kokulu çiçeklere de aynı ilgiyi gösterdik. Ancak onların kötü durumdaki insanlara karşı genel sempatisi ve yabancılara karşı insanca ve misafirperver tavırları bizim şimdiye kadar alışkın olduğumuz şeyler değildi.”¹⁴⁷

Allom’un Türk insanı hakkındaki gözlemleri bunlarla sınırlı değildir. Anadolu Hisarı’nı geçtikten sonra bir mesire yerinde dinlenme ve yemek amacıyla mola veren Allom ve arkadaşı burayı Kensington Garden’a benzetirken şu cümleleri kurmuştur: “Yunanlar, Ermeniler ve Türkler, yabancıların yanında küçük ancak anlaşılır bir fark ortaya koyuyorlar. Kıyafetlerinin ötesinde Türk kadınları erkek tanıdıklarıyla birlikte yemek yemiyorlar. Öğünlerinde ayrı oturuyorlar ve öküzler tarafından sürülen dört tarafı kapalı arabalarda seyahat ediyorlar.”¹⁴⁸ Ayrıca Türkler’in temiz oluşuna ve

¹⁴⁵T. Allom, (1850). *a.g.k.* s.iv. Allom’un başlığını verdiği bu kitabı hakkında herhangi bir veri bulunamamıştır. Daha önce bahsedildiği gibi bu kitabın yarım kalmış bir proje olduğu düşünülebilir.

¹⁴⁶Allom’un çalışmasında Lord Byron’un eserine yer vermiş olması onun gelmeden önce İstanbul ve Türkiye hakkında bir şeyler okuduğunu göstermektedir. Lord Byron 1809-1811 yılları arasında Arnavutluk, Yunanistan, İstanbul, İzmir ve Çanakkale’de gezi yapmış ve bu sırada Türk kültürünü tanımıştır. Byron’un Türkiye hakkında yazdığı ünlü şiir *The Giaour, A Fragment of a Turkish Tale* 1334 dizeden oluşan uzun bir şiirdir. Bu şiir hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: H. Seber. (2015). Lord Byron’ın *The Giaour* (Gavur) adlı hikayesinde Türk kültüründen izler. *Bilig*. S.74. s.199-218.

¹⁴⁷T. Allom, (1850). *a.g.k.* s. 5-6

¹⁴⁸Allom, (1850). *a.g.k.*, s. 18.

yardımsaverliğine de değinmiştir: “Yunan vatandaşlarla karşılaştırıldığında Türkler kişisel temizlikte oldukça öndeler. Suya düşkünlükleri de iklimleri ve dini inançlarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle insanların kullanımındaki çeşmeler ve ayrıca başıboş gezen köpekler yardımsaverliklerinin simgesi olmuştur. Çeşmeler arabesk ve dini (şiiirsel) motiflerle süslenmiştir.”¹⁴⁹ Allom Türkler’in temizlik alışkanlıkları, misafirperverlikleri ve yardımsaverliğiyle ilgili olumlu notlar almış; çok eşlilik, din, giyim gibi konularının Türkleri kendilerinden ayıran en önemli özellikler olduğunu vurgulamıştır.

İstanbul’u dolaşırken sanki rastlantısal şeyleri yazdığı izleniminin edinildiği Polyoroma’da Allom hiç tarih belirtmemiş ve konaklamaları hakkında da herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Anlatımlarında birinci çoğul şahıs kipini kullanan sanatçının Osmanlı topraklarını birlikte dolaştığı kişi hakkında bilgiye ulaşılammıştır. Ancak bu kişilerin diğer kaynaklarda bahsedilen -ve ilk akla gelen- Robert Walsh¹⁵⁰ ve Lord Stratford Canning¹⁵¹ olması Türkiye’de/Osmanlı’da kaldıkları süre göz önünde bulundurulduğunda pek mümkün değildir.

4.2. Bir Kıyafet Albümü: Character and Costume in Turkey and Italy

Thomas Allom’un çizimlerinin yer aldığı çalışmalardan biri *Character and Costume in Turkey and Italy* isimli kitaptır. Buradaki eserleri C. Hollmandell tarafından taşbaskıya hazırlanmıştır ve ilk kez 1839 yılında Fisher, Son & Co tarafından 47 sayfa olarak Londra ve Paris’te basılmıştır. Her bir gravür için bir metin hazırlanmış, bu gravürler numaralandırılmadan aktarılmıştır. 1845 yılında tekrar basılan bu kitabın¹⁵² resimleri bazı baskılarında elle renklendirilmiştir.¹⁵³ Yayının sözü edilen basımlarının her birinde yirmi adet çizime yer verilmiştir.¹⁵⁴ Bunlardan 9’u Türkiye, 11’i İtalya ile ilgili resimleridir ve sırasıyla şunlardır:

¹⁴⁹Allom. (1850), *a.g.k.*, s.18.

¹⁵⁰ Robert Walsh’in hayatı için bkz: [https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_\(Irish_writer\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_(Irish_writer)) Erişim tarihi: 16.03.2017 Saat:13:42

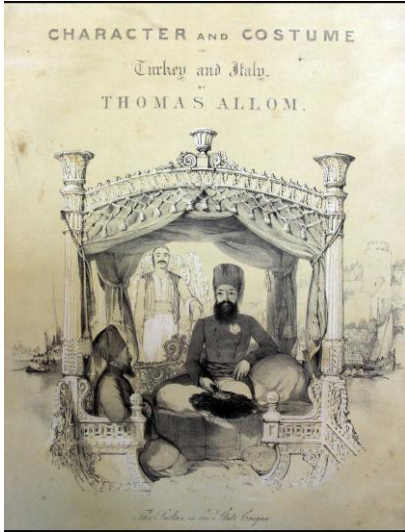
¹⁵¹Lord Stratford Canning’in hayatı için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Stratford_Canning Erişim tarihi: 16.03.2017 Saat: 13:40.

¹⁵²Bkz: <http://www.abebooks.co.uk/Character-Costume-Turkey-Italy-ALLOM-Thomas/1470927935/bd> Erişim tarihi: 26.07.2016, 22:54; <http://peramezat.com/urun/585267/character-and-costume--in-turkey-and-italy> Erişim tarihi: 26.07.2016, 22:55

¹⁵³E. Reeve. ve T. Allom. (1845). *Character and costume in Turkey and Italy*. Londra: Fisher & Son Yayınevi.

¹⁵⁴Kitabın ulaşılabilen iki kopyasından biri National Art Library’de, diğeri de Victoria & Albert Museum’da bulunmaktadır. Bu çalışmada National Art Library’de kullanılan 1839 yılına ait renksiz basımı kullanılmıştır.

1.Sultan Saltanat Kayığında (*Sultan in his State Caique*)¹⁵⁵

2.Meddah (*The Favourite Story-Teller of Constantinople*)¹⁵⁶

¹⁵⁵ Bkz.kat.no.77.

¹⁵⁶ Bkz.kat.no.76.

3.Meryem Tapınağı'nda Sora Köylüsü (*Peasant of Sora at the Shrine of the Virgin*)

4.Çerkez Köleler (*Circassian Slaves - Constantinople*)¹⁵⁷

¹⁵⁷ Bkz.kat.no.7.

5. Albano Gelini (*The Bride of Albano*)

6. Odalık / Haremin Gözdesi (*The Odalique; or Favourite of Harem*)¹⁵⁸

¹⁵⁸ Bkz.kat.no.8.

7. Roma Kırında Keçi Çobanları (Goadherds in the Campagna di Roma)

8. Sultan II. Mahmud'un Kızkardeşi Esma Sultan Saltanat Arabasında (Asme Sultane, Sister of Mahmud II, in her State Arrhuba)¹⁵⁹

¹⁵⁹ Bkz.kat.no.74.

9. Trasteverini ve Mora Oyunu (*The Trasteverini, and Game of Mora*)

10. Napolili Balıkçılar (*Fisherman of Naples*)

11.Köle Pazarı (*The Slave Merchant - Constantinople*)¹⁶⁰

12. Manastır Kapısında Dinlenen Seyyahlar (*Pilgrims Resting at the Gate of a Monastery*)

¹⁶⁰ Bkz.kat.no.19.

13. *The Peferari - Roma*

14. Türk Yazıcı (*The Turkish Scribe - Constantinople*)¹⁶¹

¹⁶¹ Bkz.kat.no.75.

15. Sorento'da Bayram (*Festa at Sorento*)

16. Çeşme Başında Ciocciari Kızları (Ciocciari Girls at a Fountain)

17. Kervansaray'da Mola (*The Halt of a Caravan - Sardis*)¹⁶²

18. Abruzzi'nin Bağbozumu, Napoli (*Vintage of the Abruzzi - Naples*)

¹⁶² Bkz.kat.no.18.

19. Trinity'nin Papazları (*Monks of the Trinity - Rome*)

20. Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını (*Albanians, and Greek Women of Smyrna*)¹⁶³

¹⁶³ Bkz.kat.no.78.

Bir albüm / kıyafet albümü olarak tanımlayabileceğimiz bu eserin kim tarafından sipariş edildiği bilgisine henüz ulaşamamıştır. Emily Reeve tarafından yazılan metinde, çizimlerde görülen karakterlere ve toplumda temsil ettiği rollere ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Diğer yandan Türkiye çizimlerinden altı tanesi (*Meddah, Haremde Çerkez Köleler, Odalık ya da Haremin Gözdesi, Esmâ Sultan Saltanat Arabasında, Türk Yazıcı, Kervansaray'da Mola*) aynı zamanda Allom'un gravürlerini yaptığı bir diğer gravürlü kitap olan *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* isimli kitapta da kullanılmıştır.

Thomas Allom'un bu albümdeki eserleri ortalama iki, üç ya da dört ana figür ve kimi zaman yardımcı figürlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında -20. resimde olduğu gibi- Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlere yer verilmiş olması dikkat çekici bir noktadır. Zira bu yıllarda çeşitli nedenlerle, etnik kimlikleri, kıyafetleri konu alan çok sayıda albüm yapılmıştır. Bu eserdeki ve aşağıda ayrıntılı olarak bahsedilen *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*'deki gravürlerin hazırlanma aşamasında kullanılmış olabilecek bazı suluboya orijinallerine Victoria & Albert Museum'da ulaşılmıştır (kat.no.85,92)

Osmanlı ile ilgili çizimlerinde yer verilen odalık, harem, meddah ve köle pazarı gibi konular Osmanlı'nın egzotik yanının ön plana çıkarılmaya çalışıldığı ve İngiltere'deki toplumsal kültürü / ilgi duyulan konuları / Osmanlı'ya bakışı gibi konulara dair ipuçları içeren eserler olarak önem taşıdıkları yargısına varılabilir. *Character and Costume in Turkey and Italy*'deki eserlerin bazılarının daha önce yayımlanan *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*'de kullanılan gravürlerden olması yayınevlerinin elde olan çizimleri basacağı kitapların içeriğine ve ihtiyaca göre tekrar kullandığını göstermektedir.

4.3. Gravürler: Constantinople and Scenery of the Seven Churches of Asia Minor

Bu bölümde Allom'a asıl ün kazandıran *Constantinople and Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*'de yer alan eserler ele alınmıştır.¹⁶⁴ Yukarıda sözü edildiği gibi Osmanlı topraklarında yaptığı çok sayıda çiziminin gravür haline getirilip basıldığı, metinlerini Robert Walsh'ın yazdığı bu kitap ilk kez Fisher & Son Yayınevi tarafından

¹⁶⁴ Çalışmada *British Library*'de bulunan *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* seyahatnamesinin 1839 (Londra) ve İş Bankası Kültür Yayınları tarafından Türkçe basılan 2013 (İstanbul) basımları kullanılmıştır. Kıyafet albümündeki dokuz resimden altısı bu seyahatnamede de kullanılmıştır. Kıyafet albümünde bulunup seyahatnamede kullanılmayan üç resme ise bu bölümde değinilmiş ve katalogta da yer verilmiştir.

1838’de basılmıştır.¹⁶⁵ Allom’un ilk yurtdışı deneyimi de bu kitabın çizimlerini hazırlamak için Türkiye’ye yaptığı seyahat olmuştur. Bu yayının Allom’un gravürlediği kitaplar arasında en ünlüsü ve de dolayısıyla baskısının çok yapıldığını burada belirtmek gerekir.¹⁶⁶

Kitabın yazarı Robert Walsh’tan burada bahsetmek -dönemin resimli seyahatnamelerini yazan/yayınlayan araştırmacıların profilini görmek bakımından- yararlı olacaktır. Walsh, 1772-1852 yılları arasında yaşamış¹⁶⁷ İrlanda asıllı papaz, tarihçi, yazar ve doktordur. 1820-1828 yılları arasında İstanbul’daki İngiliz konsolosluğunda başrahip olarak görev yapmıştır. Bu sırada yazdığı dört kitabı bilinmektedir: *An Account of the Levant Company*¹⁶⁸, *An Essay on Ancient Coins, Medals and Gems*,¹⁶⁹ *A Narrative of a Journey from Constantinople to England*,¹⁷⁰ *Residence at Constantinople during the Greek and Turkish Revolutions*.¹⁷¹ Ancak ona asıl ününü getiren burada sözü edilen 1838’de yayımlanan, Allom’un çizimlerini yaptığı *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* isimli kitabıdır. Bu eserde yazarın daha önceden hazırladığı kitapların metinleri kullanılmıştır.¹⁷² Örneğin, *A Narrative of a Journey from Constantinople to England* isimli kitabında birinci bölümde kahvehanelere, ikinci bölümde Türklerin suyla olan ilişkilerine, üçüncü bölümde Eyüp Camii ve türbelere, beşinci bölümde Yeniçeriler’e ve altıncı bölümde Balıklı Kilisesi’ni anlattığı bölümler yeniden düzenlenerek *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*’de kullanılmıştır. Yine *Residence at Constantinople during the Greek and Turkish Revolutions* isimli kitabının ikinci bölümdeki İzmir limanı, üçüncü bölümdeki Efes, yedinci bölümdeki Bursa, dokuzuncu bölümdeki meddah, on birinci bölümdeki Yedikule ve on üçüncü bölümdeki Dikilitaş metinleri de Asia Minor’de yer almıştır.

Thomas Allom’un bu en büyük ve en ünlü projesinin metin yazarı Robert Walsh, onun çizimlerini hazırladığı dönemde Osmanlı topraklarında değildir. Bu nedenle eş

¹⁶⁵Walsh. R. ve Allom. T. (1838). *Constantinople and the scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra ve Paris: Fisher, Son & Co.

¹⁶⁶Kitabın diğer basımları için bkz: s. 15.

¹⁶⁷Ray Desmond (Ed.) (1994). *Dictionary of British and Irish botanists and horticulturists including plant collectors, flower painters and garden designers*. CRC Press. s.715.

¹⁶⁸R. Walsh (1825) *Account of the levant company; with some notices of the benefits conferred upon society by its officers*. Basım yeri bilinmiyor.

¹⁶⁹R. Walsh. (1828). *An essay on ancient coins, medals, and gems: As illustrating the progress of Christianity in the early ages*. Howel and Stewart.

¹⁷⁰R. Walsh. (1828). *Narrative of a journey from Constantinople to England*. Frederick Westley and A. H. Davis.

¹⁷¹R. Walsh. (1836). *A Residence at Constantinople during a period including the commencement, progress and termination of the Greek and Turkish Revolutions*. Westlet & Davis.

¹⁷²Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.*, s.xi.

zamanlı olarak metin ve çizim hazırlığı içinde oldukları düşünülemez. Yukarıdaki bahsedilen çakışmalara bakıldığında Walsh'un metinleri Osmanlı topraklarında yazdığı kitaplardan hazırlamış olduğu, yayınevinin istediği/desteklediği resimli bir proje için Allom'un seyahat ettiği ve Walsh'un/ ya da başka çalışanların metinlerini yeniden kurgulamak için çalıştığı düşünülebilir.

Constantinople and Scenery of the Seven Churches of Asia Minor'de yer alan toplam 95 gravürün 74'ü Allom'a aittir. Bunların dışında W. L. Leitch ile F. Herve'in yaptığı beş eserin taslağını da yine Allom hazırlamıştır.¹⁷³ Osmanlı topraklarını yansıtan söz konusu bu gravürleri aşağıda *iç mekân gravürleri* ve *dış mekân gravürleri* başlıkları altında değerlendirilmiştir. Ayrıca aşağıda Allom'un çizimleri tanıtılırken yukarıda sözü edilen *Polyorama* ve *Asia Minor* eserlerinin metinlerinden de alıntılar yapılmıştır.

4.3.1. İç Mekân Gravürleri

Thomas Allom'un *Constantinople and Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*'de yer alan İç mekân gravürleri *dini yapılar*, *harem*, *su yapıları* ve *sivil mimari* olarak sınıflandırılabilir:

Dini Yapılar

İç mekân gravürleri kapsamında değerlendirilen dini yapılar arasında cami, türbe ve kiliseler yer almaktadır. Camilerden Sultanahmed ve Ayasofya Camii'ne,¹⁷⁴ kiliselerden Bergama Aya Todorı Kilisesi, Manisa'daki Metropolitlik Kilisesi ve Balıklı Rum Kilisesi'ne, türbe olarak ise Bursa Yeşil Türbe'ye yer verilmiştir.

Allom'un Ayasofya'nın iç kısmını resmettiği *Ayasofya Camii* (kat. no. 1) çizimi naosun doğusundan apside doğru uzanır. Üstte kubbe kasnağıyla son bulan sahne altta zeminin büyük bir kısmını içine almıştır. Sahnedeki figürler ibadet eder şekildedir. *Polyorama*'da Ayasofya için “*Jüstinyen döneminde yeniden inşa edilen Ayasofya İstanbul'a diğer tüm şehirlerden ayrılan bir özellik kazandırmıştır. Günümüzdeki bilim uzunluk ve genişliğinde kesin bilgi vermese de, en ağır materyaller altta, daha hafif olanları üst kısımlarda kullanılmıştır.*” yazmaktadır ve burada not kısmında da: “*Müftünün masası ve okuma kürsüsü Kuran'ın tutulduğu nişin önünde görünür*

¹⁷³Çalışmada bu beş çizim kataloğa dâhil edilmiştir. Bkz. kat.no.6, 24, 52, 81 ve 82. Diğer çizimlerden dokuzu F. Herve (1781-1850) ve bir çizim de yine Coke Smyth (1808-1882) tarafından yapılmıştır.

¹⁷⁴Çizimlerde Ayasofya bir cami olarak gösterildiği için cami sınıflandırmasında yer verilmiştir.

durumdadır ve bu sessiz özverinin görünümü görüntüye sessiz bir ciddiyet katmıştır.”¹⁷⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Sultanahmed Camii (Kat. No. 2) isimli çizimde ise figürlerin ibadet dışında başka bir amaçla bir araya geldiği anlaşılmaktadır. Seyahatnamenin metninde Sultan II. Mahmud’un Yeniçeri ocağını kaldıracağı ve bunun için halkın desteğini almak istemesi üzerine halkı burada topladığından bahsedilmektedir:

“Sanatçının resmetmeyi seçtiği vaka Osmanlıların Avrupa’ya yerleşmelerinden bu yana cereyan eden en önemli hadisedir. Hayatı ve imparatorluğu için mücadele eden ıslahatçı sultan elindeki son çareye başvurmak zorunda kalmıştı. Şehrin halkıyla iç içe girmiş olan yeniçeriler huzursuzluklarını onlara da aşıyor ve muhaliflerinin hepsini kısa zamanda ezebilecek kadar büyük bir güç haline geliyorlardı. Ancak Mahmud bu durumu sona erdirecek tek yola başvurmaya karar vererek Peygamber’in kutsal bayrağı Sancak-ı Şerif’in hazine dairesinden getirilmesini emretmişti. Bu kutsal emanet sadece fevkalade ciddi ve önemli durumlarda ortaya çıkarılırdı. Ve şimdi yarım asırdır ilk defa açılarak Sultan Ahmed Camisi’ne büyük bir debdebey getirilmiş ve bunu duyan dini bütün hiç kimse bu çağrıya karşı koymaya cesaret edememişti. Her istikametten binlerce, on binlerce kişi alenacele camiye doğru akmış ve kalabalık içeriği doldurduğunda sancak imamın yüksek minberinden dalgalanmıştı. Sultan minberin merdivenlerindeydi ve halkı çağırıyordu. Bunu tasvip eden ve Türklerin hissiyat ve kararlılığının en güçlü ifadesi olan derin bir uğultu yüce kubbeyi kaplamıştı. Cemaat bunu teyiden secdeye kapanmış ve işte o an yeniçerilerin kaderi de belirlenmişti.”¹⁷⁶

Dolayısıyla bu sahnede halkın toplandığı anın yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Metinde belirtildiği gibi Yeniçeriler ortadan kaldırılmadan kısa bir süre önce yaşanan bu olayı Thomas Allom’un görmüş olma ihtimali yoktur. Ancak bu sahneye şahit olduğu bilinen Robert Walsh rehberliğinde çizmiş olma ihtimali yüksektir.¹⁷⁷

Bergama’da Aya Todorı (kat.no.3) Kilisesi isimli çizimde sahneye yansıyan bema oldukça ince işçiliğe sahip olmasına rağmen kasvetli ve bakımsız görünmektedir. Apsisten yansıyan ışık ve kilise içindeki aydınlatıcı oldukça yetersiz kalmıştır. Metinde belirtildiğine göre bu çizimde kiliseye adını veren Aya Todorı’ye ait mucizelerden birine yer verilmiştir: İnsanın bedenini esir almış kötü ruh, bu işle görevli papazlar tarafından

¹⁷⁵ Allom, (1850), *a.g.k.*, s. 29-30.

¹⁷⁶ R. Walsh ve T. Allom. (2013). *a.g.k.*, s.46.

¹⁷⁷ 1820’de İngiliz Elçisi olarak İstanbul’a gelen Walsh, 1828 yılında Rio de Janerio’daki elçilik görevi için buradan ayrılmıştır. İstanbul’da görev yaptığı yıllar arasında bu olaya şahit olmuş olmalıdır. Bkz: [https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_\(Irish_writer\)#cite_ref-it1934_1-0](https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_(Irish_writer)#cite_ref-it1934_1-0) Erişim tarihi: (13.03.2017)

bedenden çıkarılmaya çalışılmaktadır.¹⁷⁸ *Manisa'daki Metropolitik Kilisesi* 'nin (kat.no.4) konu edinildiği çizimde de Allom, yine oldukça kasvetli ve bakımsız görülen ibadet mekânını tasvir etmiştir. Metinde verilen bilgiye göre çizimde bir piskopos seçimi sahnelenmiştir.¹⁷⁹ *Balıkli Rum Kilisesi* (kat.no.5) ise diğer iki kiliseden farklı olarak daha aydınlık ve bakımlı görülmektedir. Mimari ayrıntıların öne çıktığı sahnede, figürler grup halinde farklı eylemleri gerçekleştirirken verilmiştir. Apsis önünde ibadet eden, girişten satın aldığı mumu diken figürlerin yanı sıra sahnenin izleyiciye göre sağında bulunan kutsal havuzda yıkanmış bir hasta ve onun yakınlarına yer verilmiştir.¹⁸⁰

Yeşil Türbe'de Çelebi Mehmed'in Sandukası (kat.no.6) isimli gravüre bakılarak - Bursa'da bulunan- bu türbenin o günden günümüze çok az değiştiğini söylemek mümkündür. Bu çizimde günümüzde dikdörtgen olan pencereler, sivri kemerli olarak resmedilmiştir. Diğer mimari öğelerin gerçekçiliği göz önünde bulundurulduğunda bu pencerelerin onarımlardan önceki özgün hali olduğu, dolayısıyla belge niteliğinde eserlerinden biri olduğu söylenebilir.

Harem

Bu bölümde incelenecek olan harem konulu tasvirlerin her ikisi de Allom'un resimlediği kitapta ve albümde yer almıştır. "*Haremde Çerkez Köleler*" (kat.no.7) isimli¹⁸¹ sahnede minderde oturan, evin efendisi olduğu tahmin edilen kişiyi eğlendiren iki kadın ve odanın köşesinde zenci bir erkek figürü yer almaktadır. Kadınlardan biri lavta¹⁸² olduğu tahmin edilen telli bir müzik aleti çalmaktadır. Yerde, bir minder üzerinde oturan efendinin elinde de nargilesi görülmektedir. Figürlerin arkasında kalan mimari ve mimari süslemeler oldukça ayrıntılı ele alınmıştır.

Odalık ya da Haremin Gözdesi (kat.no.8) de Allom'un harem konulu diğer eseridir. Sahnede görünen dört kadın figürü de birbirine benzer yüzlerle fakat farklı noktalara bakarken resmedilmiştir. Esere adını veren figürün giysi ve pozisyonundan en

¹⁷⁸Walsh ve Allom (2013). *a.g.k.* s.277

¹⁷⁹Walsh ve Allom (2013). *a.g.k.* 292

¹⁸⁰Konuyla ilgili Walsh'un eserinde şöyle geçmektedir: "...Türkler son muvaffakiyetli taarruzları neticesinde imparatorun ölüsü üstünden şehre girdiklerinde papazın biri kilisenin hala ayakta duran kısmında balık kızartıyormuş. Kendisine şehrin düştüğü haberi verildiğinde bunun kızarmış balıkların canlanıp suya atlaması kadar imkânsız olduğunu söylemiş. Bunun üzerine balıklar onu inandırmak için tavadan sıçrayıp yandaki kutsal havuzun içine düşmüşler ve yüzmeye başlamışlar, halen de yüzüyorlar. Bu hadisenin pınarı Hristiyanların yanı sıra Müslümanlar için de mucizevi kıldığı söylenir; bu yüzden ismi Balıklı'ya değiştirilmiş ve artık bu isimle anılıyor." R. Walsh ve T. Allom. (2013) *a.g.k.* s.102.

¹⁸¹Metinde kölelerin güzelliğinin efendisi için bir gurur kaynağı olduğu, Türk bir kadının kölesi ile bir erkeğin odalığı arasında farklar olduğundan bahsedilmiştir. Kölenin, tamamen hanımının kontrolünde olduğu, onu başka bir yere verebilme gibi tartışılmaz haklara sahip olduğu, Odalık'ın da hanımının üstünlüğünü kabullenmek zorunda olsa da ailenin parçası olarak görüldüğünden söz edilmiştir. E. Reeve ve T. Allom. (1845). *a.g.k.* s.8.

¹⁸²Lavta hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: F. Karakaya. (2003). "Lavta", *DİA*. C. 27. s. 113-114.

öndeki kadın olduğu tahmin edilmektedir.¹⁸³ Bu kadının giysi detayları ve takıları diğerlerinden daha özenli çizilmiştir. Sahnede yine ona ait olduğu tahmin edilen bir de ayna bulunmaktadır. Metinde bununla ilgili olarak elbise ve takıların Türk kadınlarının önemli uğraşları olduğundan, ellerinde veya yanlarında mutlaka bir aynanın olduğundan bahsedilmiştir.¹⁸⁴ Yine mimari detaylar özenle verilmiştir. Arkada cephesi görülen cumbalı yapı da siluet halinde gösterilmiştir. Öndeki koltuk örtüsünün desenleri ayrıntılı / belirgin verilmiş, arkadaki desenleri ise daha silik gösterilerek perspektif oluşturulmuştur. Sol arkadaki açıklıktan sahneye ışık girmektedir. Allom'un, bu tür ayrıntıcı çizimleri, kaldığı süre boyunca buna benzer mekânları görüp, eskizler yapmış olduğunu düşündürür.

Su Yapıları

Bu başlık altında *Balıkli Ayazması*,¹⁸⁵ *Binbirdirek Sarnıcı*, *Yerebatan Sarayı*, *Hamam* ve *Samatya'da Ağa Hamamı'nın Soğukluğu* konulu eserleri ele alınmıştır. *Balıkli Ayazması* isimli eserinde sol üstten gelen ışığın aydınlatığı mermerle kaplı ayazmanın içinde şifa bulmak için uğraşan insanlar ve onlardan bunun karşılığında para alan papazlar görülmektedir (kat.no.9). *Binbirdirek Sarnıcı* (kat.no.10) ve *Yerebatan Sarayı* (kat.no.11) gibi İstanbul'un bilinen ve sıkça resimlenen yapıları da Allom'un eserleri arasındadır. Metinde bunların tarihçeleri ile ilgili bilgiye yer verilmiştir. Yine *Polyoroma* adlı kitabında da konuyla ilgili şöyle geçmektedir:

“Birbiriyle uyumsuz ancak Yunan’lar tarafından Asya sahillerinden getirilmiş malzemelerle inşa edilmiş antik bir sarnıçtır. Bu kalıntılar sürekli gözden kaybolmuş ve sürekli yeniden keşfedilmiştir. Tuğladan kemerleri taşıyan 336 sütun vardır ve her biri farklı karakterlerdedirler. Bazıları Korint sütun başlıklıdır. Bu sarnıç İstanbul suyu için kullanılanlardan sadece biridir, Balkan dağlarından bol bol gelen sular 15 mil uzunluğundaki kemerlerle nakledilirdi. Ancak Türkler suyun seviyesini bularak onu borularda tutmayı Araplardan öğrendiği için bizdeki su şirketleri tarafından bu sistem daha geç uygulandı.”¹⁸⁶

Hamam (kat.no.12) isimli sahneye sıcaklık kısmının eyvanlarından birinden bakılmaktadır. Figürler ve yüz ifadeleri birbiriyle oldukça benzerdir. Bu çizimin hamamın tanıtılması amacıyla temsili yapılmış olma ihtimali yüksektir. Bir diğer hamam

¹⁸³ Resimde bu odalığın Çerkez ya da Gürcü bir köle olduğundan bahsedilmektedir. Her ne kadar evin efendisi tarafından satın alınıp onun mülkü olsa da, evin hanımının komutlarına kesin bir teslimiyetle bağlıdır ve evdeki ikincil durumunu hiçbir zaman unutmadan ona üst düzey saygıyla davranır. Bir Türk erkek genellikle kendi konumundan bir kadınla evlenir. Eğer arzu ederse evdeki statü ayrımını çok iyi yaparak ve evdeki kadınlar arasında sosyal ilişkileri zedelemeyecek şekilde eş sayısını kölelerden oluşmak üzere artırabilir. Odalık, efendisinin gözdesi de olsa hala bir köledir. E. Reeve ve T. Allom. (1845). *a.g.k.* s.10.

¹⁸⁴ Reeve ve Allom. (1839) *a.g.k.*, 17.

¹⁸⁵ Ayazma, en yalın haliyle Rum Ortodokslarının kutsal saydıkları su kaynakları anlamına gelmektedir. Ayazma terimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: S. Eyice (1991). “Ayazma”. TDV *İslam Andiklopedisi*. C. 4. s.229.

¹⁸⁶ Allom, (1850). *a.g.k.*, s. 25.

sahnesi de *Samatya'daki Ağa Hamamı'nın Soğukluğu* (kat.no.13) konulu eseridir. Kapağası Yakup Ağa Hamamı¹⁸⁷ (1545-1547) soğukluğunu yansıtan bu gravür günümüzde ayakta olan yapının planıyla uyumludur. Çubuklarını içerek dinlenirken bir taraftan kahve ikram edilen, giyinen ve soyunan figürler sahneye dağınık bir şekilde yerleştirilmiştir. Kuruması için kemerler arasına atılmış peştamallar ve sahnenin en altındaki bir çift takunya ile sahnede rastlantısal bir an sunularak gerçekçi bir izlenim yaratılmıştır. Allom *Polyoroma*'da hamam mimarisini ve hamamda yapılanları şöyle aktarmıştır:

“Sıradaki dikkatimizi çeken şey hamamdır. Hem zevki hem de dini fermanlar her Türk yerleşim biriminde hamamların en önemli şey olmasına katkıda bulunmuştur. Dıştan bakınca alçak kubbeleri ve mütevazı duvarları dikkati çekmese de sütunlarla desteklenmiş iç kısımları genellikle çarpıcı ve hatta muhteşemdir. Üç temel odaya ayrılırlar; ilkinde ya da kimi zaman soğukluk diye adlandırılan dıştaki odada bir sürü figür görülebilir. Banyoya hazırlananlar, kıyafetlerini çıkaranlar... Banyodan sonra zevk uykusu, şerbet, şekerlemeler ve çubuk (muhtemelen pipo ya da nargile) takip eder. Kişiler yavaş yavaş soğuk havaya maruz kalmaya başlar. 3 odanın da mimarisi birbirinden farklıdır. İlkinde kemerler sivri ve yüksektir; dairesel ve kubbeli olan ikincisinde kemerler yarım daire şeklindedir, daha çok Faslı süslemeli olan üçüncüsünde ise merkez geniş kenarlar kısadır. Bir sonraki birimlerde ise banyo yapanların katlandığı yıkanma prosedürünü görüyoruz; buhar, şampuanlanma ve liflenme. Acemi birine göre kolları çekmek ve eklemlerden kütürdetmek, sıkıştırmak, kısmak gibi şeyler oldukça dayanılmaz ancak bunların tümü yeniden ılıklığa geçtiğinizde hem mental hem fiziksel bir rahatlama zevkine dönüşüyor.”¹⁸⁸

Sivil Mimari

Bu başlık altında *Eyüp'teki Esmâ Sultan Sarayı'nın Dairelerinden Biri* ve *Alaşehir'de Vali Konağı* isimli iki gravüre yer verilmiştir. *Eyüp'teki Esmâ Sultan Sarayı'nın Dairelerinden Biri* (kat.no.14) başlıklı eserinde Sultan I. Abdülhamid'in kızı ve II. Mahmud'un kız kardeşi Esmâ Sultan'ın Eyüp'teki köşkünün selamlık kısmı olarak yansıtılan mekânın yoğun Barok süslemelerle bezeli olmasının yanında Osmanlı'nın geleneksel özelliklerini de taşıdığı görülmektedir. Metinde bu odanın kullanış şekliyle ilgili bilgi verilmiş,¹⁸⁹ çizimdeki sahnenin temsili olduğu belirtilmiştir.

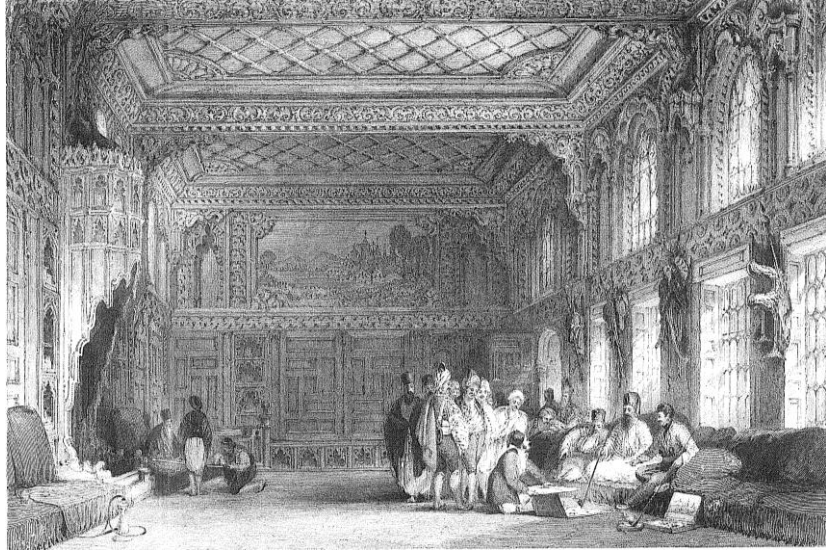
Alaşehir'de Vali Konağı (kat.no.15) ise metinde anlatılan bir hikâyenin sahnesidir. Konuya göre, yeniçerisinin taşıdığı ferman yeterli olmayınca Frenk seyyah, müsellimi¹⁹⁰ ziyaret eder. Bu ziyarette vali bazı ikramlarda bulunduktan sonra ziyaretinin

¹⁸⁷Kapağası Yakup Ağa Hamamı hakkında bkz: <http://www.agahamam.com/Fotodraflar/fotodraflar.html> (Erişim tarihi: 14.02.2017, 14:44)

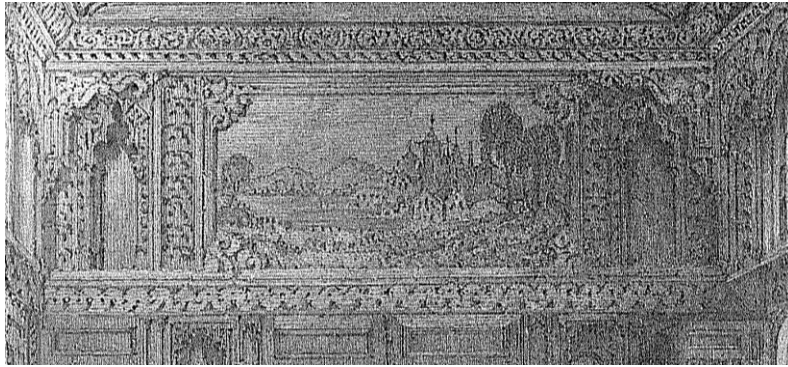
¹⁸⁸Allom. (1850). *a.g.k.*, s. 24.25.

¹⁸⁹Metne göre bu odada yüksek mevkiden kişi sedire bağdaş kurarak oturabilir, daha alt kademedeki insanlar yere serili halılara otururlar. Odaya giren herkes odadaki kişiye selam vermek amacıyla neredeyse alnı yere değecek şekilde eğilir. Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.*, s.109. Bu resim hakkında ayrıca bkz. sayfa 61.

sebebini sorar.¹⁹¹ Çizimde de Allom kendini hikâyedeki Frenk seyyahın yerine koymuş, valinin divanında insanlara çizimlerini anlatırken göstermiştir.

Resim- 8, Alaşehir’de Vali Konağı

Resim- 9, Alaşehir’de Vali Konağı (Ayrıntı)

Allom’un Osmanlı dünyasına dair diğer iç mekân çizimleri arasında çarşı, kahvehane, kervansaray ve köle pazarı gibi diğer yabancı ressam ve seyyahların ilgisini çeken konular bulunmaktadır. Bunlar *Kapalıçarşı*, *Bir Kahvehanenin İçi Kervansaray’da* *Mola Kapalıçarşı*, *Köle Pazarı* isimli gravürleridir. Allom *Kapalıçarşı* (kat. no. 16) için şunları söylemiştir:

“Pazar ya da Türk kapalı marketi son yıllarda Fransa ve İngiltere’dekilerinin kapsamlı bir taklididir. Bir (mart) satış yeri olduğu kolayca anlaşılıyor, dışarıdaki havaya karşı az ya da çok korumalı. Kemerlerle değişik farklı yollara ayrılan ve sıralı derin girinti ya da küçük dükkanlar var. Her bir satıcı dükkânının önünde mallarını sergiler, Genellikle mobilya, kılık kıyafet ve oyuncaklar satılır. Ancak hiçbirisi sigara içme çubukları kadar lüks değildir. Sigara içme çubukları (tchibouks) oyulmuş ve ağız kısmı amberle süslenmiştir. Bunlar dışında parfümler ve

¹⁹⁰Metinde Müsellim olarak kullanılmış kelime, vali anlamına gelmektedir.

¹⁹¹Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.* s. 310.

şekerlemeler büyük bir oranı oluşturuyor satışta. Son zamanlarda modayı ve bu pazarların isimlerini Türklerden ödünç almamıza rağmen form ve aranjman Fransa'dakine oldukça benzerdir. Ancak pazarlık yapılması, pahalı ürünlerde satıcının alıcıya pencere açması gibi şeyler bir İngiliz gözünden oldukça farklı sahnelerdir.”¹⁹²

Yine oryantalistlerin en çok tercih edilen konulardan biri de kahvehanedir. Kahvehane tasvirleri John Frederick Lewis (1804-1876) ve W. H. Bartlett (1809-1854) gibi yaklaşık olarak 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı topraklarına gelen diğer İngiliz sanatçıların da ele aldığı konulardan biridir. Allom'un çizdiği *Bir Kahvehanenin İç Mekânı* (kat.no.17) adlı eser belki de en ayrıntılı olanlardan biridir. Buradaki kahvehanenin bir cephesinin dışarıya açık olduğu anlaşılmaktadır. Ortadaki fiskiyeli süs havuzu sahneyi ikiye bölmüş ve bir tarafta müzik yapan diğer tarafta çubuklarını içerek eğlenen insanlar betimlenmiştir. Kahvehanenin önünden geçen fesli figürler ise askerler olmalıdır. Allom kahvehaneler için “İstanbul kahvehaneleri bize Paris'teki küçük içkili lokanta/küçük kahvehaneleri anımsatmaktadır: konaklama belki daha kalitesiz ve daha az çeşitli ancak görkem ve süslemeden yoksundur. Kahve ve şerbet ana içeceklerdir ve sonsuz eğlence sigara, gitar dinleme ya da hikâye anlatıcıların ezberden okudukları şeylerdir. Birçok kişi Pers usulü bir kavanoz su vasıtasıyla sigara içme şeklini (nargile) uyguluyor.”¹⁹³ ifadelerini kullanmıştır.

Hem *Character and Costume in Turkey and Italy* hem de *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* isimli eserlerde yer verilen *Kervansaray'da Mola* (kat.no.18)'da kervansarayda mola verip çubuklarını içen ve kahvelerini bekleyen kişilere yer verilmiştir. Metne göre bu sahne Alaşehir'deki kervansarayda geçmektedir. Muhtemelen bu sahnede görülen antik Philadelphia kenti olmalıdır. Walsh tarafından önceden yazılan metinlerden olduğu bilinen seyahatnamede Allom resmettiği konularda metne sadık kalmıştır. Alaşehir'in de metinde üç farklı yerde ve farklı özellikleriyle tanıtılması Allom'un oraya gitmiş olabileceğini düşündürmektedir.

4.3.2. Dış Mekân Gravürleri

Thomas Allom'un *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* eserinde bulunan, taslağını çizdiği dış mekân gravürleri genel hatlarıyla *Manzaralar* ve *Figür Ağırlıklı Kompozisyonlar* olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır.

¹⁹² Allom, (1850). *a.g.k.*, s. 27-28.

¹⁹³ Allom, (1850), *a.g.k.*, s. 27.

Manzaralar

Thomas Allom'un manzara gravürleri *panoramik manzara*, *mimari manzara*, *mezarlık ve sokak görünümüleri* alt başlıkları altında incelenmiştir. Antik kentlere de *panoramik manzara* başlığı altında yer verilmiştir. Tüm bu grupların dışında kalanlar ise *diğer* başlığı altında sunulmuştur.

Panoramik Manzaralar

Sanatçının *Alaşehir, Bebek Sahili, Bir Balkan Geçidinden Bulgaristan Ovasına Bakış, Bursa ve Keşiş Dağı, Eyüp Sırtlarından İstanbul, Güzelhisar'dan Aydın ve Menderes Ovası, Haliç Ağzından İstanbul, Heybeli'deki Teslis Manastırı'ndan Büyükkada'ya Bakış, Hünkâr İskeleyi, Kadifekale, Kâğıthane Mesiresi, Kasımpaşa Sahili'nden İstanbul, Kız Kulesi, Limandan İzmir, Manisa ve Spil Dağı, Marmara Gölü ve Bin Tepeler, Rumeli Hisarı, Üsküdar ve Kız Kulesi, Yedikule Zindanları ve Yuşa Tepesi'nden Boğaziçi'nin Karadeniz Ağzı* isimli eserleri panoramil manzaraları arasındadır.

Alaşehir isimli eserinde (kat.no.20) ilk bakışta şehrin yıkılmış surları ve şehirden çıkan kervan dikkat çekmektedir. Daha sonra şehir ve arkasında Bozdağ görülmektedir. *Bebek Sahili'nde* sahil boyunca ilerleyen geleneksel Türk evleri resmin sağını kaplamış, sol tarafta ise sadece doğal manzaraya yer verilmiştir (kat.no.21). Bu çizim Allom'un figürlerinde fesli figürlere yer verdiği nadir çizimlerindendir.

Bursa ve Keşiş Dağı (kat.no.22) isimli çiziminde Allom, Walsh'un metinde verdiği bilgileri yansıtmaya çalışmıştır.¹⁹⁴ Keşiş Dağı'ndan eriyen karların oluşturduğu su birikintisi, bu birikintiden su içen mandalar, köprüyü¹⁹⁵ at ve mandalar üzerinde geçmeye çalışan insanlar çizimin ön planında yer alırken arka planda dağ ve yamacında minareleriyle vurgulanmış şehir yer almaktadır. *Güzelhisar'dan Aydın ve Menderes Ovası* isimli eseri de sanatçının Batı Anadolu'dan bir şehir silüetini aktardığı bir diğer manzaradır (kat.no.23).

Eyüp Sırtlarından İstanbul ile *Haliç Ağzından İstanbul* isimli gravürlerde şehir iki farklı açıdan resmedilmiştir (kat.no.24-25). Daha ayrıntılı olarak incelenebilen ikinci çizimde Bayezid Camii, Seraskerlik Kulesi, Yeni Cami, Süleymaniye Camii, Fatih Camii, Yavuz Sultan Selim Camii ve Galata Kulesi sırasıyla soldan sağa sıralanır. *Heybeli'deki Teslis Manastırı'ndan Büyükkada'ya Bakış* isimli eserde solda keşişlerin

¹⁹⁴Walsh'un Bursa ile ilgili verdiği bilgilere ulaşmak için bkz: Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.* s.255-260.

¹⁹⁵Çizimdeki köprü Bursa Abdal Köprüsü'dür.

yanında dinlenen ziyaretçiler ve arka planda yer alan minare ile bir Türk kışlası dikkat çeker (kat. no. 26). *Hünkâr İskeleyi* isimli gravür hakkında ise Robert Walsh şu bilgilere yer vermiştir (kat.no.27):

“...Bütün Avrupa Rusların düşmanca davranışlarını ve Türklerin buna karşı mücadelesini takip ederken büyük bir donanma ile kalabalık bir ordunun sessizce başşehre yaklaşıp düşman gibi değil de dost ve himayeci olarak karaya çıkması şaşkınlıkla seyredildi. Bu iki can düşmanı arasında dostluk ve iyi niyet alışverişinden sonra, biri geldiği gibi sulh içinde ayrıldı, diğeri de bu ziyaretin ebedi hatırası olarak bir abide diktirdi... Resim, işte bu önemli hadise sırasında, Rus çadırlarının tepeleri beyaza boyadığı günlerde aşağıdaki vadide Hünkâr İskeleyi muahedesi imzalanırken çizildi. Bu sırada sultanın muhteşem kayığı ile yeni müttefiklerine yaptığı dostane bir ziyaretten dönüşü tasvir ediliyor. Boğaz’daki tekneler de o geçerken “kürekleri boşa bırakarak” saygıyla bekliyorlar.”¹⁹⁶

Dolayısıyla bu gravürün 8 Temmuz 1833 tarihinde imzalanan Hünkâr İskeleyi Antlaşması’yla ilişkili olması Allom’un, Robert Walsh’un şahit olduğu ve metinde anlattığı yerleri resim-metin ilişkisi gözeterek yaptığını ve/veya sipariş aldığını göstermektedir.

Limandan İzmir ve Kadifekale isimli gravürler art arda çizilmiş olmalıdır. Deniz yoluyla limandan İzmir’e giriş yapan sanatçı, hemen sonrasında ulaştığı yakın mesafedeki Kadifekale’ye gitmiş olmalıdır (kat.no.28-29). *Kâğıthane Mesiresi* isimli gravür mesire yerinin doğal güzelliklerini yansıtmasının yanı sıra figür yoğunluğu ve sosyal hayatla ilgili bir sahneyi ön plana çıkarmasıyla da dikkat çekicidir. Rum kızlarının romaika dansını sergilediği bu sahnede arka planda bir minare görülmektedir (kat. no. 30). Allom’un Kız Kulesi’ni konu alan ise iki çizimi bulunmaktadır. Bunlar *Kız Kulesi* ile *Üsküdar ve Kız Kulesi*’dir (kat. no. 31-32).¹⁹⁷

Manisa ve Spil Dağı isimli çizimde Spil Dağı eteklerindeki düzlükte Manisa şehrinin panoramik bir görüntüsü verilmiştir. Çizimin ön planında kuyunun önünde dinlenmekte olan bir kervan ve kervanın önünde birkaç keçi ile yanlarından geçerken onlara bakan insanlar görülmektedir (kat.no.33). Yine aynı bölgede bulunan Marmara Gölü’nü gösterdiği *Marmara Gölü ve Bin Tepeler* isimli eserde, gölün kenarından geçen bir kervana yer verilmiştir. Gölün üzerinde sürü halinde uçan kuşlar ilgi çeker (kat. no. 34). *Rumeli Hisarı*’nda hisardan çok Boğaz’ın panoramik bir görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. *Anadolu Hisarı*’nda ise hisar çevresindeki yapılarla birlikte geniş bir açıdan

¹⁹⁶R. Walsh ve T. Allom. (2013) *a.g.k.*, s.166. Bu metinde bahsedilen, iki ülke arasında imzalanan, karşılıklı yardımlaşma ve saldırmazlık konusunu içeren Hünkâr İskeleyi antlaşmasıdır.

¹⁹⁷ Allom’un *Kız Kulesi* adlı eserinde yapının bugüne ulaşmayan fener / köşk kısmı görülmektedir ki Ivan Ayvazovski tarafından yapılmış benzer bir Kız Kulesi örneği için bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z_Kulesi Erişim Tarihi: 20.03.2017 10:27

resmedilmiştir (kat.no. 35-36). Allom, *Polyoroma* adlı kitabında Rumeli Hisarı hakkında şu cümlelere yer vermiştir.

“Rumeli Hisarı için muhteşem bir ciddiyetin sembolüdür. Çok eski zamanlarda zayıf Haçlıların karaya çıkma noktası olmuş, daha sonra Dördüncü Mehmed tarafından Leh ve Kazaklara karşı savunma amacıyla onartılmıştır. Ve şimdi de isyancı Yeniçerilerin tutsak edildikleri kasvetli servi ağaçları içinde potansiyel bir mezardır. Yarım mil sağımızda Anadolu Hisarı var. Burası Bizans’ın kurulduğu ilk kale ve kuzeyden gelen barbarlara karşı boğazı korumak için inşa edilen duvarlarla çevrelenmiştir. Gotlar tarafından tahrip edildikten sonra İmparator tarafından yeniden inşa edilmiş ve daha sonra Cenevizliler tarafından tekrar kuşatılmıştır. İkinci Mehmed onları Avrupa içlerine sürmüş ve yaklaşık olarak 1680’de Dördüncü Mehmed başarısız Viyana kuşatmasından sonra bu yapıtı yeni savunma yöntemleriyle güçlendirmiştir.”¹⁹⁸

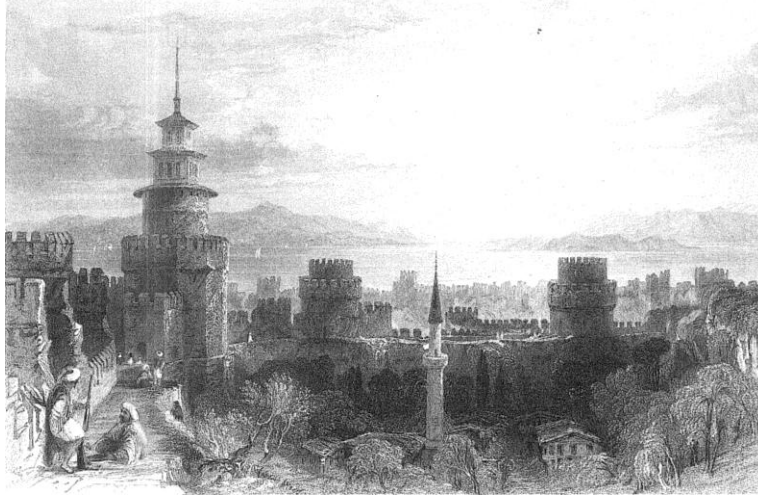
Yedikule Zindanları (kat.no.37) adlı çiziminde -metinde dört kule olduğu belirtilen- zindanlardan yabancı elçilerin hapsedildiği (konik külahla örtülmüş yüksek köşkimsü kısmı olan) kule resmedilmiştir. Günümüz fotoğraflarıyla kıyaslayınca kuleyi örten kısmın günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Resim- 10, Yedikule Zindanları hava fotoğrafı¹⁹⁹

¹⁹⁸ Allom, (1850). *a.g.k.*, s. 17.

¹⁹⁹ <https://www.google.com.tr/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=images&cd=&ved=0ahUKEwj3aaG56fSAhWNKiwKHchvC7UQjRwIBw&url=http%3A%2F%2Fwww.gezilebilecekyerler.com%2Fyedikule-zindanlari%2F&psig=AFQjCNHYG7Q4vuDJKLaxU8XyFGgiRTLdjA&ust=1487993805287996>

Resim- 11, Yedikule Zindanları, Thomas Allom (bkz.kat.no.37)

Panoramik manzara başlığı altında incelenen son gravür *Yuşa Tepesi'nden Boğaziçi'nin Karadeniz Ağzı'dır* (kat.no.39). Robert Walsh tarafından bu gravüre ait metinde “*Resim, mutluluk ve afiyet bahşeden bu yerde mahalli bir kır eğlencesine dâhil olmuş yaşlı serasker ile maiyetini gösteriyor.*”²⁰⁰ cümlesi yer almaktadır. Bu cümle dikkate alınarak bu seraskeri tespit etmek mümkün olabilir. Allom’un İstanbul’da olduğu yıllarda Hüsrev Mehmed Paşa²⁰¹ (19 Mayıs 1827-11 Kasım 1836) seraskerdir. Kesişen tarihler doğrultusunda ve fes kullanımlarından asker olduklarını anladığımız grupla kır eğlencesine katılan seraskerin Hüsrev Mehmed Paşa olma ihtimali yüksektir. Nitekim Sicil-i Osmani’de Hüsrev Paşa hakkında kabaca yapılan fiziki tasvirler Allom’un çizdiği gravürle de benzerlik göstermektedir.

Allom’un resimlediği; *Antik Tiyatro’dan Hierapolis Harabeleri* (kat.no.40), *Bergama Akropolü* (kat.no.41), *Bergama’da Kızıl Avlu* (kat.no.42), *Efes Harabeleri ve Geride Ayasuluk Kilisesi* (kat. no.43), *Laodikea Harabeleri* (kat.no.44), *Pamukkale ve Hierapolis Harabeleri* (kat.no.45), *Sardis* (kat.no. 46) ve *Thyatira ve Akhisar* (kat.no. 47) isimli eserleri ise belge niteliği taşıyan antik kent manzaralarındandır.

²⁰⁰Walsh. ve Allom (2013). *a.g.k.* s.165.

²⁰¹Çavuşbaşı Said Efendi’nin kölesiyken Enderun’a başlayan Hüsrev Mehmed Paşa, sırasıyla 1800-1801 yıllarında Karahisar mutasarrıfı, İskenderiye muhafızı, 1801 yılında İzmit ve Mısır valisi, 1803’de Diyarbakır valisi olmuş 1804’te azledilmiştir. 1804/05 yıllarında Selanik, 1806’da Bosna 1808’de ikinci defa Selanik valisi ve Aralık 1811’de kaptan-ı derya oluşuna kadar birçok ilde valilik yapmıştır. Şubat 1818’de sırasıyla Trabzon, Erzurum, Kars, Bolu, Ağrıboz valiliği yaptıktan sonra Şark seraskeri ve Erzurum valisi olmuştur. 9 Aralık 1822’de ikinci kez kaptan olan Paşa, 19 Şubat 1827’de atandığı seraskerlik görevini 11 Kasım 1836’ya kadar sürdürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz: M. Süreyya. (1996). *Sicil-i Osmani*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s.682-683.

Mimari Manzaralar

Akıntıburnu'nda Said Paşa Sahilhanesi isimli gravürde Sultan II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultan ile evli olan Said Paşa'ya ait olan sahilhane ile kıyısına önüne yanaşan tekne ve kayıklar resmedilmiştir (kat.no.48). Gravürün adından da belli olacağı üzere burada oluşan bir akıntı nedeniyle hiçbir deniz aracının buraya kendi gücüyle yanaşamadığı, bu yüzden kıyıda bekleyen insanların halatlarla onları çektiğine dair bir konu işlenmiştir.²⁰²

Allom'un *Atmeydanı ve Sultanahmed Camisi* (kat.no.49) ile *Atmeydanı'ndaki Mısır Dikilitaşı* (kat.no.50) eserlerinde aynı konu farklı açılardan çizilmiştir. Her ikisinde de hemen hemen aynı yapılar görülmektedir. İlk gravürde yer alan İbrahim Paşa Sarayı ikinci gravürde görülmemektedir. Ayrıca metinde de Atmeydanı'nın o günkü halinin görüldüğüne dair bir bilgiye yer verilmiştir.²⁰³

Yine *Bab-ı Hümayun ve III. Ahmed çeşmesi* (kat.no. 51) ile *Ayasofya Camisi ve III. Ahmed Çeşmesi* (kat.no.52) isimli eserler benzer, fakat farklı açılardan çizilmiş örneklerdir. İkinci gravürde daha net görülen Bab-ı Hümayun'un -günümüzdekinden farklı olarak- üst kat kısmı olduğu görülmektedir. Burada Fatih Sultan Mehmed'in kendisi için yaptırdığı köşk biçiminde küçük bir daire olduğundan söz edilir. Ancak bu daire -Allom'un Osmanlı topraklarından ayrılmasından çok sonra- 1866 yılında yanmıştır.²⁰⁴ Diğer yandan figürler sahneye gruplar halinde yerleştirilmiştir. Ön planda bir ağaç gölgesinde çubuklarını içerek oturan grup, arka tarafta Bab-ı Hümayun'dan saraya giren ya da çıkan atlı askerler görülmektedir.

Sarayda Kubbealtı'nda, Topkapı Sarayı'nda devlet işlerinin görüldüğü Kubbealtı (Divan-ı Hümayun) girişi resmedilmiştir (kat.no.53). Çizimin merkezinde Divan-ı Hümayun'a giren devlet adamları, solda eğilerek onlara saygı gösterisinde bulunanlar ve sağda saray muhafızları bulunmaktadır. *Bab-ı Ali ve Alay Köşkü*'nde Sultan II. Mahmud tarafından 1810 ya da 1829-30 yıllarında yaptırılan Alay Köşkü betimlenmiştir (kat.no.54).²⁰⁵ ve yapının köşe burcu üzerine oturan yuvarlak hünkâr salonu görülmektedir. Allom'un diğer çizimlerinden farklı olarak burada figürler çok yoğun ve dağınık bir şekilde yerleştirilmiştir. Özellikle sahnenin önünde bulunan birbirine geçmiş köpekler ve onlara vurmak için sopasını kaldırmış bir kişinin olması bu

²⁰²Walsh ve Allom (2013). *a.g.k.* s.149.

²⁰³Walsh ve Allom.(2013). *a.g.k.* s.41.

²⁰⁴<http://web.archive.org/web/20100210000847/http://www.topkapisarayi.gov.tr:80/saltanatkapisi.html> Erişim tarihi: 02.02.2017 20:15

²⁰⁵ Köşkün mimarı bilinmese de Mimar Kırkor Amira Balyan olduğu tahmin edilmektedir. Semavi Eyice. (1989). TDV İslam Ansiklopedisi. "Alay Köşkü" C. II, s. 349.

konuya farklı bir yaklaşım gerektirebilir: 19.yüzyılın sonlarından itibaren sadrazam başkanlığındaki teşkilata Bab-ı Ali denmiştir. TDV İslam Ansiklopedisinde Bab-ı Ali, Nezaretler öncesi ve Nezaretler sonrası olarak iki bölümde incelenmiştir.²⁰⁶ Allom'un bu çizimi 1826'dan sonra yani Nezaretler sonrası dönemde yapılmıştır. Sanatçının bu sahnede gösterdiği düzensizlik (figürlerin dağınık şekilde yerleştirilmesi ve kavgaya eden köpekler, elinde sopayla onları ayırmaya çalışan adam ile birlikte) izleyiciye modernleşmenin Osmanlı'nın egzotizmini kaybedeceğinden duyduğu endişeyi göstermektedir. Ancak Wendy M. K. Shaw'ın²⁰⁷ bu konuda *Sarayda Kubbealtı* ile bu gravürü karşılaştırması tatmin edici değildir. Shaw, *Saray'da Kubbealtı* (kat.no.53) gravürü ile *Bab-ı Ali ve Alay Köşkü* gravürünü karşılaştırarak sarayın düzenli ve saygın bir şekilde resmedilmesini sanatçının bunu desteklemesine, Bab-ı Ali önündeki kargaşanın da sanatçının yeniliğe karşı duyduğu endişeyi gösterdiğini belirtmiştir. Ancak zaten sanatçının bunu vurgulamak için fazladan bir çaba sarf etmesine ya da bu şekilde yorumlamasına gerek yoktur.

Beyoğlu İskelesi'nden semte bakan, merkeze Kılıç Ali Paşa Camii'ni alan ve Tophane'yi de içeren *Beyoğlu'nun İskelesi, Tophane ve Kılıç Ali Paşa Camii* (kat.no.55) hakkında metinde Tophane İskelesi'nin, düzgün yolları olmadığı için deniz yoluyla ulaşımın yaygın olduğu bir şehirde önemli bir yere sahip olduğuna değinilmiştir.²⁰⁸ Yine “şehri süsleyen pek çok çeşmenin arasında iki tanesi vardır ki Türkler bunlarda mermer işçiliğinin bütün maharetlerini ortaya koymuşlar. Biri İstanbul'da Saray'ın büyük kapısı olan Bab-ı Hümayun'un yanında yer alan, diğeri de Pera'da Tophane'deki çeşmedir.”²⁰⁹ şeklinde ifadeleri tamamlayan bir *Tophane Çeşmesi ve Çarşı* (kat.no.56) gravürüne yer verilmiştir. Çarşı için ise bir ucunda Galata Kapısı diğeri lüle imalathaneleri olan alanda kurulduğundan söz edilmiştir.²¹⁰ Walsh Tophane semti hakkında şikâyetçi olduğu konulara da değinmiştir: “İşi dolayısıyla o semte giden bir Frenk yoldan geçen atın sırtındaki kalas darbesinden veya sinirli bir köpeğin ısırığından kurtulabilmişse kendini tebrik etmekte haklıdır.”²¹¹ Dolayısıyla bu sahnede sırtlarına kalas yüklenmiş atlar ve insanların attığı yiyecekleri kapmak için birbirleriyle mücadele halinde olan köpekler gösterilmiştir.

²⁰⁶ Mehmet İpşirli. (1991). “Babıâli” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, s.380.

²⁰⁷ W. M. K. Shaw. (2011). “Yüce ile pitoresk arasında: Thomas Allom ve Robert Walsh'ın Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor'ındaki (1839 civarı) modernizasyonun yası ve oryantalist peyzajın oluşumu.” *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi*. Zeynep İnankur, Reina Lewis, Mary Roberts (ed.). İstanbul: Pera Müzesi Yayını Sempozyum Dizisi 2. s. 120.

²⁰⁸ Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.* s.136,139.

²⁰⁹ Walsh ve Allom.(2013). *a.g.k.* s.139.

²¹⁰ Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.* s.143.

²¹¹ Walsh ve Allom.(2013). *a.g.k.* s.143.

Göksu Mesiresi isimli eserin merkezinde Küçüksu Mihrişah Sultan Çeşmesi görülmektedir (kat.no.57). Satıcılar, arabalar, kadınlar ve çocuklarla kalabalık bir sahne oluşturmuş ve dolayısıyla Göksu Mesire’ndeki canlılığa dikkat çekilmiştir. Allom’un Polyoroma’da geçen Göksu Mesiresi şöyledir:

“Yunanlar, Ermeniler ve Türkler, yabancıların yanında küçük ancak anlaşılır bir fark ortaya koyuyorlar. Kıyafetlerinin ötesinde Türk kadınları erkek tanıdıklarıyla birlikte yemek yemiyorlar. Öğünlerinde ayrı oturuyorlar ve öküzler tarafından sürülen dört tarafı kapalı arabalarda seyahat ediyorlar. Yunan vatandaşlarla karşılaştırıldığında Türkler kişisel temizlikte oldukça öndeler. Suyu düşkünlükleri de iklimleri ve dini inançlarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle insanların kullanımındaki çeşmeler ve ayrıca başıboş gezen köpekler yardımseverliklerinin simgesi olmuştur. Çeşmeler arabesk ve dini (şii) motiflerle süslenmiştir”.²¹²

Bir diğer gravürün konusunu da Nusretiye (II. Mahmud) Camii oluşturmaktadır. Günümüze dek -bu gravürde de görüldüğü gibi- güney ve doğu cephelerini koruyarak gelebilmiştir. *Tophane’deki Nusretiye (II. Mahmud) Camisi* isimli bu gravürde görülen caminin doğusundaki saat kulesinin yerinde günümüzde çok daha farklı bir saat kulesi yer almaktadır (kat.no.58). Ayrıca minareler de gravürdekinden farklıdır. Allom’un mimari çizimlerindeki gerçekçiliği göz önünde bulundurulduğunda minarelerin restore edilmiş ya da yeniden inşa edilmiş olma ihtimali yüksektir.

Yine *Süleymaniye Camii, Üsküdar Mihrimah Sultan Camii, Üsküdar’daki Selimiye Camii ve Şehzade Mehmed Camisi* isimli gravürler de sanatçının konu edindiği diğer mimari eserlerdir (kat.no.-59-60-61-62). Bunlardan özellikle Selimiye Camii’nin günümüzdeki hali Allom’un gravüründen çok farklıdır. Dolayısıyla yapının değişime uğradığı anlaşılmaktadır. *Süleymaniye Camii* ise Allom’un -ve daha birçok gezgin ve yazarın- ilgisini fazla çekmiş olmalı ki hakkında şunlar söylenmiştir:

“Genel görünüm ve form açısından Ayasofya’ya benzemesine rağmen bazı yönlerde ondan daha üstündür, özellikle de payandalarla desteklenmiş dış cephesi. Pencereleeri Ayasofya’ninkinden daha geniş ve daha iyi düzenlenmiştir, Mermer ve diğer malzemeler Kalkedon’dan getirilmiş, amaçları doğrultusunda akıllıca yerleştirilmiştir. Kubbe Ayasofya kadar geniş değildir ancak daha yüksek bir formdadır, dört güzel kuleden oluşan mermer kolonlar üzerinde yükselir. Zengin halılar gibi eşyaların çok iyi durumda tutulduğu ve ona pırıltılı bir görünüm ve konfor verdiği Sultanın galerisindeki varaklı ızgaralarla ve çoğunlukla canlı ve parlak renkli mermerlerden bir çeşme bulunmaktadır. Caminin gerisinde Sultan Süleyman ve eşinin tabutları balıkçıl kuş

²¹²Allom. (1850) *a.g.k.*, s. 18.

tüyleriyle süslenmiş zengin nakışlı ya da Kur'an'dan kopyaların bulunduğu kubbeyle örtülmüştür.

213

Yeni Beşiktaş Sarayı isimli gravürde Sultan II. Mahmud tarafından klasik üslupta yaptırılan Çırağan Sarayı resmedilmiştir (kat.no.63). Abdülhalim Bey mimarlığında 1834 yılında inşaatı başlayan Yeni Çırağan Sarayı 1841 yılında tamamlanmıştır.²¹⁴ Dolayısıyla Allom'un çizdiği tarihte saray henüz inşaat halindedir. Bu saray 1857'de yıktırılmış, 20 Ocak 1863 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden yaptırılmıştır.²¹⁵ Bu gravür ilk yapılan saray hakkında belge niteliği taşıyan eserlerinden biridir.

Çengelköy'deki Süvari Kışlası isimli gravürde günümüz Kuleli Askeri Lisesi'nin 1828²¹⁶ yılında inşa edilen binası görülmektedir (kat.no.64). 1828-1837 yılları arasında süvariler için kışla, 1837-1842 yılları arasında Tahaffuzhane (Karantina binası) ve 1842'den sonra tekrar 1. Süvari Alayı hizmetine giren yapı günümüzde her ne kadar Allom'un gravüründeki gibi görünse de, 1862-63 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.²¹⁷

Allom'un *Nuruosmaniye Camisi'nin Avlusu* (kat. no. 65) 'nda cami avlusundan bir bakışla gösterilmiş ve kuzeydoğusundan harime girişinin bulunduğu açıdan görülen yapının çok köşeli avlusunu tüm mimari özellikleriyle ayrıntılı yansıtmıştır. *Yeniköy Civarında Papazın Yalısı* isimli eserinde ise bir gayrimüslim konutu cepheden gösterilmiştir (kat.no.66). Burada çeşitli sivil mimari eserlerin yan yana cepheden görülmesi nedeniyle yine belge niteliği taşımaktadır.

Eyüp Sultan'da türbeler, hazireler ve sebil (kat.no.67) isimli gravürde metne göre Sultan II. Mahmud'un kılıç kuşanma töreninin ardından camiden ayrılışı resmedilmiştir.²¹⁸ Halk eğilerek saygı gösterisinde bulunmaktadır. Allom bu konuya Polyorama isimli kitabında yer vermiş, *Mezarlıklar Sokağı* denilen bu yerde ayağına kapanarak dua eden kişilerin ortasına doğru gelen sultandan söz etmiştir.²¹⁹ *Emir Sultan, Bursa* isimli gravür ise Allom'un dini ve sivil mimariyi aynı karede yansıttığı

²¹³Allom, (1850). *a.g.k.*, s. 26,27.

²¹⁴S. Can (1997). *Belgelerle Çırağan Sarayı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. 7-9.

²¹⁵S. Can. (1997). *a.g.k.* s.13-14.

²¹⁶Tarih konusunda fikir birliğinde olan tüm kaynaklar Kolağası Mehmed Es'ad'ın 1893 yılında yazdığı *Mir'at-ı Mekatib Harbiyye* (İstanbul 1310) adlı esere dayanmaktadır. Anonim (2007). *Dünden bugüne Kuleli Askeri Lisesi*. İstanbul: Kuleli Askeri Lisesi Matbaası. s. 6.

²¹⁷Kışlanın mimari tarihinin kronolojisi için bkz: *Dünden Bugüne Kuleli Askeri Lisesi*. (2007). İstanbul: Kuleli Askeri Lisesi Matbaası. s. 19.

²¹⁸Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.*, s.116.

²¹⁹Allom. (1850). *a.g.k.*, s.22.

izimlerden biridir. Burada da görüldüğü gibi Allom çeşmelere eserlerinde sıkça yer vermiştir (kat.no.68).

Mezarlıklar

Allom, *Beyoğlu'ndaki Küçük Kabristan* ve *Üsküdar'daki Büyük Kabristan* (Karacaahmet) adlı eserlerinde mezarlıklara yer vermiştir (kat.no.69-70). Beyoğlu'ndaki Küçük Kabristan gravüründe mezarlığın girişinde görkemli bir eşme görülmektedir (kat.no.69). Çeşmenin önünde ocuk, kadın ve erkek figürleri vardır. Bu figürler günlük hayattaki halleriyle resmedilmiştir. Gravüre ilk bakışta dikkati çeken selvi ağaçları izleyiciyi bu çeşmeye yönlendirmektedir. Çizimin ayrıntılarında Atatürk Köprüsü'ne yer verilmesi²²⁰ oldukça dikkat çekicidir. Hayratiye Köprüsü olarak da bilinen bu köprü Sultan II. Mahmud tarafından Azapkapı ve Unkapanı arasına yaptırılmış, köprünün açılışı 3 Eylül 1836'da yapılmıştır.²²¹

Allom'un mezarlık konulu diğer çizimi *Üsküdar'daki Büyük Kabristan* (Karacaahmet)'dir. Mezarlıkların önemli unsuru olan servi ağaçları muntazam dizilişiyle dikkat çekmektedir. Sahnenin önünde mezar önünde oturarak dua eden kadın ve mezarlar görünürken, arka planda figür kalabalığının oluşturduğu bir cenaze alayı görülmektedir (kat.no.70).

Sokak Görünümleri

Sanatçının konut mimarisini ayrıntılı bir şekilde yansıttığı bir eseri *İzmir'in Türk Mahallelerinde Bir Sokak*'tır (kat.no.71). Türk ve Müslüman sakinlerin yaşadığı anlaşılan sokağın ortasından bir kervan geçmektedir ve açık bir pencereden bakan bir kadına yer verilmesi Allom'un Osmanlı'nın günlük yaşamından olağan bir anı yansıtmaya çalıştığını göstermektedir.

Diğer

Ahırkapı'da Dalyan, Büyük Balkan Dağları'na Tırmanış ve *Bir Balkan Geçidinden Bulgaristan Ovasına Bakış* isimli çizimler diğerleriyle konu bütünlüğü göstermemesi nedeniyle bu başlık altına alınmıştır (kat. no. 80-81-82). Ahırkapı'da Dalyan isimli gravürün konusunu bir ceza yöntemi olan boğularak öldürme ve suya atılma sahnesi oluşurmaktadır. Allom'un Balkanlar ile ilgili yapmış olduğu (sadece

²²⁰İ Walsh ve Allom.(2013). *a.g.k.*, s. 135.

²²¹S. Alkan (2014). *Osmanlı'nın İstanbul projeleri*. İstanbul: Ares Yayıncılık, s. 140.

taslağını çizmiş) tek çizim olan *Büyük Balkan Dağları'na Tırmanış* da Allom'a ait olup olmama konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Figür Ağırlıklı Kompozisyonlar

Allom'un figür ağırlıklı / figür odaklı kompozisyonları olarak tanımladığımız eserleri ise şunlardır: *Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını*, *Aydın'da Bir Kervansaray*, *Esir Pazarı*, *Esmâ Sultan Saltanat Arabasında*, *İstanbul'da Türk Yazıcı*, *Meddah Kız Ahmed*, ve *Sultan Saltanat Kayığında*.

Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını çizimi taşbaskı olarak *Character and Costume in Turkey and Italy* isimli kitapta yer almaktadır (kat.no.76). Bu eseri ilginç kılan, Allom'un Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim insanları konu olarak seçmesidir. Bir çeşme önünde yer alan üç figürden kadın olan Yunan, erkekler ise Arnavut'tur. Kadının Müslüman ve Türk kadınlara nazaran farklı bir kıyafet içinde olduğu açıkça gözlemlenir.

Bir han avlusunun konu edinildiği *Aydın'da Bir Kervansaray* isimli çizimde figürlerin yer aldığı mekân kervansaray değil, handır (kat no.72). Çizimde hana henüz girmiş ve yüklerini boşaltan bir kervan, abdest alan ve dinlenen insanlar görülmektedir.²²²

Allom'un köle pazarlarını konu alan iki çizimi vardır. Bunlardan biri, bir oda içinde kadın köleler, satıcı ve alıcı figürlerine yer verdiği *Köle Pazarı* (kat.no.19)'dır. Diğeri de Allom'un çok sayıda figüre yer verdiği Çemberlitaş yakınında kurulduğu söylenen *Esir Pazarı*'dır (Kat. No. 73).²²³ Metinde Avrat Pazarı ile sürekli karıştırılan Esir Pazarı'nda figürler gruplar halinde resmedilmiştir. Çizimin ön planında erkek köleyle ilgilenen iki kadınla, beyaz kadın kölelerden oluşan grubun yanında pazarlık yapan erkekler görülmektedir. Oryantalistler tarafından sıkça anlatılıp resimlenen ve oldukça merak edilen köle pazarları ile ilgili olarak Polyoroma'da sanatçı şunları söylemiştir:

"İnsanlar için olan bu pazar siyah tenli ve kas gücü olan insanlar için olan Atlantik, Amerika ve Afrika kıyılarındakinden çok farklıdır. Burada aslında Türkler ev uşakları, güvenilir arkadaşlar ve günlük işlerine ve ev hayatlarına eşlik edecek insanlar için pazarlık yaparlar. Kölelik var olduğundan beri belki de burası zulüm ve sefillikten yoksundur. Kölelerin birçoğu çocukluğundan beri satışa maruz kalır, köleliği açlığın çaresi olarak görür ve baba evlerinden alınmayı beklerler. Köleler kendi istekleri üzerine İstanbul'daki pazardadırlar. Genç insanlar akrabalar arasında özgür olmayı lüks köleliğe; itibar ve saygıyı bir hükümdarın bölünmüş kucaklamasına, çocukluk

²²²Çizimdeki han günümüze gelebilen Aydın hanları arasında tespit edilememiştir.

²²³Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.* s.63.

evlerini terk etmeye ve bir daha akraba ve ailelerini görmemeye; entellektüel olmayan tutkuların hırslı etkisine bütün hassaslıklarından fedakarlık etmeyi tercih ediyorlar. Ancak tamamı böyle değildir, bazıları sosyal ortamlarıyla bağlarını koparmaya hazır değildir. Evinden zorla alınmış bazı Yunan kızlar dünyalar arasındaki mekanda sıkışıp kalmış ruh gibi, anın acısını çekerek ve kendisini bekleyen kötülüklerden korkarak kederli şekilde uzanmaktadırlar. Şimdiki sultanın medenileşme çalışmaları arasında insanlığın değerini düşüren bu pazar yüzünden şimdi bozulmuştur.²²⁴

Esmâ Sultan Saltanat Arabasında (kat.no.72) isimli çizimde metindeki bilgiye göre öndeki arabada Eyüp'teki sarayından Kâğıthane mesiresine giden Esmâ Sultan ve onu takip eden arabalarda diğer saray kadınları resmedilmiştir.²²⁵ Harem ağası mandaların sürdüğü arabaya erkeklerin olduğu kıyıda kılıcını çekmiş şekilde refakat etmektedir. Kadınlar ve erkekler yolun iki farklı kenarında görülmektedirler.

Allom'un *Arzuhalci* isimli çizimi hem *Seven Churches of Asia Minor*'da hem de *Character and Costume in Turkey and Italy* adlı eserde yer almaktadır (kat.no.75). Walsh bu sahne ile ilgili bilgiye metinde şöyle yer vermiştir: “*Resim endişeli bir annenin çocuğu için böyle bir muska alışını gösteriyor. O yaşta bir çocuğa en uygun Kef Meryem yani Meryem'in elidir. Bu mavi bir cam üzerine veya kâğıda yazılarak çocuğun başına yahut göğsüne takılır.*” Burada bahsedilen günümüzde Fatma'nın eli olarak bilinen simgedir.

Meddah Kız Ahmed de bir önceki çizimi gibi her iki kitapta da yayınlanmıştır (kat.no.76). Yabancı seyyahların en çok ilgisini çeken konulardan biri de meddahlıktır. Çizimde İstanbul'un en meşhur meddahlarından Kız Ahmed²²⁶ hikâye anlatırken resmedilmiştir. Onu dinleyenlerin başlarındaki sarıkların farklı şekillerde oluşu onu dinlemeye farklı kesimlerden/sınıflardan insanların geldiğini göstermektedir.

Sanatçının *Character and Costume In Turkey and Italy*'nin iç kapağında yer alan *Sultan Saltanat Kayığında* isimli çizimi oldukça önemli bir yere sahiptir (kat.no.77). Bu çizim için padişahın ona poz verip vermediği bilinmemektedir. Sanatçı Sultan II. Mahmud ve yanındaki kişilerin yüz hatlarını, kayığın perdelerini ve süslemelerini oldukça ayrıntılı çizmiştir. Thomas Allom gibi ülkeye gelen birçok ressam padişahın portresini yapmıştır. Bunlardan Achille Daveria (1800-1857), Blasius Hoefel (1792-1863) ve Henri-Guillaume Schlesinger (1814-1893) sayılabilir.²²⁷

²²⁴Allom. (1850). *a.g.k.*, s. 25-26.

²²⁵Walsh ve Allom (2013). *a.g.k.* s. 75.

²²⁶Walsh ve Allom. (2013). *a.g.k.* s. 83.

²²⁷G. Renda. ((2000)). “*Portrenin Son Yüzyılı*” *Tesavir-i Âl-i Osman*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 451.

Topkapı Sarayı'nın Dış Bahçelerinden Bir Manzara isimli çizimde öne çıkan bahçenin güzelliğinden çok neoklasik bir sütunun altında oturup eğlenen kadınlardır (kat.no.79). Allom saray bahçesi hakkında “*Sarayın bahçesi bize III. William döneminde Alman üslubunda yapılmış saray ve bahçeleri anımsatmaktadır; ancak bununla beraber muhteşem bir karışımdır. Öncelikle kırmızı ve beyaz tuğla dizilimi Kensington'dan farklı değildir.*”²²⁸ şeklinde bilgi vermiştir.

4.4. Suluboya Eserleri

Bu çalışma kapsamında Thomas Allom'a ait 20 suluboya resim tespit edilmiştir. Bunlar arasından *Akıntıburnu'nda Said Paşa Sahilhanesi* (kat.no.83), *Alaşehir* (kat.no.84), *Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını* (kat.no.85), *Bergama'da Tapınaklar* (kat.no.82), *Bir Türk Kahvehanesinin İçi* (kat.no.87), *Boğazda Anadolu ve Rumeli Hisarı* (kat.no.88), *Bursa Yeşil Türbe'de Çelebi Mehmet Sandukası* (kat.no.89), *Emir Sultan, Bursa* (kat. no.90), *Göksu Mesiresi* (kat.no.91), *Odalık ya da Haremin Gözdesi* (kat.no.92), *Haliç Ağzından İstanbul* (kat.no.93), *Hierapolis Harabeleri* (kat.no.94) ve *Laodikea Harabeleri* (kat. no.95) sanatçının yukarıda bahsedilen ve gravürleri yapılmış olan eserleridir. Bunların dışında *Bergama'da Tapınaklar* (kat.no.86), *Anadolu ve Rumeli Hisarı ile Boğaz* (kat.no.96), *Anadolu'da Bir Sahne* (kat.no.97), *Haliç'te Demirlenmiş Tekneler* (kat.no.98), *Hizmetçisi ile Türk Oğlan* (kat.no.99), *İstanbul'da Hipodrom ve Sultanahmed Camii* (kat.no.100), *İstanbul Şehrinin Surları* (kat.no.101) ve *Manisa Yolunda Hermus Geçidi* (kat.no.102) konulu eserleri tespit edilmiştir.

Thomas Allom'un *Anadolu'dan Bir Sahne* (kat.no.97) adlı konu olan manzaranın neresi olduğunu tespit etmek güçtür. İzlenimci bir üslupta yapılmış olan bu resimde Anadolu'nun bir köşesinde farklı kıyafetler içerisinde gösterilmiş bir figür grubu görülmektedir. *Anadolu ve Rumeli Hisarı ile Boğaz* (kat.no.96) isimli eseri yukarıda değindiğimiz *Rumeli Hisarı* isimli gravürüyle oldukça benzerdir. Ancak burada Anadolu Hisarı'nı da içine alan daha geniş bir açı oluşturulmuştur. Yine benzer konulardan *Boğaziçi'nde Rumeli Hisarı* isimli suluboya resminin gravürü olmasa da yukarıda değindiğimiz *Akıntıburnu'nda Said Paşa Sahilhanesi* kompozisyonuyla oldukça benzer olduğu anlaşılmaktadır. Resimde öne çıkan Rumeli Hisarı'ndan öte Avrupa kıyısına yaklaşan kayıklar ve kıyıdaki sahilhanelerdir.

Allom'a atfedilen ve diğer tüm eserlerinden farklı olan *Hizmetçisi ile Türk Oğlan* (kat.no.99) muhtemelen kurgulanmış bir sahne olmalıdır. Gösterişli bir mimari yapı

²²⁸Allom. (1850). *a.g.k.*, s. 31.

girişinde ya da terasında koyu tenli hizmetli ile beyaz tenli Türk oğlan, arkada beyaz feracesiyle testi taşıyan bir kadına yer verilmiştir. Bu kompozisyon birebir bakılarak değil de -çeşitli eskizlerden yararlanılarak- hayal gücüyle oluşturulmuş olduğu izlenimini vermektedir. Allom'un daha önce gördüğümüz eserlerinden konu olarak farklı olsa da üslup olarak benzerdir. Arka planında izlenimci bir şekilde yansıtılan doğa ve ön plandaki mimari ayrıntılar, mermer sütunun damarlarına kadar verilmesi gibi ayrıntılar Allom'un işlerine yakın olduğunu göstermektedir.

Görüldüğü gibi Allom'un Türkiye ile ilgili hazırladığı çok az suluboya resmine rastlanmaktadır. Bunların, sanatçının Osmanlı topraklarında gezerken mi yoksa döndükten sonra mı hazırlamış olduğunu tespit etmek ise güçtür. Daha çok gravürleri yayılan Allom'un eserlerinin çok sayıda kopyası yapılmış ve/veya onlardan esinlenilmiştir. Onun eserlerinin yayılımıyla ilgili fikir vermesi açısından, bu kapsamda aşağıda çeşitli/farklı örnekler sunulmuştur.

5. ALLOM'UN ESERLERİNİN YAYILIMINA İLİŞKİN ÖRNEKLER

Allom'un yaptığı eserlerin tek yaprak gravürlerini, farklı türlerde kopyalarını veya bunlardan esinlenilerek yapılmış çeşitli örnekleri görmek mümkündür. Onun Osmanlı dünyası ile yukarıda bahsedilen çizimleri geniş bir alana yayılmıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanı *Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın Dairelerinden Biri* adlı eseridir. Bu çizimi kaynak alınarak Bavyera kralı II. Ludwig için mimar Georg Dollmann tarafından Güney Almanya Schachen tepesinde (1869-1872 arasında) bir Türk köşkü yapılmıştır.²²⁹ Bu bilgi sanatçının çizimlerinin mimari dekorasyonlarda da kullanılmış olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Resim- 12, Güney Almanya'da, Schachen Tepesi'nde Türk Köşkü²³⁰

Thomas Allom'un gravürlerinin çok sayıda sanatçı tarafından kopya edildiğine dair örnekler de vardır. Örneğin Ermeni ressam Mıgırdiç Civanyan (1848-1906),²³¹ Allom'un *Bir Kahvehane'nin İç Mekânı* ve *Akıntıburnu'nda Said Paşa Sahilhanesi* (res.no. 13-14) gibi eserlerini kopyalamıştır.

²²⁹T. Saner. (1998). *19.Yüzyıl İstanbul mimarlığında oryantalizm*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. s.21.

²³⁰T. Saner. (1998). *a.g.k.* s.21.

²³¹Sanatçı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: M. Saris. (2007). *Bir İstanbul ressamı Mıgırdiç Civanyan-Megerdich Jivanian a painter of İstanbul*. İstanbul: P Kitaplığı.

Resim- 13, Mıgırdiç Civanyan, Tophane’de Bir Kahvehane ²³²

Resim- 14, Mıgırdiç Civanyan, Akıntıburnu’nda Said Paşa Sahilhanesi ²³³

Allom’un eserleri Cumhuriyet Dönemi Türk sanatçılar tarafından da kullanılmıştır. İlk Türk kadın illüstratörlerinden Sabiha Rüştü Bozcalı’nın *Kız Kulesi* ve

²³²[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megerdich_Jivanian_\(from_Thomas_Allom\)_-_A_Coffee_House_in_Tophane_-_Google_Art_Project.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megerdich_Jivanian_(from_Thomas_Allom)_-_A_Coffee_House_in_Tophane_-_Google_Art_Project.jpg) Erişim Tarihi: 15.03.2017 10:10

²³³https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megerdich_Jivanian_-_Said_Pa%C5%9Fa_Waterfront_Mansion_-_Google_Art_Project.jpg Erişim tarihi: 15.03.2017 10:15

Salacak Sahilinden Denize Girenler (res.no.15) isimli illüstrasyonu Thomas Allom'un Kız Kulesi isimli çiziminden yapılmıştır. Yine İbrahim Çallı'ya ait Üsküdar adlı eser Allom'dan yararlanılarak yapılmıştır.²³⁴

Resim- 15, Sabiha Rüştü Bozcalı, Kız Kulesi ve Salacak Sahilinden Denize Girenler²³⁵

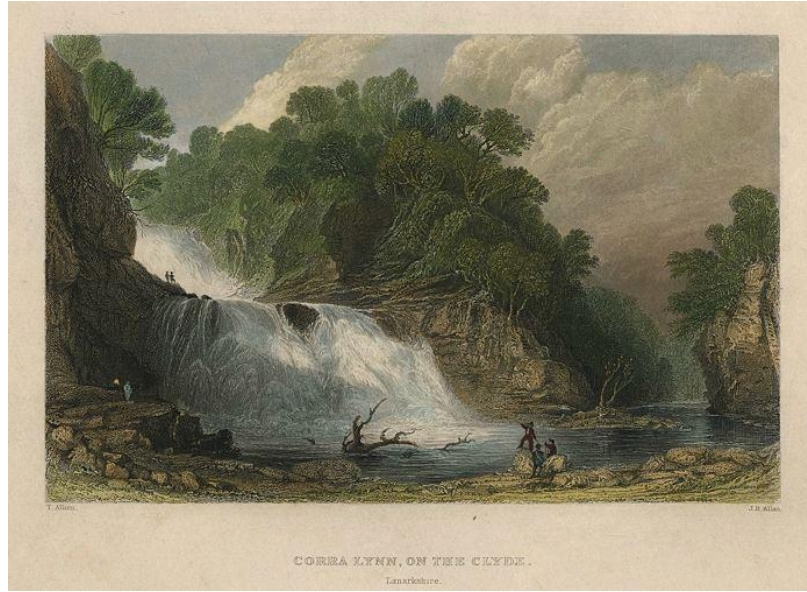
Thomas Allom gerçekçi ve ayrıntıcı çizimleriyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Kendinden sonraki sanatçılar tarafından çizimlerinin tekrarlanması yanı sıra eserlerinin tek yaprak gravürleri de sıkça basılmıştır. Günümüzde de İstanbul gravürlerinin kopyalarını satın almak mümkündür. Diğer yandan yaptığı çizimler günlük kullanım eşyalarının tasarımlarında da kullanılmıştır. Örneğin -Osmanlı dünyasını yansıtan eserleri dışında- Scotland Illustrated için yaptığı eserlerden bazılarının - Dorotheum Müzayede Evi'nde 2015'te satışa çıkan- seramik kâselere uygulandığı görülmektedir.

²³⁴O. Erten. (2008). Çallı'nın en pahalı resmi Allom'un gravürü. *Genç Sanat*. No: 163. S.7-8. s. 44-47.

²³⁵http://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/ressam-sabiha-rustu-bozcali-nin-yasami-ve-uretimleri_123346
Erişim tarihi: 22.03.2017 17:06

Resim- 16, İbrahim Çallı, Üsküdar²³⁶

Resim- 17, Thomas Allom, Corra Lynn, on the Clyde (Scotland Illustrated)²³⁷

²³⁶ https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Finsanvesanat.com%2Fdosyalar%2Fsite_resim%2Fek_resim%2Fibrahim Erişim tarihi: 24.03.2017 22:41

²³⁷ <http://www.antiqueprints.com/proddetail.php?prod=g9887> Erişim tarihi: 02.03.2017 15:11

Resim- 18, Tarihi bilinmeyen seramik, Corra Lynn, on the Clyde isimli sahnenin kopyası ²³⁸

²³⁸<https://www.dorotheum.com/en/auctions/current-auctions/kataloge/list-lots-detail/auktion/10994-antiques-art-and-jewellery-salzburg/lotID/189/lot/1838905-6-bildteller-schottischer-ansichten-england-ende-19-jhdt.html?currentPage=7&img=3> Erişim tarihi: 02.03.2017 15:20

6. DEĞERLENDİRME

19. yüzyılda ulaşımın kolaylaşmasıyla Avrupa'dan diğer ülkelere seyahat eden gezginler çoğalmış, dönemin meraklı sınıfının etkisiyle albümlere, yıllıklara, resimlere ve seyahatnamelere ilgisi artmıştır. Bu nedenle yayınevleri seyahat masraflarını karşıladıkları sanatçıları doğu ülkelerine göndermiş ve onların çizimlerini metinleri tamamlayan görseller ya da albümler basmaya başlamıştır. Thomas Allom'un da bu ihtiyacı karşılamak için Osmanlı ülkesine geldiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı dünyasını çeşitli yönleriyle çizimlerine yansıtan İngiliz mimar, ressam, gravür sanatçısı ve topografya ressamı Thomas Allom, Sultan II. Mahmud döneminde Osmanlı topraklarına gelmiştir ki bu yıllarda çeşitli amaçlarla gelen çok sayıda yabancı sanatçı ve gezgin olmuştur.²³⁹ William George Rose'un seyahatnamesi ve Diana Brooks tarafından aktarılan aile günlükleri bilgisi ışığında, sanatçının 2 Temmuz 1837'de İzmir limanından Osmanlı topraklarına giriş yaptığı, tüm seyahatinin toplamda on ay sürdüğü ve 9 Nisan 1838'de Londra'ya döndüğü anlaşılmaktadır. Bu seyahatinin içine Yunanistan ve İtalya da dâhil edildiğinden Osmanlı'da kaldığı sürenin on aydan kısa sürdüğünü söylemek mümkündür. William Thomas Rose ve Polyorama'daki anlatımlar ve yaptığı çizimlere bakıldığında Thomas Allom'un Anadolu'da deniz yoluyla takip ettiği geliş güzergâhının sırasıyla İzmir, Bursa, Çanakkale Boğazı ve İstanbul olduğunu düşünülebilir. Allom Osmanlı topraklarında geçirdiği süre zarfında büyük bir kısmını panoramik ve mimari manzaraların oluşturduğu birçok çizim yapmıştır. Sanatçı mimari ve doğa manzaralarında tamamen aslına sadık kalarak belge niteliğinde eserler üretmiştir. Ancak manzaralarını süsleyen figürlerde ya da figür odaklı bazı çizimlerinde - resim-metin ilişkisini gözeterek- şahit olmadığı olaylara da yer verdiği anlaşılmaktadır.

Sanatçıyı Osmanlı topraklarına getiren neden, seyahatnamelerde kullanılacak gravürler için çalışmak üzere bir yayınevi ile anlaşmasıdır. Ona ün kazandıran bu tür kitap resimleme çalışmalarına önce İngiltere'yi gezerek başlamış; ardından İskoçya, İrlanda, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı ile devam etmiştir. Diğer yandan Çin'e seyahat etmediği halde, gidenlerin çizimlerinden faydalanarak hazırladığı *China Illustrated* isimli kitabı oldukça beğeni görmüştür. Bu durum sanatçının kopya ve/veya esinlenerek yaptığı çizimlerde de başarılı olduğunu ve yayınevleri için bu şekilde de çalıştığını

²³⁹ Bu dönemde Osmanlı topraklarına gelen sanatçılar Reyhan Aslan'ın *Sultan II. Mahmud Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na (Türkiye Toprakları) Gelen İngiliz Sanatçılar* isimli yüksek lisans tezinde ayrıntılı olarak tanıtılmıştır.

göstermektedir. Bunların dışında İngiltere’de günlük hayatı ve kadınların günlük hayattaki yerlerini anlatan kitaplar için de çizimler yapmıştır.

William George Rose seyahatnamesi sayesinde Allom’un Fransa ve Yunan adaları yoluyla Osmanlı’ya geldiği anlaşılmaktadır. Rose seyahatnamesinde Allom’un İzmir’de bir gün kaldığı belirtmektedir. Bu durumda sanatçının -eğer Ege bölgesine yeniden gelmediyse- Manisa ve İzmir ilçelerinde bulunan antik kentleri hızlıca gezmesi söz konusu değildir. Zira günümüz şartlarında bile limandan Bergama ve Efes’e aynı gün içinde gitmek oldukça zordur. Muhtemelen limana yakınlığı nedeniyle *Limandan İzmir*’i ve *Kadifekale*’yi görerek resmetmiştir. Sanatçının dönüş yolunda ise hangi güzergâhı takip ettiğine ilişkin bir veri yoktur. Eğer dönüş yolunda da aynı yolu tercih ettiyse söz konusu -gravürleri arasında yer alan- Manisa, Denizli gibi şehirleri dönerken görmüş olma ihtimali de düşünülebilir. Dönüş güzergâhı için Allom’un Balkan’lardan geçme olasılığının düşük olması bu savı güçlendirir: Zira sanatçı dönüş yolunda Balkanlar üzerinden gitseydi, Edirne ve Balkanlar ile ilgili çizimleri de Allom’un yapması yayınevi tarafından tercih edilebilirdi. Ancak seyahatnamede bu bölgeler farklı sanatçılar tarafından çizilmiştir. Bu durum sanatçının dönüşte de aynı güzergâhı takip etmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Bu çalışmada sanatçının Osmanlı dünyasını yansıtan eserleri; sergi kitabı olan Polyorama, seyahatname gravürleri (*Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*), bir kıyafet albümü (*Character and Costume in Turkey and Italy*) ve suluboya resimleri üzerinden incelenmiştir. Bazı eserlerinin hem kıyafet albümünde hem de seyahatnamelerde kullanıldığı ve/veya suluboya örneklerinin de olduğu tespit edilmiştir. Gerçekçi ve ayrıntıcı bir üslubu olan Thomas Allom’un Osmanlı dünyası ile ilgili eserleri dönemin manzaralarını, mimari eserlerini, günlük yaşamını göstermesi bakımından belge niteliğindedir. Mimarlık eğitimi alan Thomas Allom’un asıl ününü daha çok topografik çizimleriyle kazandığı anlaşılmaktadır. Adının duyulmasını sağlayan en önemli çalışmaların Osmanlı dünyasını yansıtan gravürleri olduğu söylenebilir. Çalışma kapsamında incelenen bazı çizimlerindeki eserler günümüzde halleriyle kıyaslandığında onun gerçekçi / belgeci eserler yaptığı anlaşılır. Rose’un belirttiği üzere Thomas Allom’un yolculuk esnasında bile geçtiği yerleri hızlıca resimleyip, suluboyalar yaptığı bilinmektedir.²⁴⁰ Diğer yandan genel olarak, bahsedildiği gibi ayrıntıcı, gözlemci ve özgün eserler üreten sanatçının mimarlığını ressamlığı,

²⁴⁰Bkz. s.24.

ressamlığını ise mimarlığı beslemiştir. Yayınevi tarafından mimari etkinlikleri beğenildiği için teklif alması, 1840'lı yıllardan sonra yoğunlaştığı mimari çalışmalarının -yaptığı resimlerin de etkisiyle- daha anlaşılır olması ve de tercih edilir biri olması bunu kanıtlar. Dolayısıyla yaptığı gezilerin gelecekteki çalışmalarına önemli etkisi/katkısı olmuştur. Diğer yandan sanatçının bir panoramist olduğu da söylenebilir: 1838'de ilk kez sergilediği Polyorama'sı, daha sonra ikinci, 1850'de üçüncü, 1854'te de dördüncü kez sergilenmiş ve buradaki eserlerini "hareketli panoramalar" olarak nitelendirmiştir. 1850 sergisinde tespit edilen resimlerine dayanarak, Polyorama'ya zaman içinde kurgu sahneler eklemiş olabileceği de düşünülebilir.

Mimar, ressam, teknik ressam, topografi uzmanı, panoramist ve gezgin olarak tanımlayabileceğimiz sanatçı Polyorama'dan anlaşıldığı gibi yazarlık da yapmıştır. Bu eserinin ilk bölümünde *Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, Tophane, Boğaz, Rumeli Hisarı, Anadolu Kavağı, Asya'nın Tatlı Suları* gibi doğal güzellikler tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise *Eyüp Mezarlığı, Türbeler Sokağı, Haliç, Şehzade Camii ve Türbesi, Hamam, Yerebatan Sarayı, Köle Pazarı, Süleymaniye Camii, Kahvehaneler, Çarşı, At Meydanı, Çemberlitaş, Ayasofya, Bab-ı Ali, Saray Bahçesi ve Saray Odaları* başlıkları altında mimari eserlere ve Osmanlı topraklarında yaşayan insanların dini ve sosyal alanlarına yer verilmiştir. Burada verilen ayrıntılı bilgilerden sanatçının resimlerinin ortaya çıkmasında araştırmacı/yazar kişiliğinin de katkısı olduğu anlaşılır.

Sanatçının *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* isimli seyahatnamede yer alan Osmanlı dünyasını yansıtan eserlerine bakıldığında çizimlerinin büyük bir kısmının manzaralardan oluştuğu görülmektedir. Bu durum, o yıllarda etkisi yoğun olan romantizm ile de ilişkili olmalıdır. Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Süleymaniye, Kız Kulesi, Ayasofya, III. Ahmed Çeşmesi, Atmeydanı gibi manzaraları dönemin diğer gezgin ressam ve yazarlarının da ilgi gösterdiği konular olmuştur. Ancak bu konuları bir mimar titizliğiyle betimlemesi, sanatçının aldığı mimarlık eğitimini görsel sanatlar üzerine ustaca uyguladığının bir kanıtı olarak görülebilir.

Sanatçının iç mekân ve dış mekân olarak gruplandırılan eserlerinin ortak noktası figürlü olmasıdır. Ön planda mimarinin olduğu manzaralarda dahi küçük bir detay olarak mutlaka figürlere yer vermeye çalıştığı anlaşılır. Özellikle iç mekân çizimlerinde mimari öğelere bakıldığında aslına uygun/ayrıntılı yapmaya çalıştığı anlaşılır. Diğer yandan - Ayasofya Camii, Sultanahmed Camii, Balıklı Rum Kilisesi'nde olduğu gibi- bazı iç

mekân tasvirlerinde metinle ilişkili bir konuyu -o mimari eser için önemli sayılabilecek ve/veya o eserle özdeşleşen bir öyküyü, olayı- hayal gücünü kullanarak resmetmiştir. Öyle ki Sultanahmed Camii'nde yer verdiği sahne Allom İstanbul'a gelmeden yaklaşık 11 yıl önce yaşanmıştır. Bunun dışında Aya Todor Kilisesi'nde kiliseye ismini veren azizin mucizesi ile ilgili bir sahneye de yer verilmiştir. Tüm bu örnekler Walsh'un metinde anlattığı, şahit olduğu, duyduğu ya da araştırdığı efsanelerden, olaylardan seçilmiştir. Dolayısıyla Allom'un yaptığı bu çizimlerin Walsh'un yazdığı metinle ilişkili tasarlandığı anlaşılmaktadır. Öyle ki Tophane Çeşmesi ve Çarşı çiziminde metinde geçen ve tehlikeli bulunan at üstünde taşınan kalaslar resimde birebir görülmektedir.

Thomas Allom'un Osmanlı ile ilgili çizimleri, bazı mimari eserlerin/manzaraların günümüzde değişmiş olmasından dolayı belge niteliği taşır. *Yeşil Türbe'de Çelebi Mehmed'in Sandukası, Yedikule Zindanları, Tophane Çeşmesi ve Çarşısı, Üsküdar Selimiye Camii, Nusretiye (II. Mahmud) Camii, Çırağan Sarayı* gibi eserleri bu açıdan önemli örneklerdir. Zira geçirdikleri onarım, ek veya yıkılmaları gibi nedenlerle günümüze özgün halleri ulaşmamıştır. Bu nedenle Allom'un Osmanlı'daki çalışmalarının her biri araştırmacılar için önemli veriler sunan, geçirdikleri değişimleri gösteren birer belgedir.

Bu çalışmada, sanatçının *Yuşa Tepesi'nden Boğaziçi'nin Karadeniz Ağzı* isimli çiziminin konusu metinde verilen bilgi ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak esere konu olan kişinin, o dönemde yeni bir kurum olan seraskerlik makamının o yıllardaki temsilcisi Serasker Hüsrev Mehmed Paşa olabileceği ihtimali belirtilmiştir. Bunun dışında dönem padişahı II. Mahmud ve onun kız kardeşi Esmâ Sultan ile ilgili - *Esmâ Sultan Saltanat Arabasında, Esmâ Sultan'ın Dairelerinden Biri* adlı- çizimler de yer almıştır. Bu örneklerde görüldüğü gibi padişahın yanı sıra sanatçı ve/veya yazarın anlattığı/araştırdığı önemli şahıslarla ilişkili metni tamamlayan resimler de yapılmıştır. İncelenen gravürlerde dikkat çekici noktalardan biri de *Alaşehir'de Vali Konağı* isimli çizimde konağın duvarında bulunan manzara resmi. Bu çizim sivil mimaride uygulanan duvar resimleri hakkında fikir vermektedir.²⁴¹ Bununla birlikte, Allom'un eserleri II. Mahmud döneminin değişimlerini, yeniliklerini ve şehrin yeni yapılaşmalarını izlemek bakımından da ayrı önem taşır. Allom'un seçtiği hamam, çarşı, kervansaray, mesire yerleri gibi konulardan sosyal hayata ilişkin sahneler de görmek mümkündür. Bu

²⁴¹Resimle ilgili bkz. G. Renda (1977). *Batılılaşma döneminde Türk resim sanatı (1700-1850)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s.150.

sahnelerde de figür ya da figür gruplarına sıkça yer vermiştir. Ancak mimari eserleri yansıtırken gerçekçi olduğu bilinse de figürleri için tekrar ettiği eskizlerden yararlanmışır.

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı yaşamını konu alan birçok eserde ibadet, mezarlık, şehirle bütünleşen camiler ve hamamlar gibi konular sıkça görülmektedir. Nitekim bunlar 19. yüzyılda yabancı sanatçıların en çok resmettiği konular arasında olmuştur. Osmanlı topraklarına gelen diğer yabancı sanatçılar gibi Allom da bu yükümlülüğü üzerinde hissetmiş olmalıdır. Ancak sanatçının manzaralara bir mimar titizliğinde yaklaşması, eserlerindeki oran ve gerçekçilik onu diğer sanatçılardan öne çıkarmıştır. Allom'un resmettiği antik kentler, panoramik İstanbul görünümüleri, kahvehane, Kapalıçarşı, meddah, arzuhalci, harem sahneleri ile Süleymaniye Camii, Ayasofya ve Sultanahmed Camii gibi sahneler diğer oryantalist ressamaların da yaptığı ortak konulardandır. Sultan II. Mahmud ve kız kardeşi Esman Sultan ile ilgili sahneler, *Alaşehir'deki Vali Konağı*, *Arnavutlar* ve *İzmir'in Yunan Kadını*, *İzmir'in Türk Mahallelerinde Bir Sokak* isimli çizimleri ise sanatçının ünik sahneleridir.

Allom'un üslupsal bir değerlendirmesi yapıldığında en dikkat çeken nokta çizimlerinde her zaman hareketi hissettirmesidir. Belgeciliği ön planda olan sanatçı aynı zamanda sahneye yerleştirdiği hareketli figürlerle o sahneyi izleyiciye yaşatmaktadır. Hemen hemen her sahnede kalabalık ya da birkaç kişiden oluşan figür gruplarına rastlanmaktadır. İnsan figürüne rastlamadığımız iki eseri *Rumeli Hisarı* (kat.no.35) ve *Antik Tiyatrodan Hierapolis Harabeleri* (kat.no.40)'nde ise hayvan figürlerine yer vererek manzarayı canlandırmıştır. Sanatçının gravürlerinde görülen diğer ortak özellikler dalgalı denizler ve hayvan figürleridir. Yoğun olarak kuş figürlerini kullanan sanatçı zaman zaman keçilere de yer vermiştir. Buna dayanarak ölü doğayı resmetmekten kaçındığı ve her sahnesinde orada hayatın var olduğunu göstermek amacıyla figürlere yer verdiği söylenebilir. Bunu destekleyen bir diğer özellik sanatçının kullandığı figürlerin her birinin birbirinden farklı yüz hatlarına sahip olmasıdır. Kıyafet albümü yapmış olmanın verdiği ustalikle giysileri ayrıntılı işleyen sanatçının ifadeye de önem verdiği anlaşılmaktadır. Özellikle *Köle Pazarı* (kat.no.19), *Esir Pazarı* (kat.no.73), *Arzuhalci* (kat.no.75) ve *Meddah* (kat.no.76) yüz ifadelerinin ön planda olduğu çizimlerdir. Hemen hemen her sahnesinde figürlerin ifadelerini güçlendirmiştir.

Allom eserlerinde Osmanlı, Türk, Müslüman, Gayrimüslim ayrımı yapmadan sadece bir Doğu imgesi aktarmaya çalışmıştır. *Bergama Aya Todorı Kilisesi* (kat.no.3) ve *Balıkli Rum Kilisesi* (kat.no.5)'nde görülen mucize sahneleri doğuda yaşayan Hristiyanlara özgü inancı temsil etmektedir. *Bursa Yeşil Türbe'de Çelebi Mehmed'in Sandukası* (kat.no.6) çiziminde insanların değer verdikleri kişilerin ölüsü başında dua etmesi, *Eyüp'teki Esma Sultan Sarayı'nın Dairelerinden Biri* (kat.no.14) ve *Eyüp Sultan'da Türbeler, Hazinele ve Sebil* (kat.no.67) çizimlerinde insanların saygı duydukları kişiyi eğilerek selamlaması, *Beyoğlu'ndaki Küçük Kabristan* (kat.no.69)

çiziminde çeşme başındaki insanların mezara su götürmesi ve *Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını* (kat.no.78) çiziminde Türk ve Müslüman olmayan insanların da çeşme başında vakit geçirmeleri, çubukları ve testiden su içmeleri gibi ayrıntılarla ve *Arzuhalci* (kat.no.75) ve *Meddah* (kat.no.76) gibi konularla Allom Osmanlı'yı sadece bir Müslüman ya da Türk toplumu olarak değil inançlarıyla, alışkanlıklarıyla ve kültürüyle Doğu olarak aktarmıştır. Özellikle *Hamam* (kat.no.12) ve *Samatya'daki Ağa Hamamı'nın Soğukluğu* (kat.no.13) gibi doğuya özgü sahnelerde de tipik Oryantalistler gibi hayali erotik kadın hamamlarını değil, erkek hamamlarını ele almış ve kese ya da banyo sonrası soğuklukta dinlenme gibi bize özgü yıkanma ritüellerini yansıtmıştır. Bunu yansıtırken birden fazla figür gruplarıyla yıkanmanın birçok aşamasını hareket halindeki insanlarla aynı anda göstermiştir. Bunun gibi *Aydın'da Bir Kervansaray* (kat.no.72) isimli gravürde de kervanın kervansaraya girişi, eşyalarının boşaltılması, dinlenme, abdest alma gibi bir kervanın ve insanların konaklama sürecinde yaptığı birçok şeyi tek bir gravürde vermiştir.

Allom perspektif ustalığını manzara resimlerine yansıtmıştır. Bunun yanında figür ağırlıklı ya da iç mekân başlığı altında yer verdiğimiz çoğu gravüründe de küçük bir ayrıntı şeklinde da olsa manzaralara yine yer vermiştir. *Meddah* (kat.no.76), *Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını* (kat.no.78), *Haremde Çerkez Köleler* (kat.no.7), *Odalık / Haremin Gözdesi* (kat.no.8) ve *Bir Türk Kahvehanesinin İç Mekânı* (kat.no.17) gibi gravürlerde sanatçının insanların ifade ve kıyafetlerindeki ustalığının yanı sıra yine manzaralara yer vermeye çalıştığını görmekteyiz.

Allom'un bazı gravürlerinde Türk-Arap ya da Müslüman-Gayrimüslim profilininin karıştığı görülmektedir. Özellikle *Alaşehir* (kat.no.20), *Kadifekale* (kat.no.29), *Bergama Akropolü* (kat.no.41), *Bergama'da Kızıl Avlu* (kat.no.42), *Laodikea Harabeleri* (kat.no.44), *Sardis* (kat.no.46) ve *Thyateira Harabeleri ve Akhisar* (kat.no.47) gibi antik kent çizimlerinde Osmanlı topraklarında çok sık rastlamadığımız develere yer vermiştir. *Heybeli'deki Teslis Manastırı'ndan Büyükkada'ya Bakış* (kat.no.26) isimli gravürde Hristiyan din adamları ile sarıklı, yelekli ve şalvarlı tipik Müslüman görünümündeki insanlar bir arada verilmiştir.

Sanatçının Osmanlı'yı yansıtmada konusunda diğer sanatçılardan farklı olduğu anlaşılmıştır. Hipodrom, III. Ahmed Çeşmesi, Beşiktaş Sarayı ve mezarlıklar gibi - İstanbul'a gelen yabancı sanatçılar tarafından en çok resmedilen konularda- eserlerinde figürlerdeki hareket, giysilerdeki ayrıntı ve yüzlerdeki farklılık diğer sanatçılardan onu ayırır.

Diğer yandan sanatçının bazı figür ve kompozisyonlarında Rokoko üslubunun izlerini görmek mümkündür. Özellikle *Haremde Çerkez Köleler* (kat.no.7) ve *Odalık / Haremin Gözdesi* (kat.no.8)'nde figürlerin yüz hatlarında ve *Kâğıthane Mesiresi* (kat.no.30)'nde bu üslubun etkileri dikkat çekmektedir. İncelenen bu tür rokoko tarzı eserlerinde ve diğer bazılarında -gravür tekniğinde birden fazla usta ve sanatçının ortak çalışması gerektiğinden dolayı- sanatçının üslubunu, özgün kompozisyonlarını belirgin olarak izlemek zorlaşmaktadır. Ayrıca bunlarda zaman zaman 18.yüzyıldan beri kullanılmakta olan şemalar da kullanılmıştır. Zira özellikle gravürlerdeki ağaçların ve ağaç gruplarının birbirinin çok benzeri ya da tekrarı olduğunu görmekteyiz. Bu tekrar

Allom'un sadece Osmanlı konulu çizimlerinde rastladığımız bir özellik değildir. İskoçya, İngiltere ve Çin konulu gravürlerinde de aynı tip kompozisyonlar kullanılmıştır.

Sanatçının Osmanlı dünyasını yansıtan çizimleri arasında (gözlemleyerek yaptıklarının dışında) önceki sanatçılardan yararlanarak yapmış olabileceği eserler de olmalıdır. Zira, sözü edildiği gibi Thomas Allom'un etkin olduğu yıllarda benzer konular pek çok sanatçı tarafından yapılmıştır. Örneğin onunla hemen hemen aynı tarihlerde İstanbul'da bulunan ve yine yayınevi için çalışan William Henry Bartlett bunlardan biridir. Bartlett, Julia Pardoe'nun yazdığı *Sultanlar Şehri İstanbul* isimli kitabın çizimlerini yapmıştır. Bu kitapta Kağıthane Mesiresi, Kapalıçarşı, İzmir, Yuşa Tepesi'nden Anadolukavağı ve Karadeniz, Bir Hamamda Camekan, Kız Kulesi, Karacaahmed Kabristanı, Yeni Beşiktaş Sarayı'nın Sırtlarından Bir Manzara, Tophane Meydanı Çeşme, Atmeydanı ve Sultan Ahmed Camisi, Bab-ı Hümayun, Ayasofya ve III. Ahmed Çeşmesi, Ayasofya ve Şadırvanı, Sultan Ahmet Camisi Avlusu, Süleymaniye, Binbirdirek Sarnıcı, Yerebatan Sarayı, Yeniköy gibi konulara yer verilmiştir ki birçok konu Allom ile kesişmektedir. Yine, 18. yüzyılın sonlarında Osmanlı topraklarında bulunan ve çizimleri birer belge olarak nitelendirilen Antoine Ignace Melling'in (1763-1831) panoramik İstanbul görünümünde öne çıkan yapılar / meydanlar (*Yeni Sarayın I. Avlusu, Bab-ı Hümayun ve Sultan III. Ahmed Çeşmesi, Sultanahmed Meydanı, Sultan Mahmud Çeşmesi, Tophane Meydanı'nda Bir Kahvehane'nin İç Görünümü...*) kendisinden 35 yıl sonra aynı topraklara gelen Allom'un çizimlerinde de karşımıza çıkar.

Yayınlanan ve sergilenen eserleri dışında Thomas Allom'a ait 20 suluboya resim tespit edilmiştir. Bunlardan 12 tanesi daha önce yayınlanan eserlerinden oluşmaktadır. Ancak 8 tanesi sanatçının seyahatnamede ve kıyafet albümünde yer verilmeyen resimleridir. Bu durum gösterir ki Allom yayınevi dışında başka kimselerden de sipariş almış ve/veya elinde yayımlanan bilindik gravürleri dışında da Osmanlı'yı yansıtan eserler üretmiştir.

7. SONUÇ

19. yüzyıl İngiltere ortamında okuyucular yoğun bir ilgiyle -Osmanlı başta olmak üzere- Doğu konulu eserlere yönelmiştir. Dolayısıyla bu yüzyılda seyahatnameler yazınsal kültürün önemli bir parçası haline gelmiş ve buna paralel olarak ortaya çıkan panorama sergilerine ilgi artmıştır. Thomas Allom -diğer birçok sanatçı gibi- moda olan Doğu seyahatine (Grand Tour) çıkmış ve malzeme toplamıştır. Bunun sonucu *Polyorama* isimli panorama sergisini ve kitabını hazırlamış, *Character and Costume in Turkey and Italy* ve *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* adlı eserler için çizimler gerçekleştirmiştir. Dönemin eğilimlerini yansıtan gerçekçi ve -mimarlığının etkisiyle yaptığı- ayrıntıcı resimleri oldukça ilgi görmüştür.

Allom mimar, ressam, topografya ressamı, panoramist gibi kimlikleriyle dönemin özelliğini yansıtan çok yönlü gezginlerden biridir. 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına gelen birçok İngiliz seyyah ve ressam gibi yayın amacı ile seyahat etmesi yaşadığı dönemin koşulları doğrultusunda işler yaptığını, Doğu meraklılarının ve bulunduğu ortamın toplumsal kültürünün etkisiyle çalışmalarını gerçekleştirdiğini göstermektedir. Sonuç olarak, gerçekçi ve titiz bir yaklaşımla ele aldığı eserleriyle, yaşayan bir Osmanlı imgesini Avrupa'ya taşımış ve 19. yüzyıl ortalarındaki Osmanlı dünyasını kendine özgü bir üslupla yansıtmıştır.

KATALOG

Katalog No: 1

Eser Adı: Ayasofya Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. H. Le Keux)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 44-45.

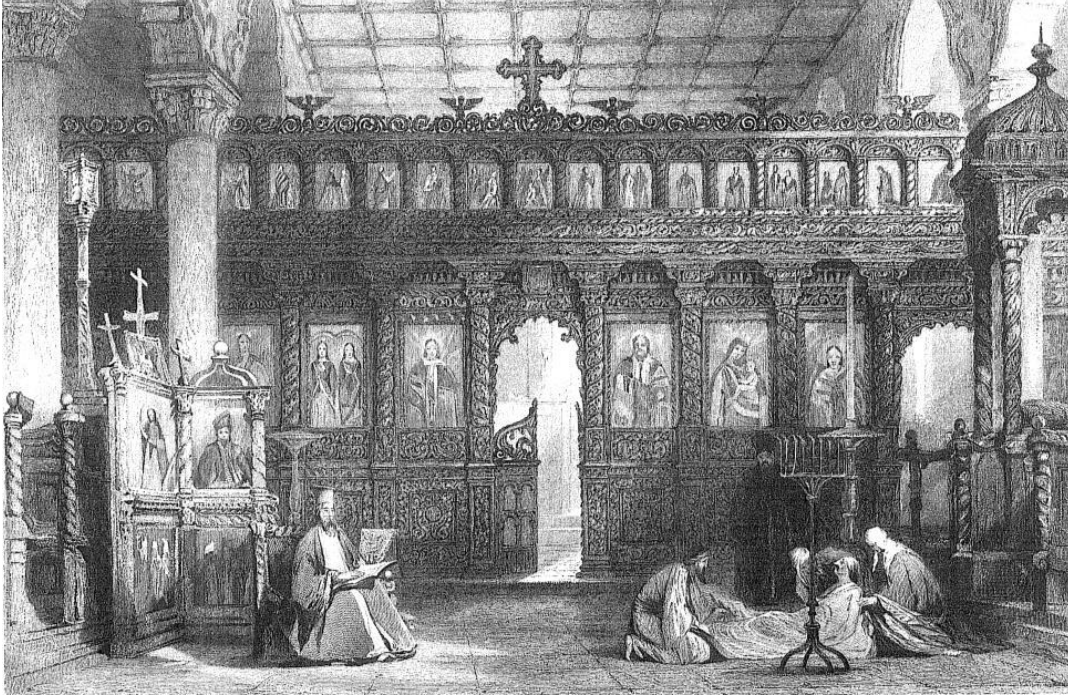
Katalog No: 2

Eser Adı: Sultanahmed Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran E. Goodall)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 18-19

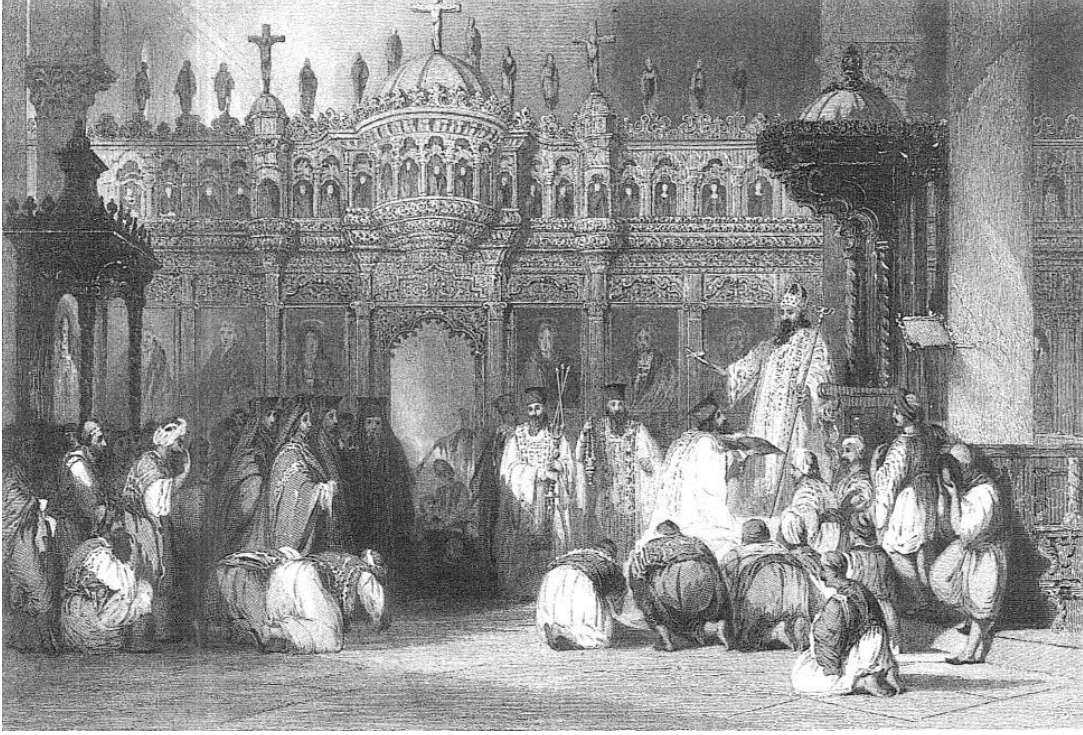
Katalog No: 3

Eser Adı: Bergama'da Aya Todor Kilisesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran T. Prior)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 30-31.

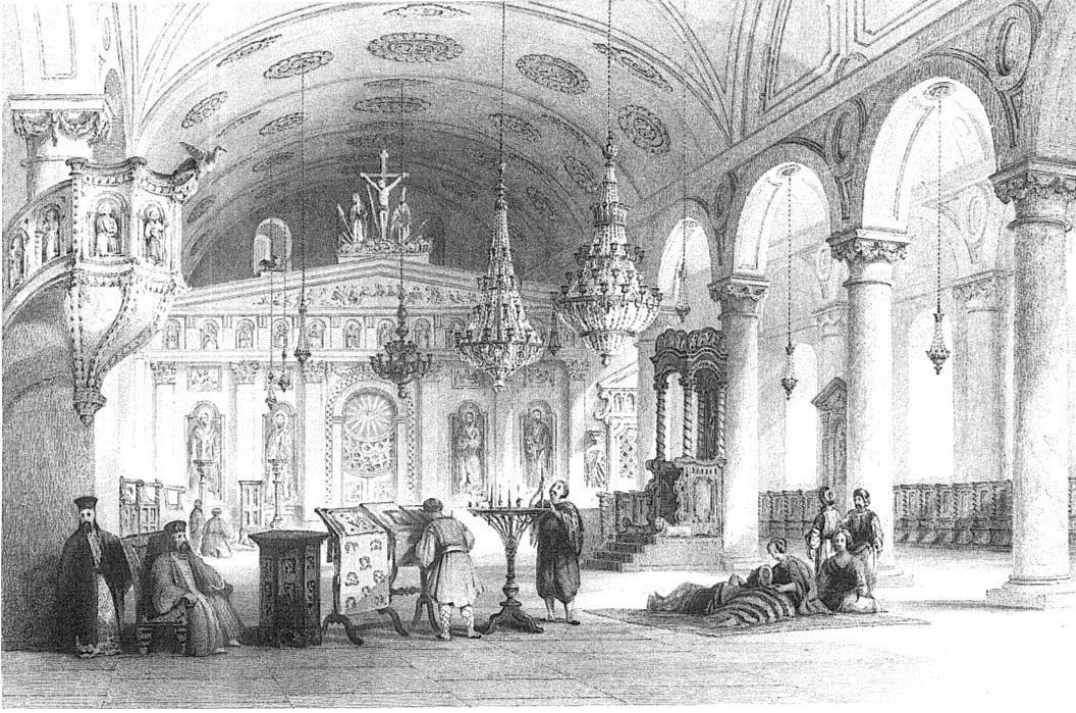
Katalog No: 4

Eser Adı: Manisa'daki Metropolitik Kilisesi

Sanatçısı: Thomas Allom, (gravüre aktaran G. Presbury)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 16-17.

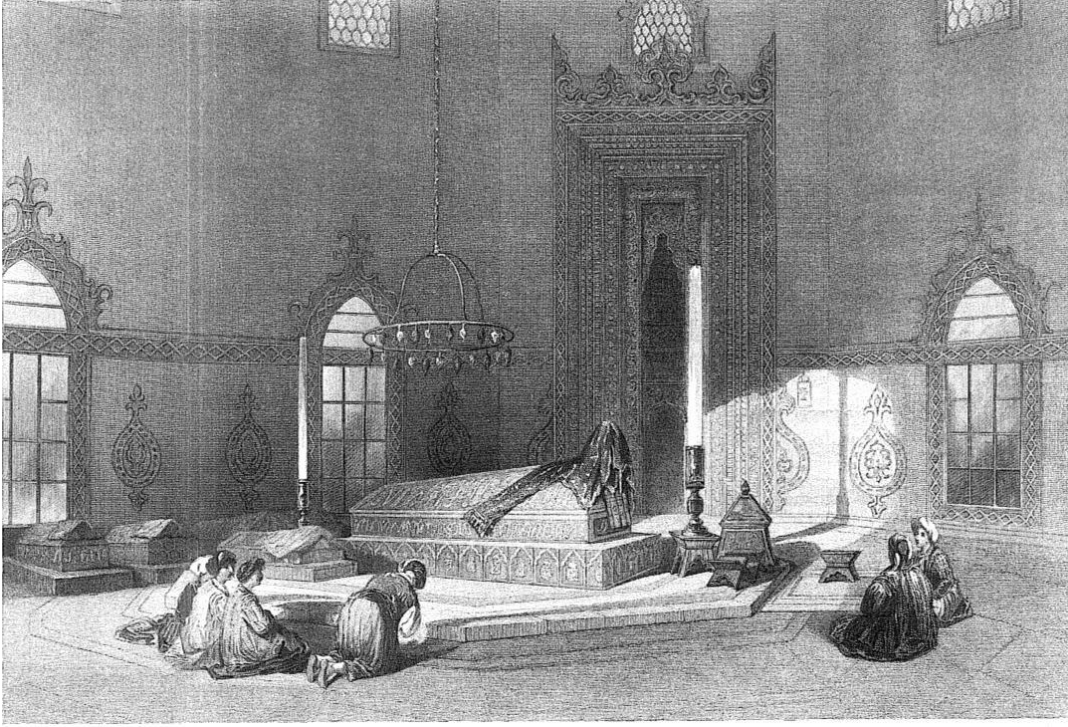
Katalog No: 5

Eser Adı: Balıklı Rum Kilisesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran Thomas Turnbull)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 28-29.

Katalog No: 6

Eser Adı: Yeşil Türbe’de Çelebi Mehmed’in Sandukası

Sanatçısı: Thomas Allom (taslak), W. L. Leitch (çizim) (gravüre aktaran G. Presbury)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 48-49.

Katalog No: 7

Eser Adı: Haremde Çerkez Köleler

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. H. Mote, C. Hollmandel)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 54-55; *Character and Costume in Turkey and Italy*, 12-13.

Katalog No: 8

Eser Adı: Odalık / Haremin Gözdesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. H. Mote, C. Hollmandel)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 78-79; *Character and Costume in Turkey and Italy*, 16-17.

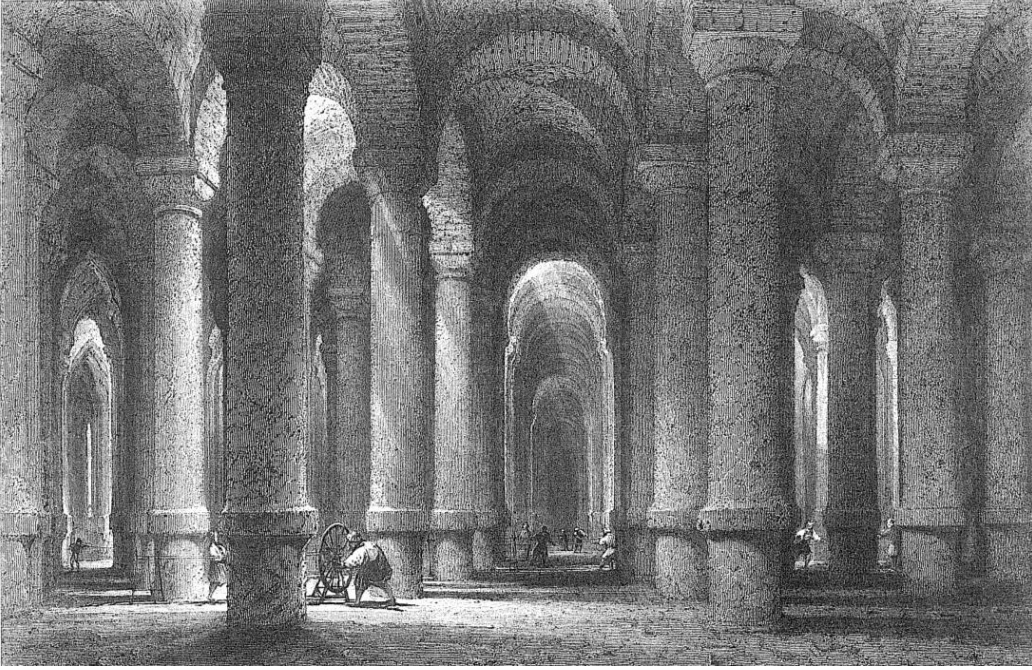
Katalog No: 9

Eser Adı: Balıklı Ayazması

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Tingle)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 50-51.

Katalog No: 10

Eser Adı: Binbirdirek Sarnıcı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran E. Challis)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 14-15.

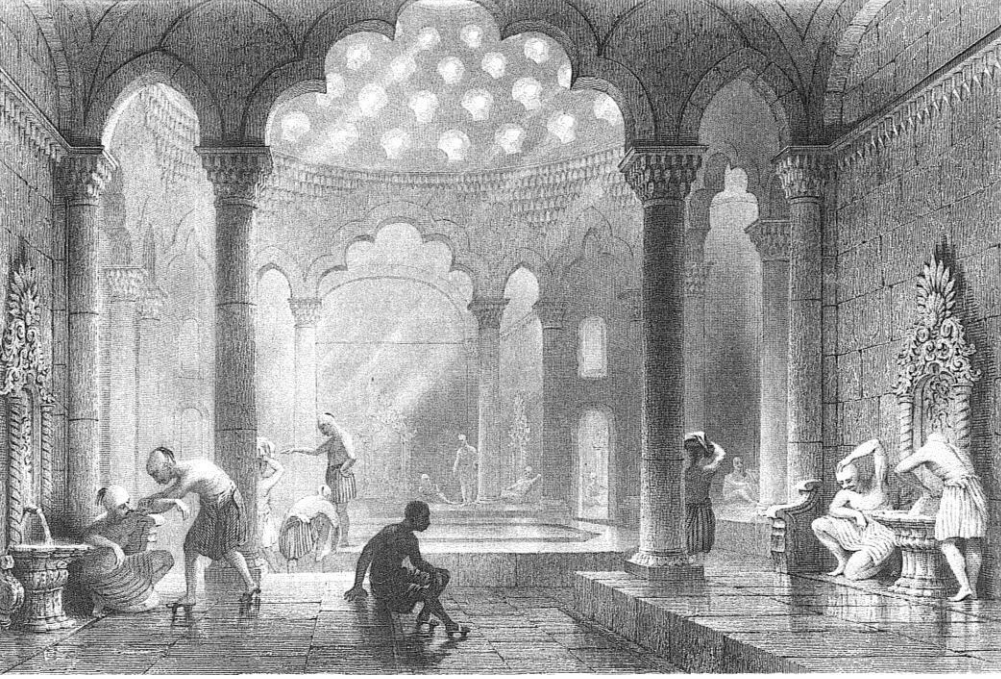
Katalog No: 11

Eser Adı: Yerebatan Sarayı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. H. Capone)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company. 1.cilt 82-83.

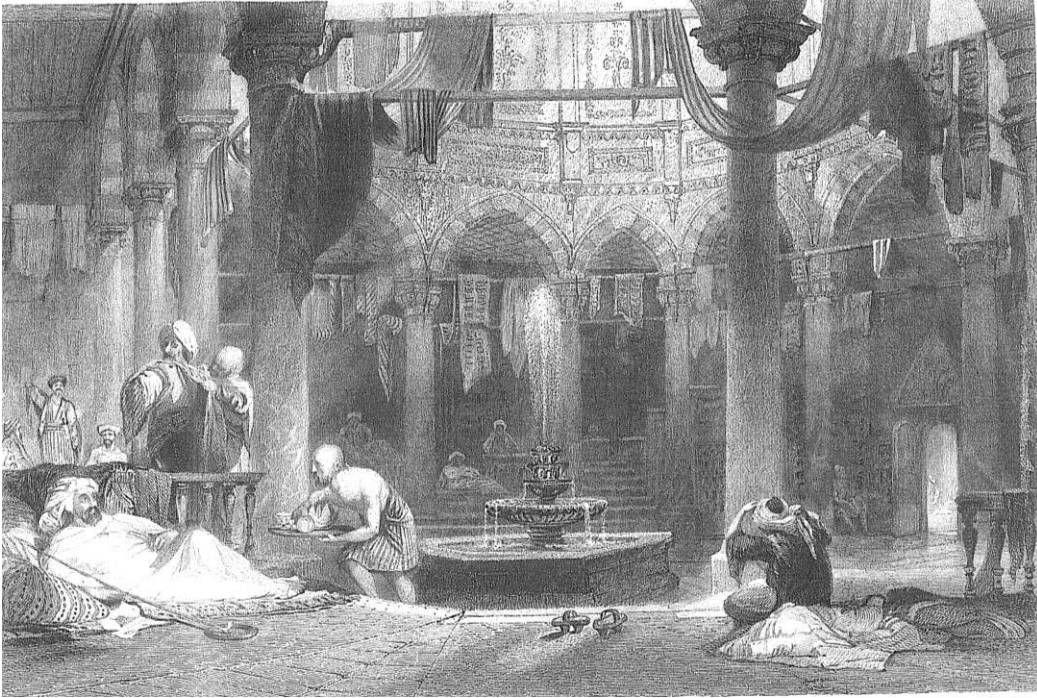
Katalog No: 12

Eser Adı: Hamam

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran M. J. Starling)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1. cilt 36-37.

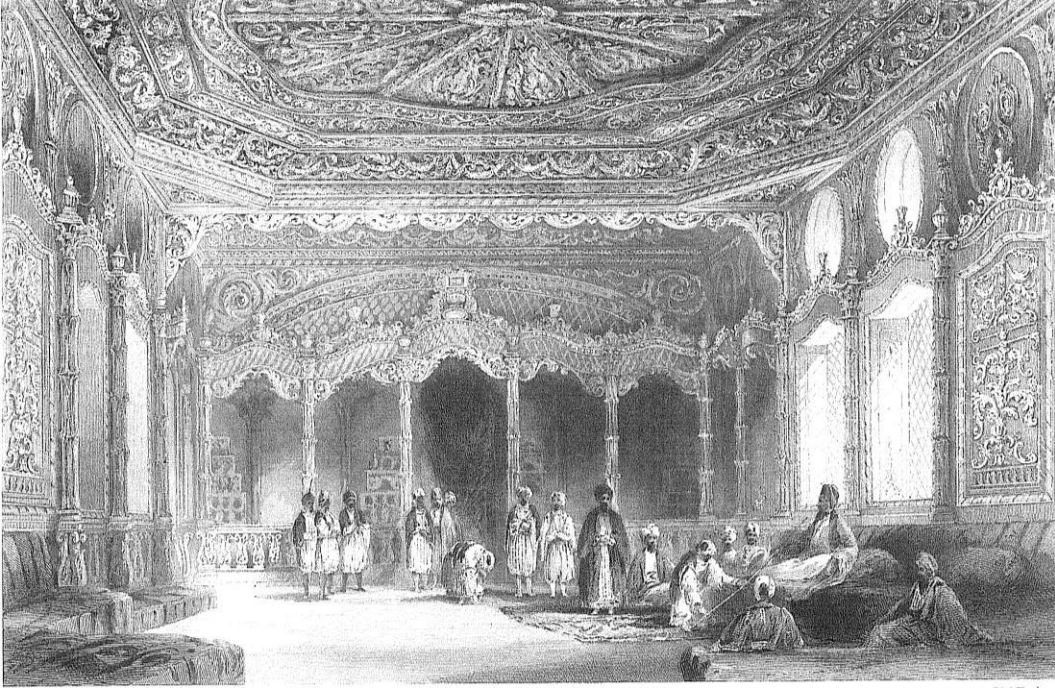
Katalog No: 13

Eser Adı: Samatya'daki Ağa Hamamı'nın Soğukluğu

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran T. Prior)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 78-79.

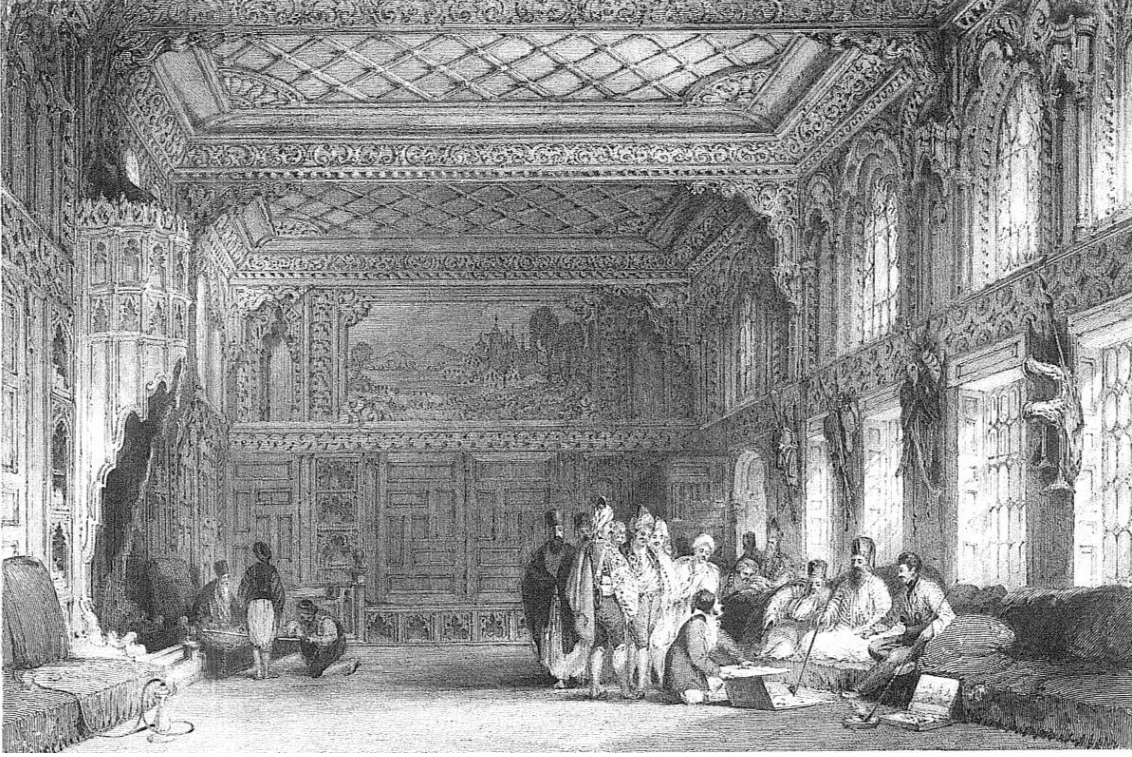
Katalog No: 14

Eser Adı: Esma Sultan Sarayı'nın Dairelerinden Biri

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran F. W. Topham)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 84.

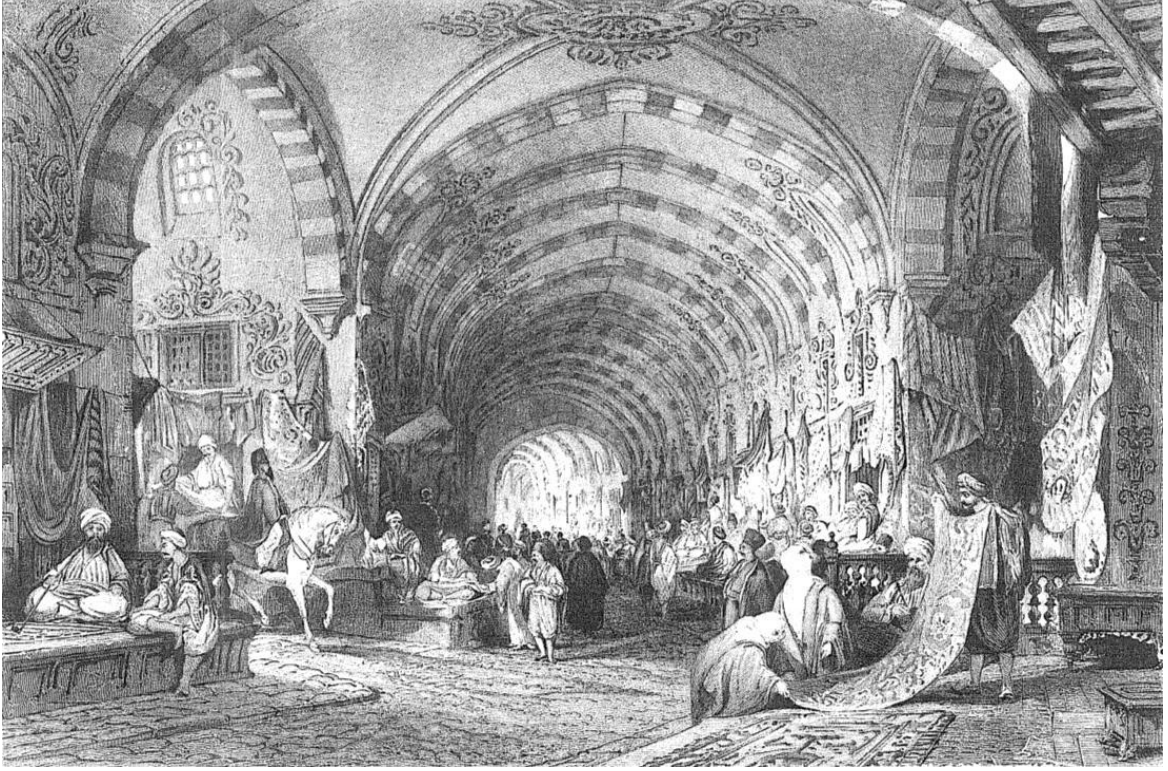
Katalog No: 15

Eser Adı: Alaşehir'de Vali Konağı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravür E. Challis)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 92-93.

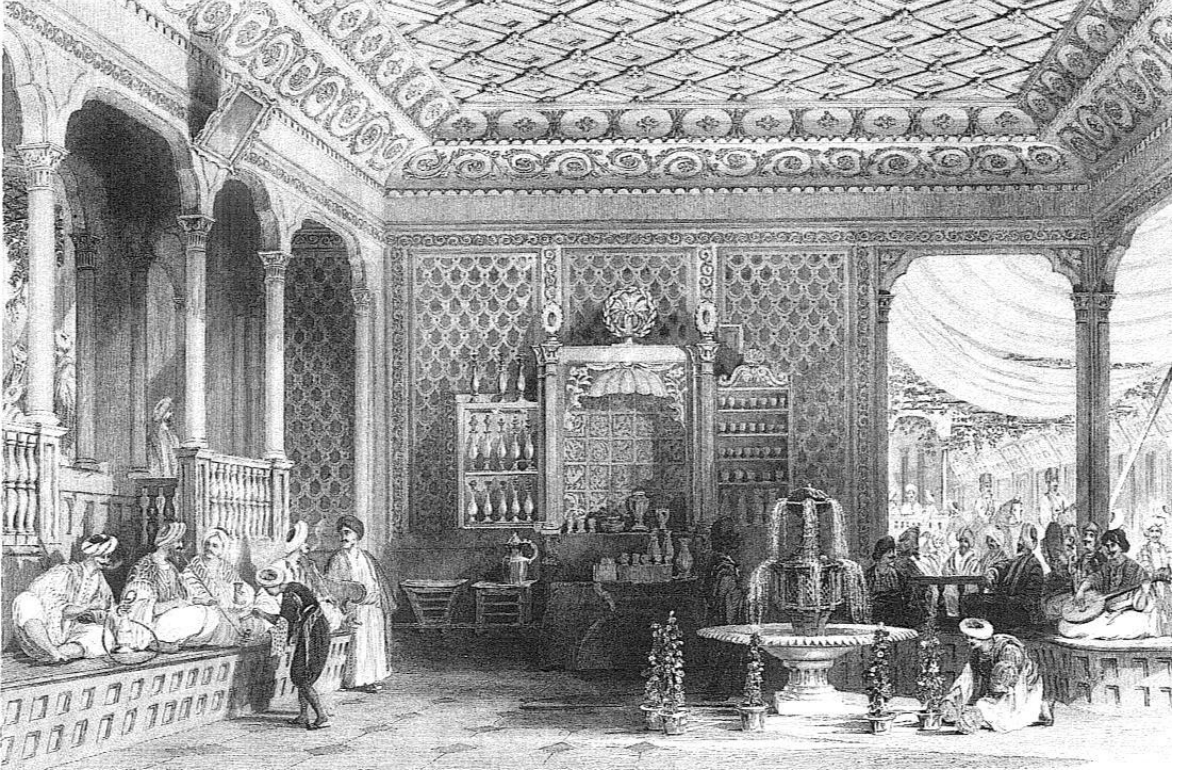
Katalog No: 16

Eser Adı: Kapalıçarşı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. J. Lowry)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company

Katalog No: 17

Eser Adı: Bir Türk Kahvehanesinin İç Mekânı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. H. Capone)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 60-61.

Katalog No: 18

Eser Adı: Kervansaray'da Mola

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. H. Mote, C. Hollmandel)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company 2.cilt s.84-85 arası; E. Reeve ve T. Allom. *Character and Costume in Turkey and Italy*, 40-41.

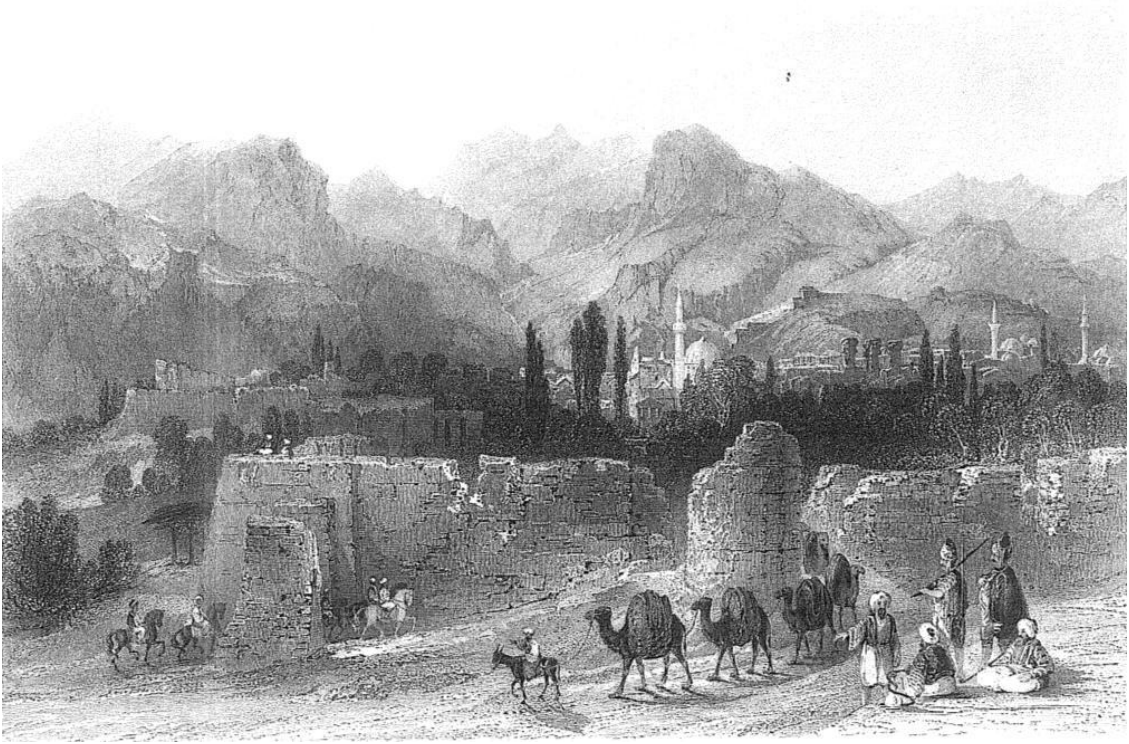
Katalog No: 19

Eser Adı: Köle Pazarı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran C. Hollmandel)

Tekniği: Gravür

Kaynak: E. Reeve ve T. Allom. *Character and Costume in Turkey and Italy*, 28-29.

Katalog No: 20

Eser Adı: Alaşehir

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. Floyd)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 72-73.

Katalog No: 21

Eser Adı: Bebek Sahili

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Sands)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 62-63.

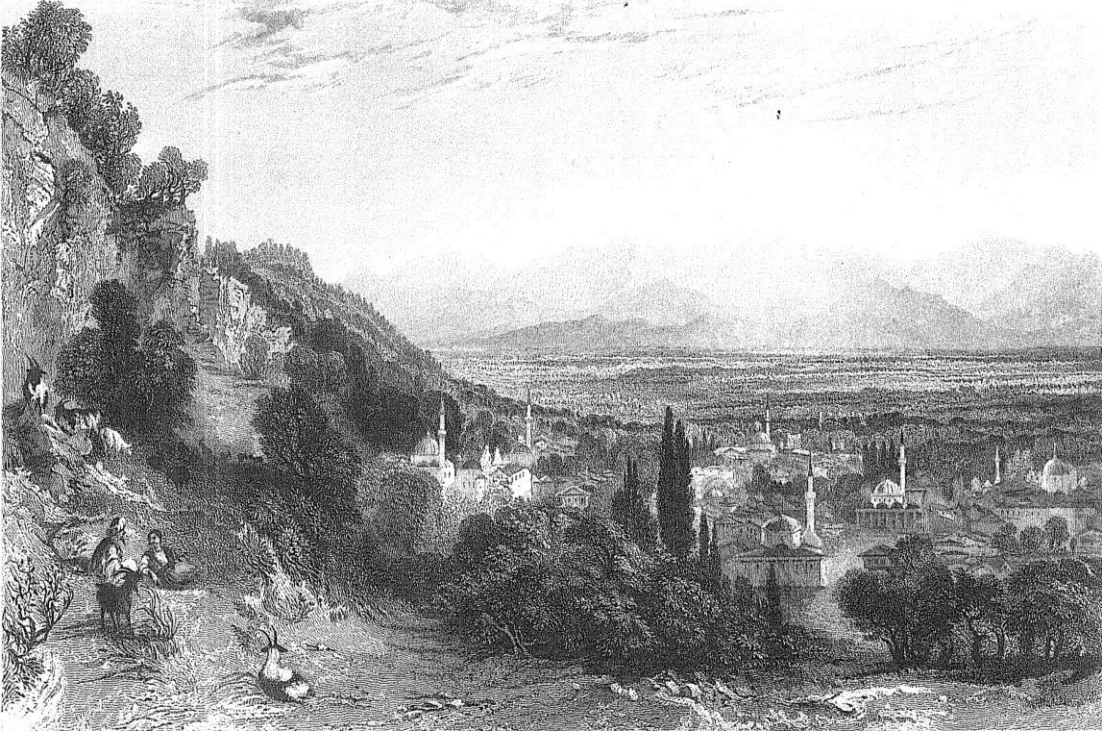
Katalog No: 22

Eser Adı: Bursa ve Keşiş Dağı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. C. Bentley)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 28-29.

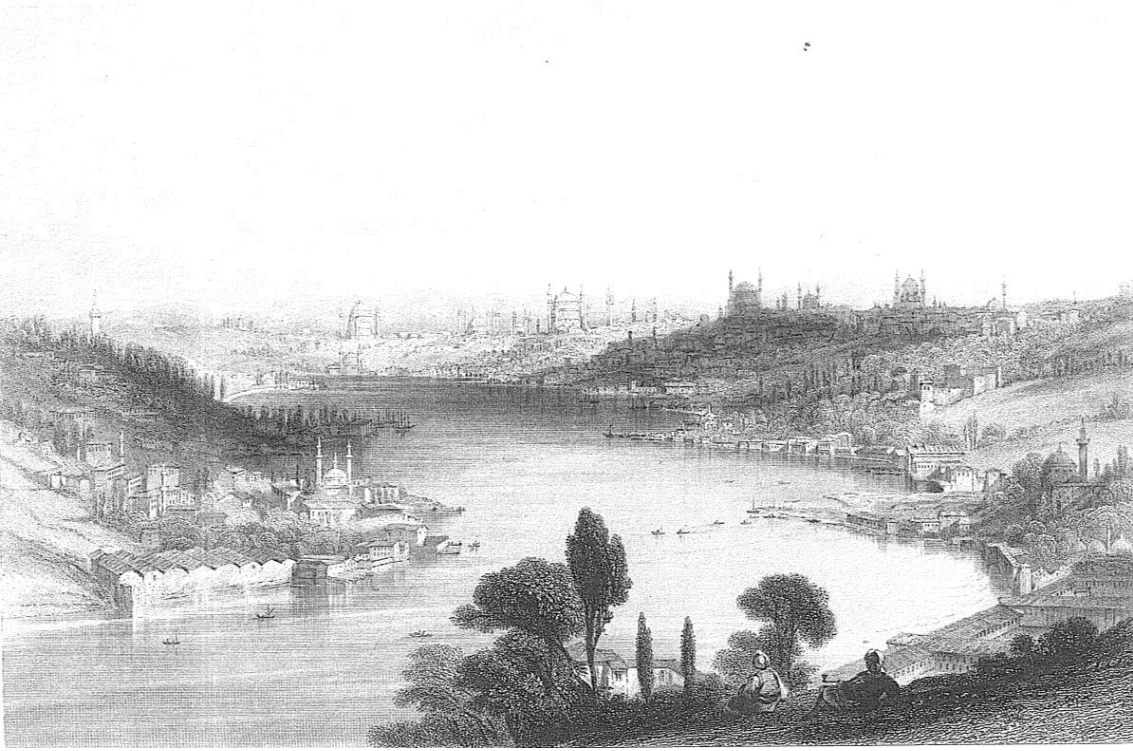
Katalog No: 23

Eser Adı: Güzelhisar'dan Aydın ve Menderes Ovası

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Lacey)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 26-27.

Katalog No: 24

Eser Adı: Eyüp Sırtlarından İstanbul

Sanatçısı: Thomas Allom (taslak), W. L. Leitch (çizim) (gravüre aktaran H. Adlard

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 42-43.

Katalog No: 25

Eser Adı: Haliç Ağzından İstanbul

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Cousin)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt başlık sayfası.

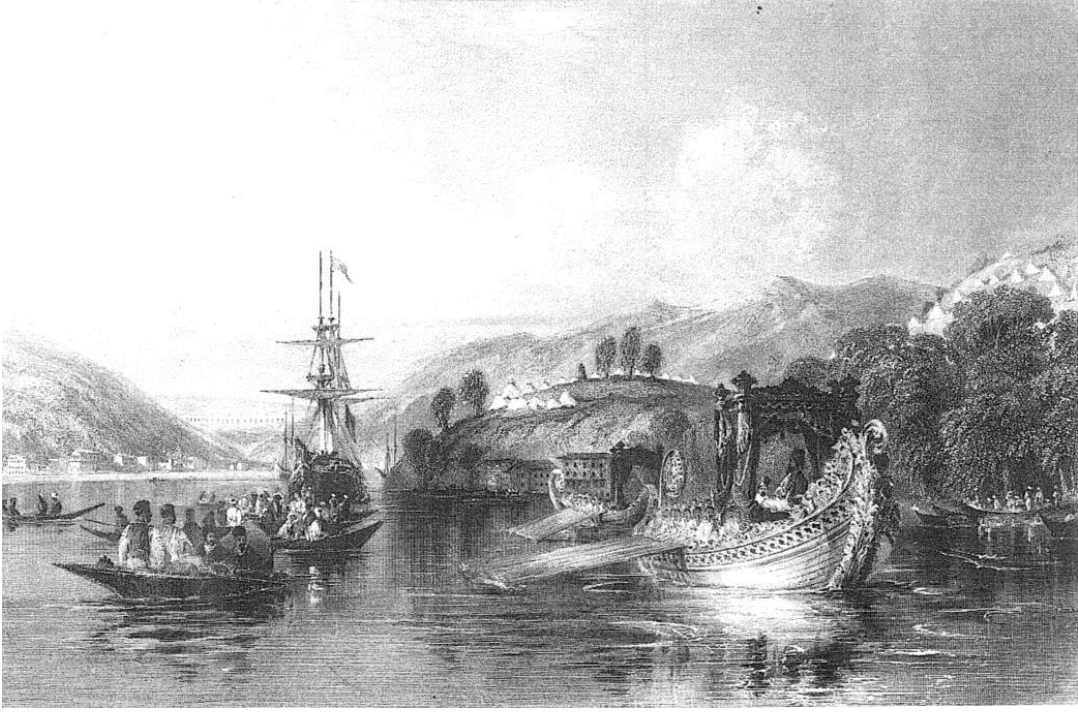
Katalog No: 26

Eser Adı: Heybeli'deki Teslis Manastırı'ndan Büyükada'ya Bakış

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 20-21.

Katalog No: 27

Eser Adı: Hünkar  skelesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran F. W. Topham)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 50-51.

Katalog No: 28

Eser Adı: Limandan İzmir

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. C. Bentley)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 80-81.

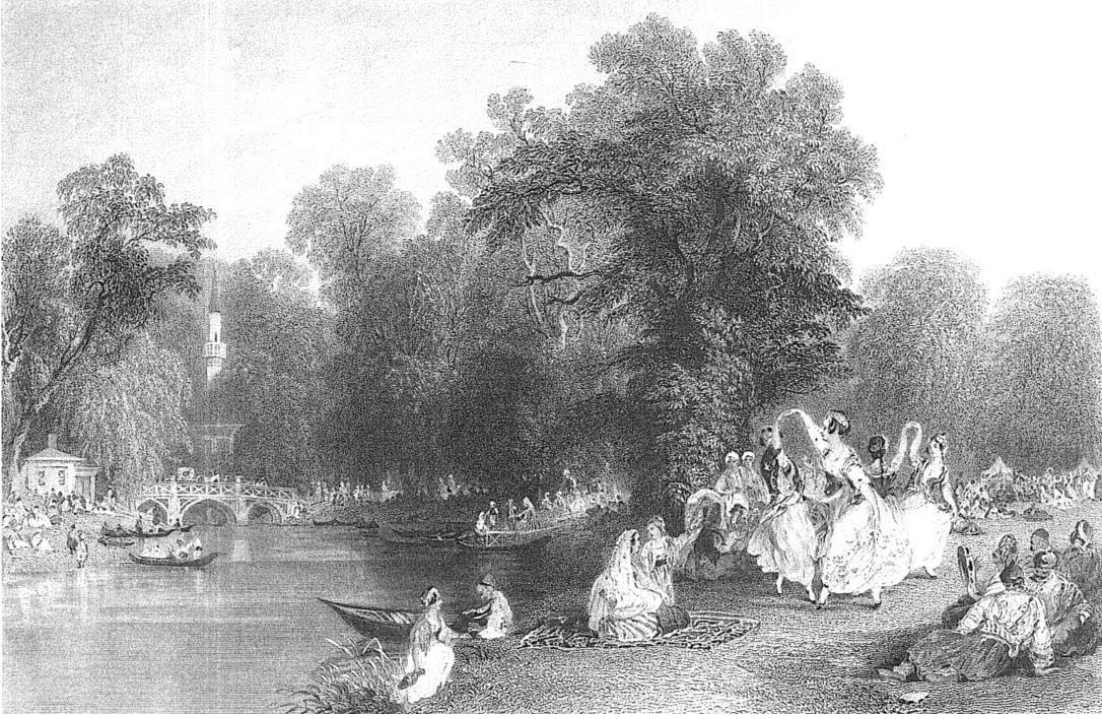
Katalog No: 29

Eser Adı: Kadifekale, İzmir

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. J. Cooke)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 8-9.

Katalog No: 30

Eser Adı: Kâğıthane Mesiresi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran F. Lightfoot)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 58-59.

Katalog No: 31

Eser Adı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Fisher)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 82-83.

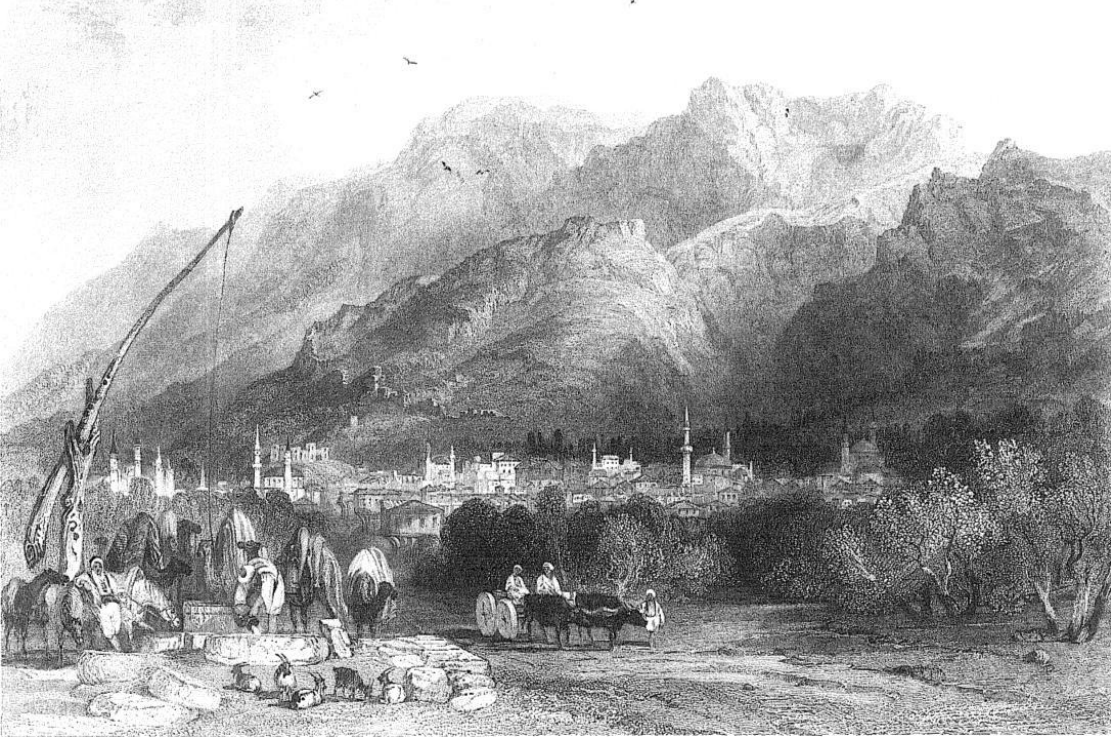
Katalog No: 32

Eser Adı: Üsküdar ve Kız Kulesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran H. Adlard)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 90-91.

Katalog No: 33

Eser Adı: Manisa ve Spil Dağı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. C. Bentley)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 8-9.

Katalog No: 34

Eser Adı: Marmara Gölü ve Bin Tepeler

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Fisher)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 92-93.

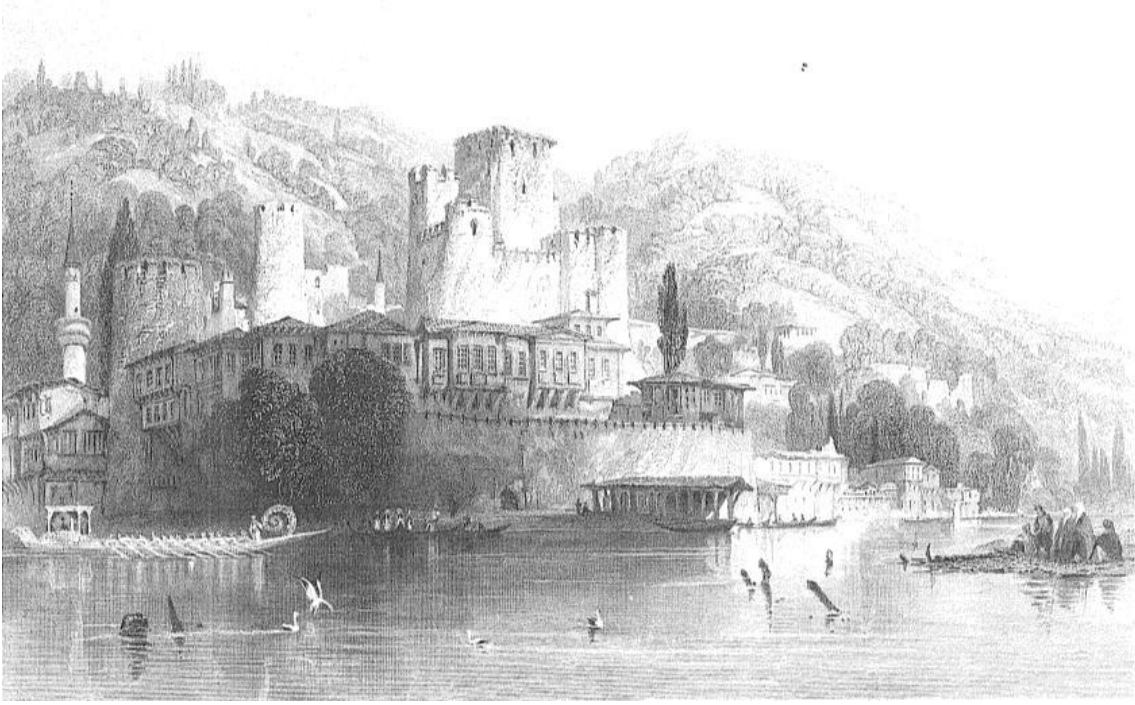
Katalog No: 35

Eser Adı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. R. Smith)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 8-9.

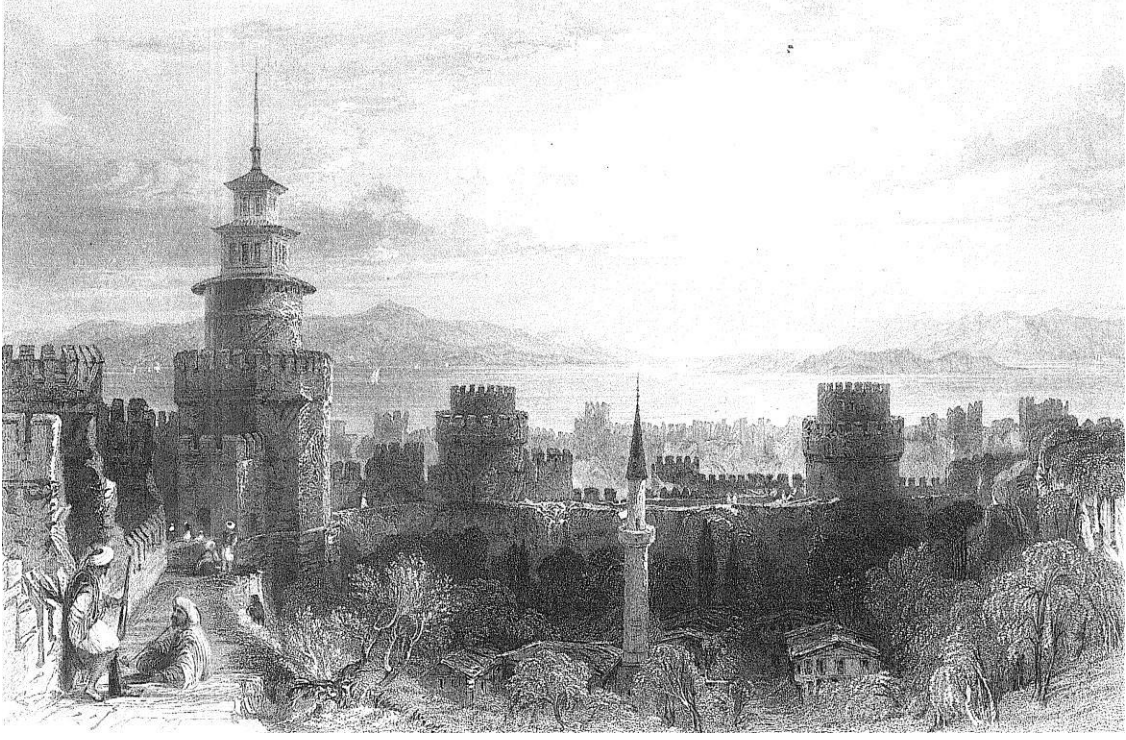
Katalog No: 36

Eser Adı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Sands)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 76-77.

Katalog No: 37

Eser Adı: Yedikule Zindanları

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. H. Capone)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 22-23.

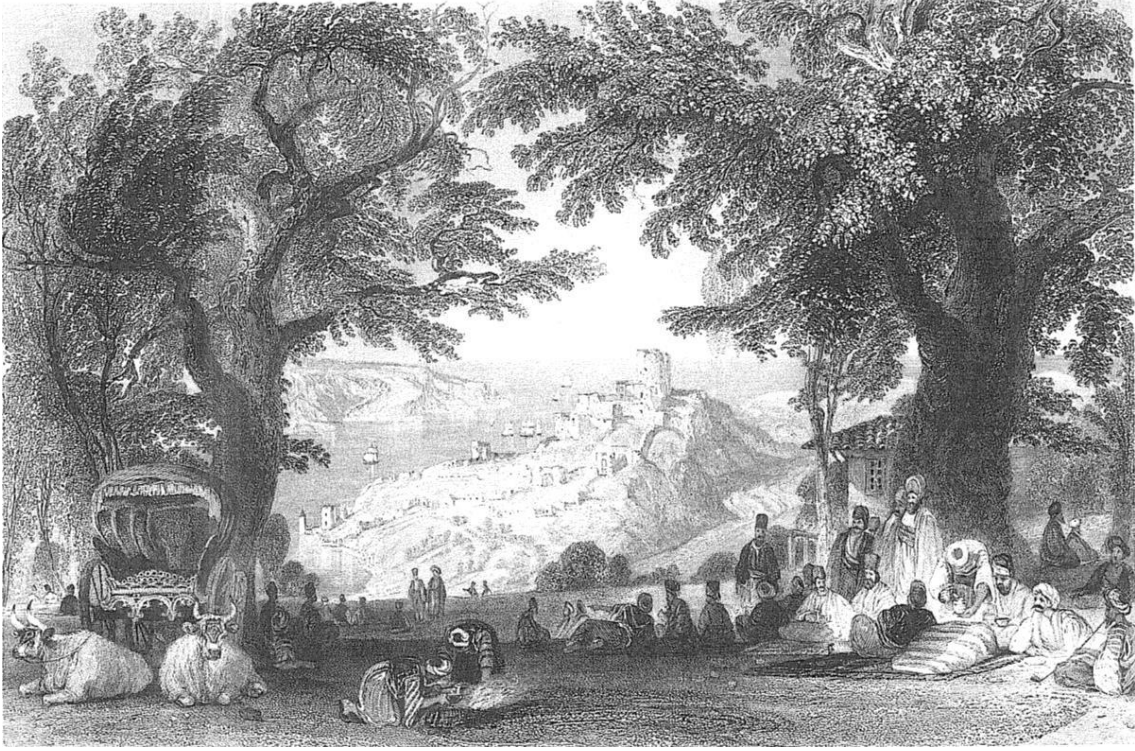
Katalog No: 38

Eser Adı: İstanbul'un Üç Bedenli Surları

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. C. Bentley)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 80-81.

Katalog No: 39

Eser Adı: Yuşa Tepesi'nden Boğaziçi'nin Karadeniz Ağzı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. C. Bentley)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 52-53.

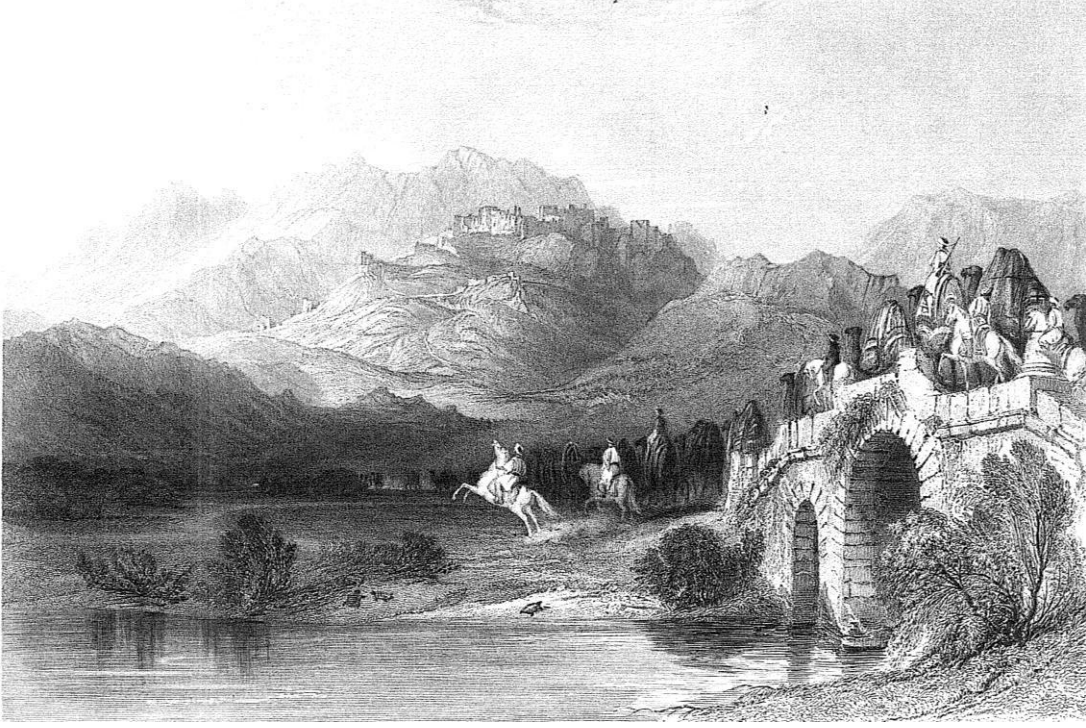
Katalog No: 40

Eser Adı: Antik Tiyatro'dan Hierapolis Harabeleri

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Fisher)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 16-17.

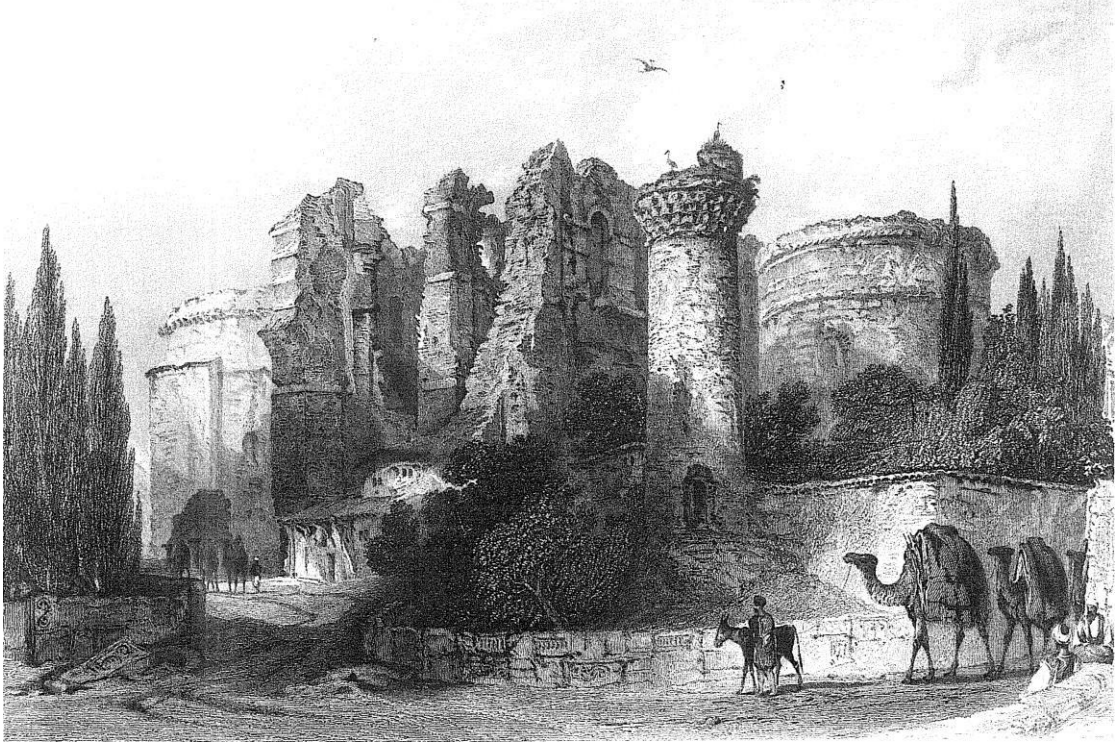
Katalog No: 41

Eser Adı: Bergama Akropolü

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Redaway)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 80-81.

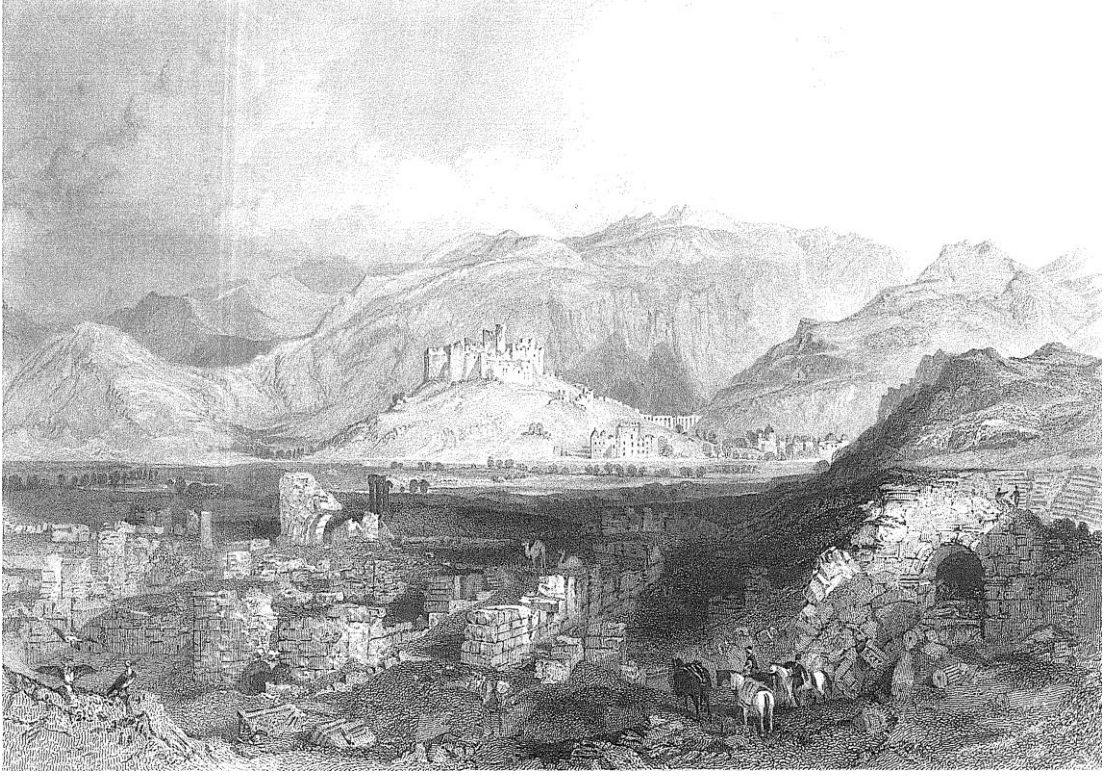
Katalog No: 42

Eser Adı: Bergama'da Kızıl Avlu

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Tingle)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 34-35.

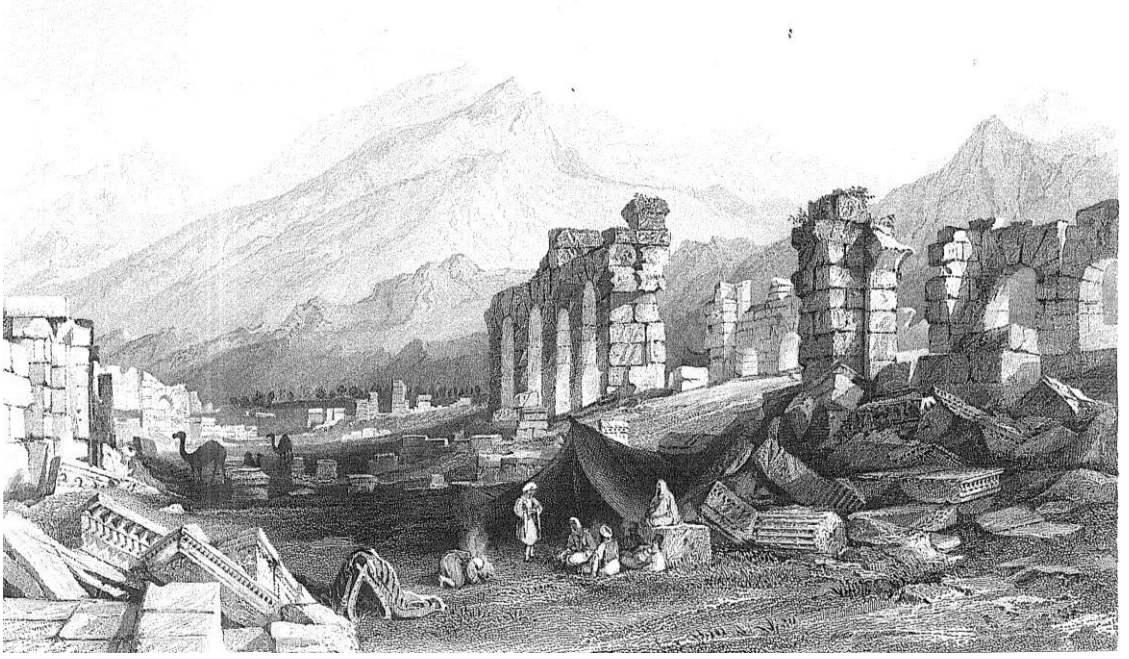
Katalog No: 43

Eser Adı: Efes Harabeleri ve Geride Ayasuluk Kilisesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. J. Cook)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 62-63.

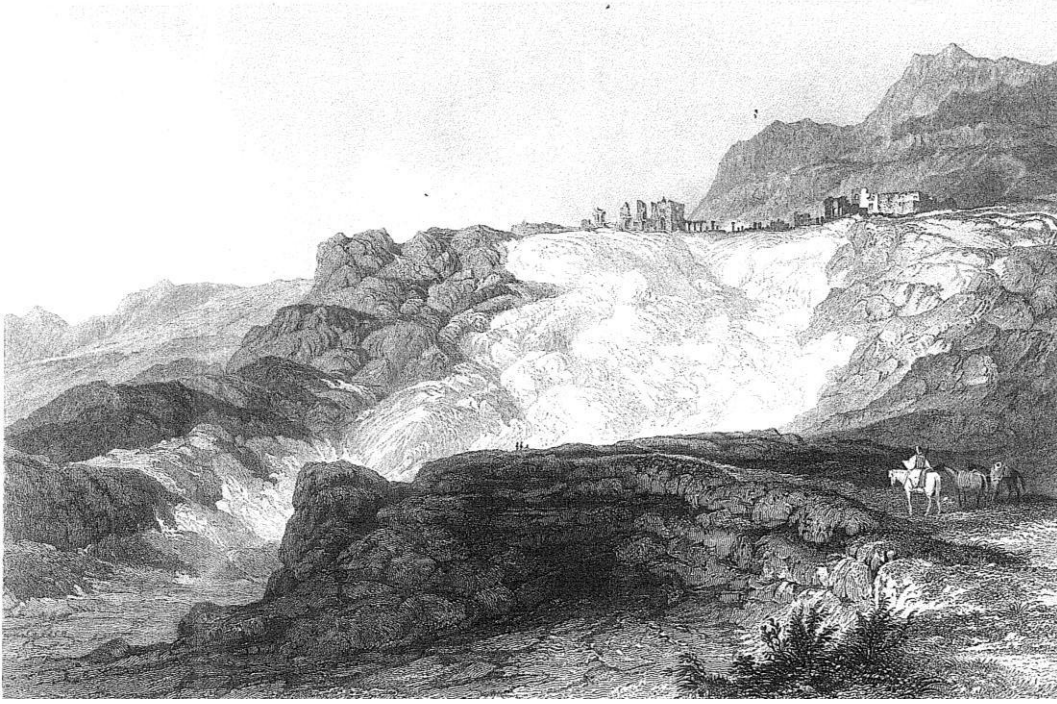
Katalog No: 44

Eser Adı: Laodikea Harabeleri

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Sands)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 86-87.

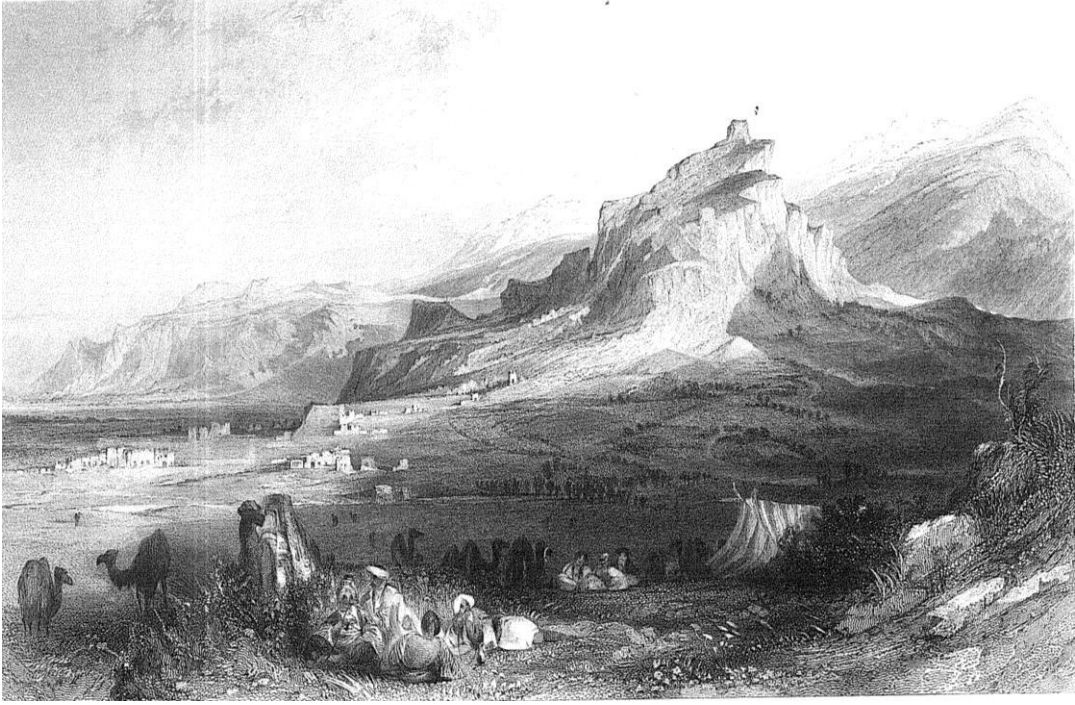
Katalog No: 45

Eser Adı: Pamukkale ve Hierapolis Harabeleri

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran E. Benjamin)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1. cilt 70-71.

Katalog No: 46

Eser Adı: Sardis

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. G. Watkins)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 66-67.

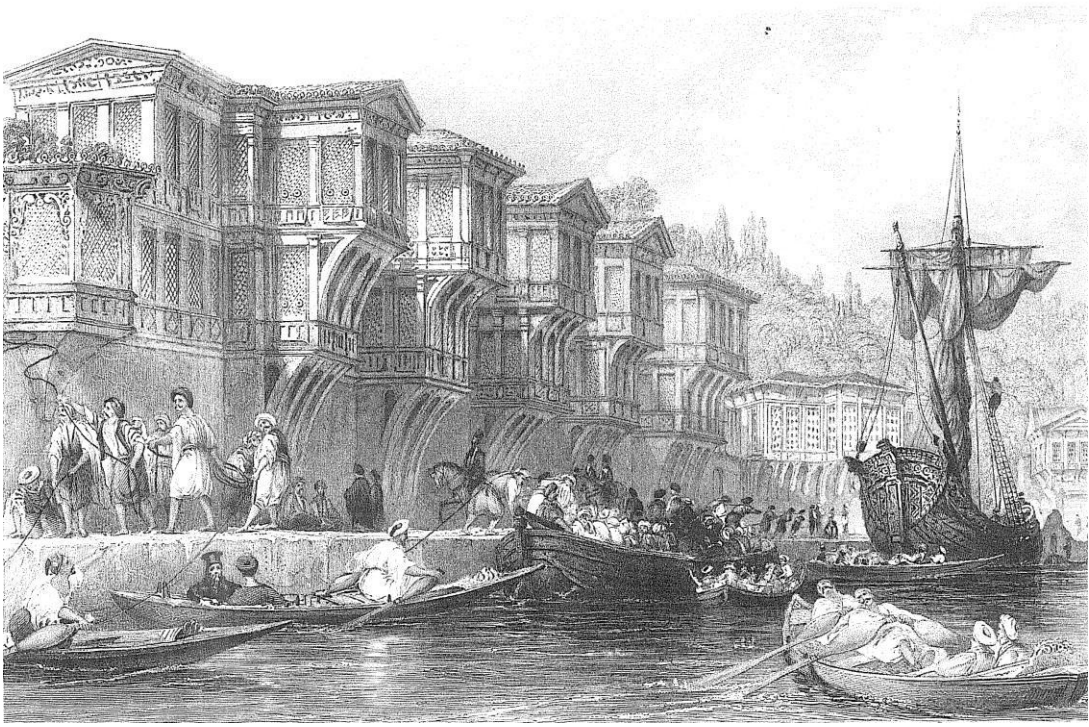
Katalog No: 47

Eser Adı: Thyateira Harabeleri ve Akhisar

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Fisher)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company

Katalog No: 48

Eser Adı: Akıntıburnu'nda Said Paşa Sahilhanesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. W. Lowry)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company

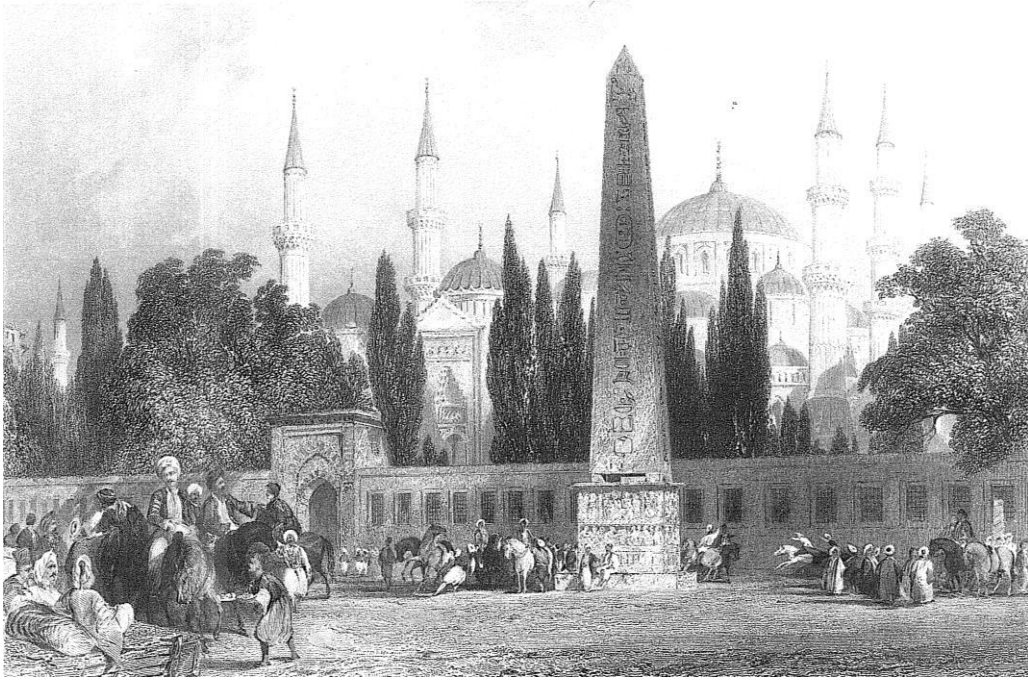
Katalog No: 49

Eser Adı: Atmeydanı / Hipodrom ve Sultanahmed Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Lacey)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 44-45.

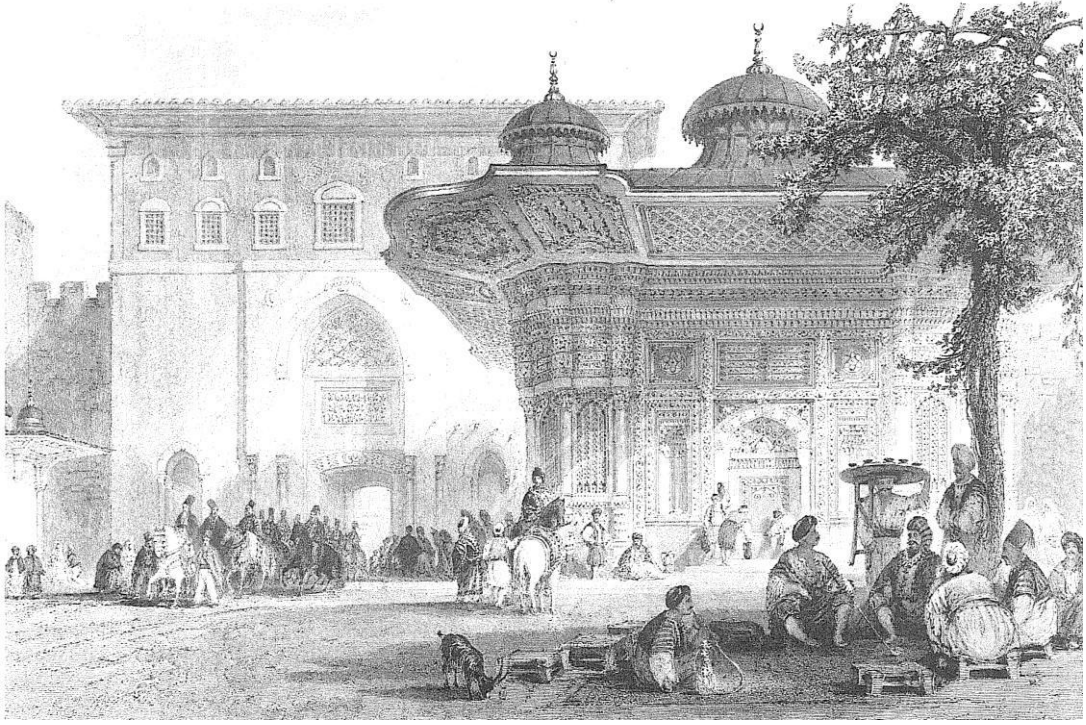
Katalog No: 50

Eser Adı: Atmeydanı'ndaki Mısır Dikilitaşı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Bradshaw)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt giriş sayfası.

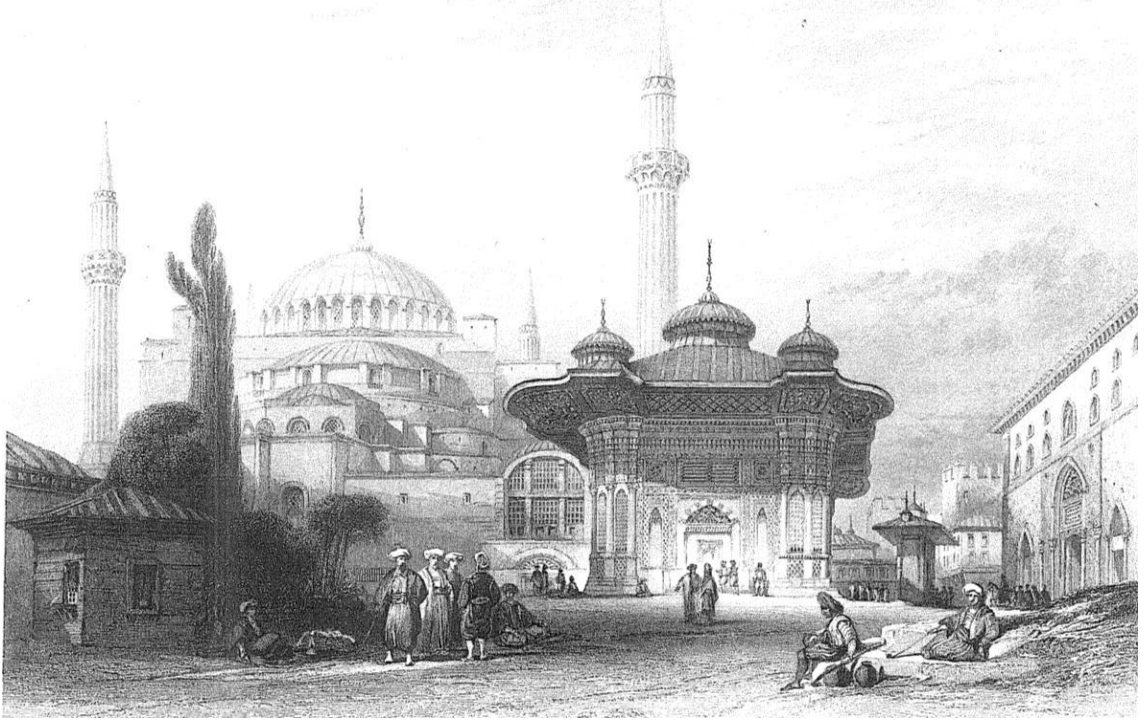
Katalog No: 51

Eser Adı: Bab-ı Humayun ve III. Ahmed Çeşmesi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran E. Challis)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 6-7.

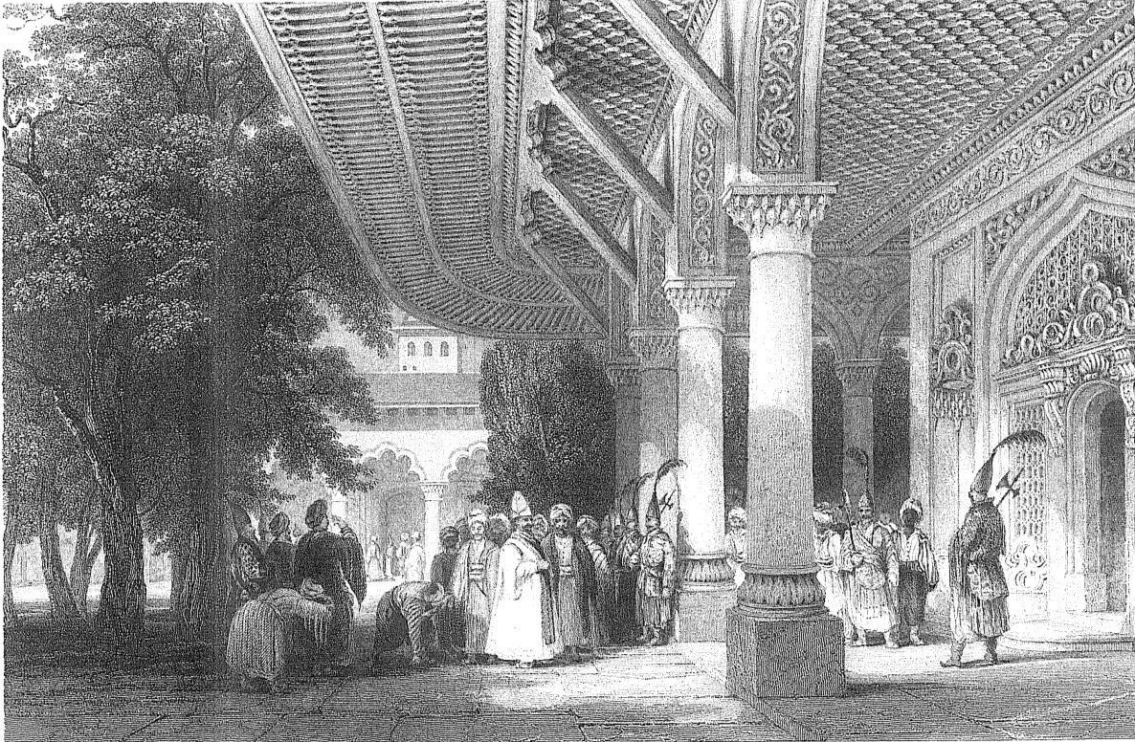
Katalog No: 52

Eser Adı: Ayasofya Camisi ve III. Ahmed Çeşmesi

Sanatçısı: Thomas Allom (taslak), W. L. Leitch (çizim) (gravüre aktaran J. Sands)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 38-39.

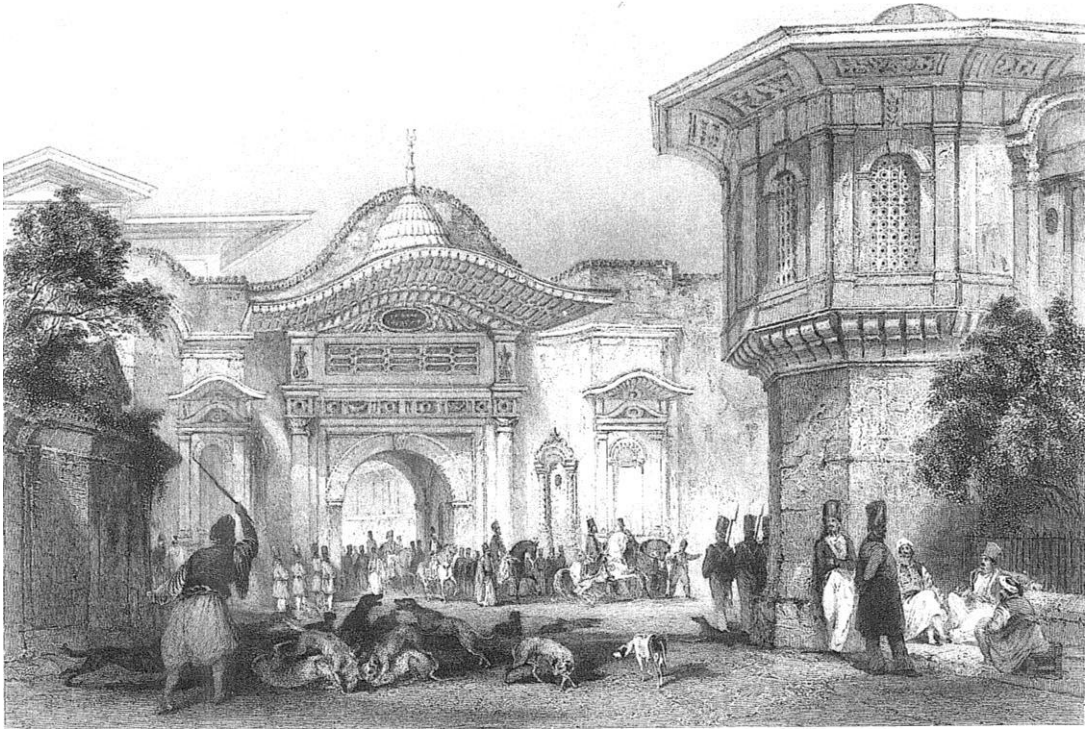
Katalog No: 53

Eser Adı: Saray'da Kubbealtı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran T. Barber)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company

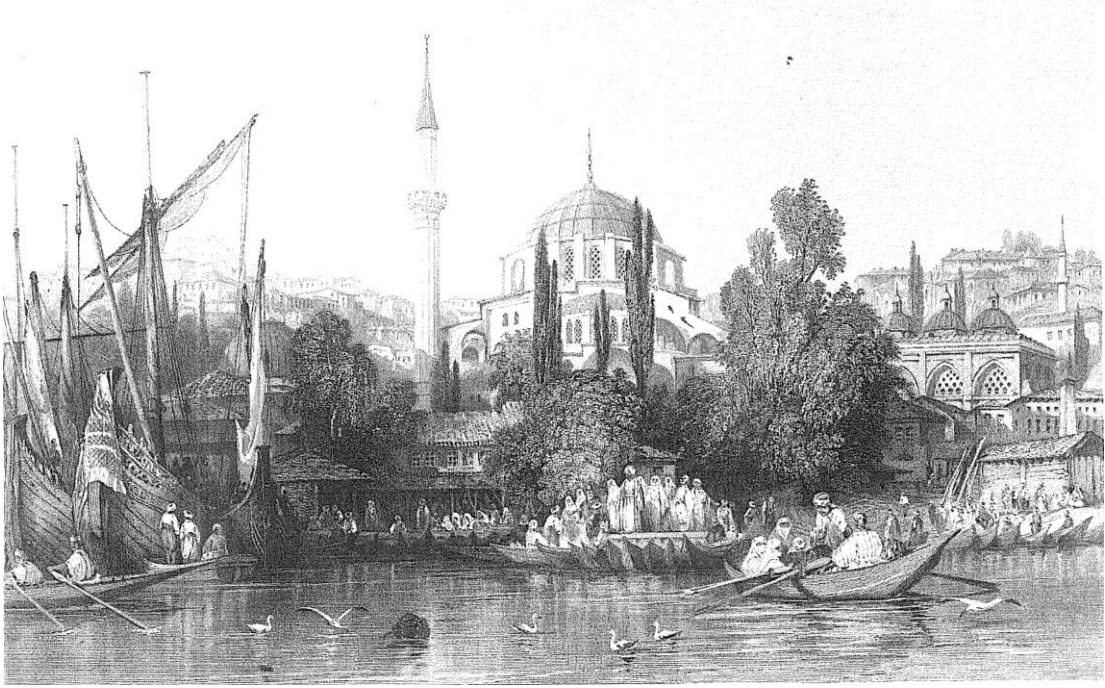
Katalog No: 54

Eser Adı: Bab-ı Ali ve Alay K    

Sanat  ısı: Thomas Allom (grav  re aktaran F. W. Topham)

Tekni  i: Grav  r

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 66-67.

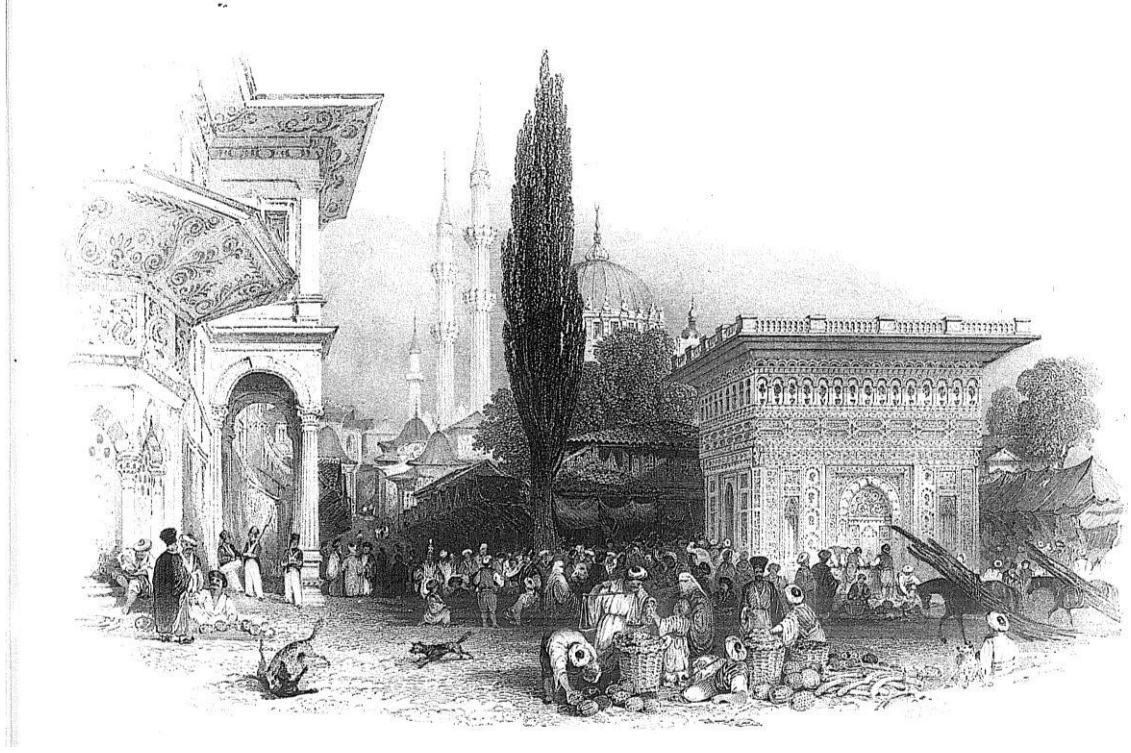
Katalog No: 55

Eser Adı: Beyoğlu'nun İskelesi, Tophane ve Kılıç Ali Paşa Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Sands)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company

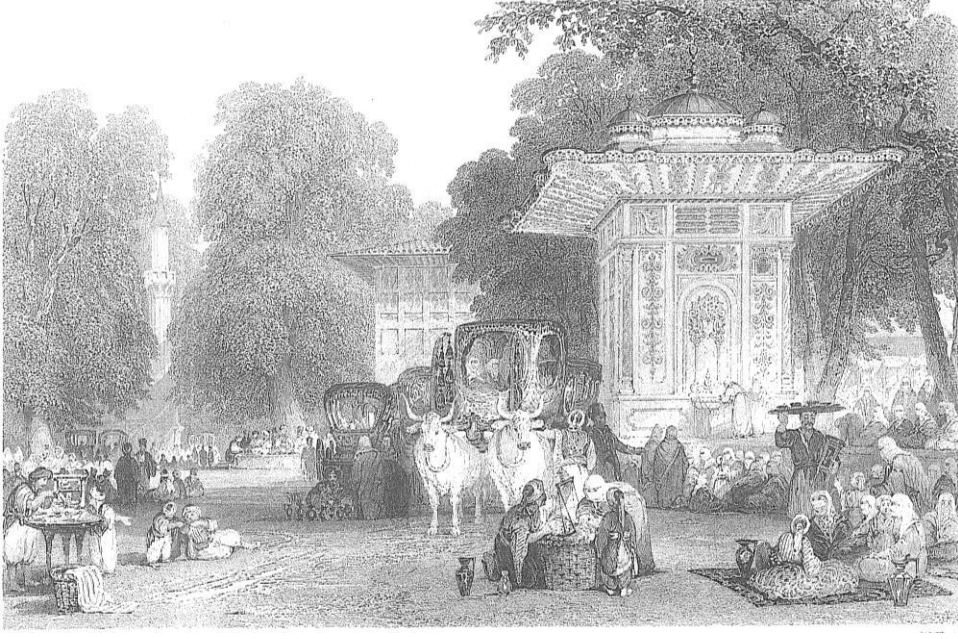
Katalog No: 56

Eser Adı: Tophane Çeşmesi ve Çarşı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran bilinmiyor)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt giriş sayfası.

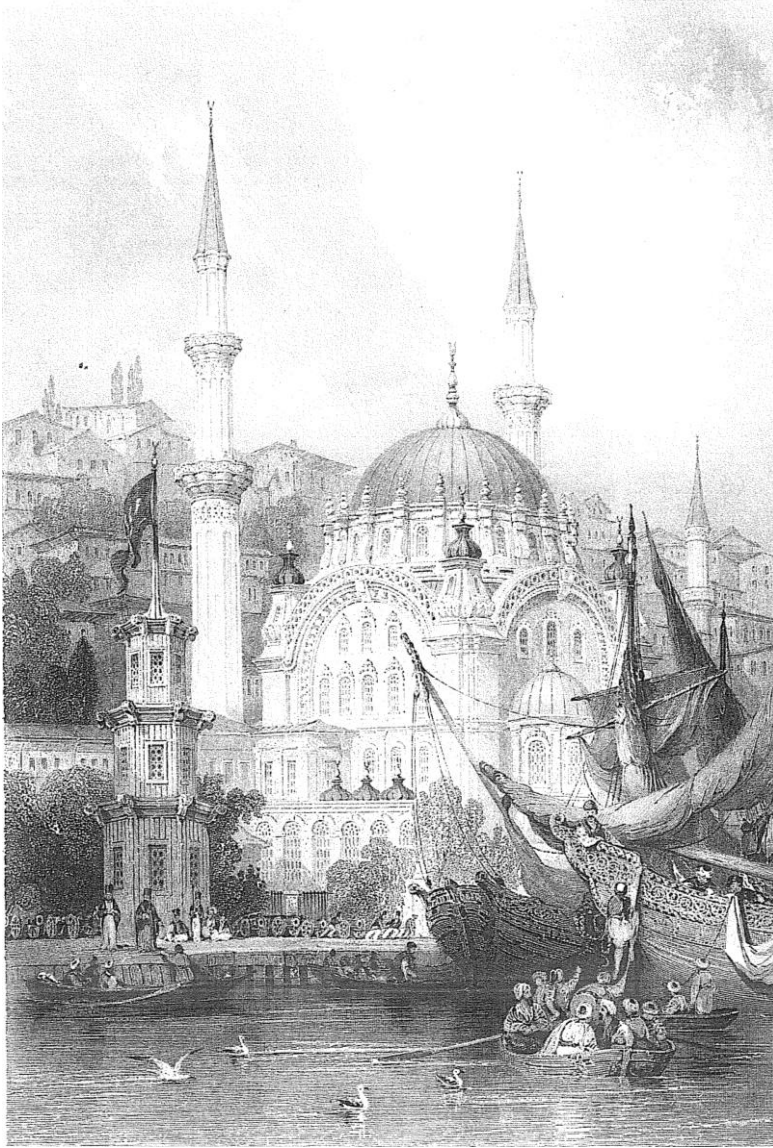
Katalog No: 57

Eser Adı: Göksu Mesiresi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. Floyd)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1. cilt 32-33.

Katalog No: 58

Eser Adı: Tophane Nusretiye (II. Mahmud) Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. Floyd)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 74-75.

Katalog No: 59

Eser Adı: Süleymaniye Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran H. Adlard)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 16-17.

Katalog No: 60

Eser Adı: Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Rodoway)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2. cilt 6-7.

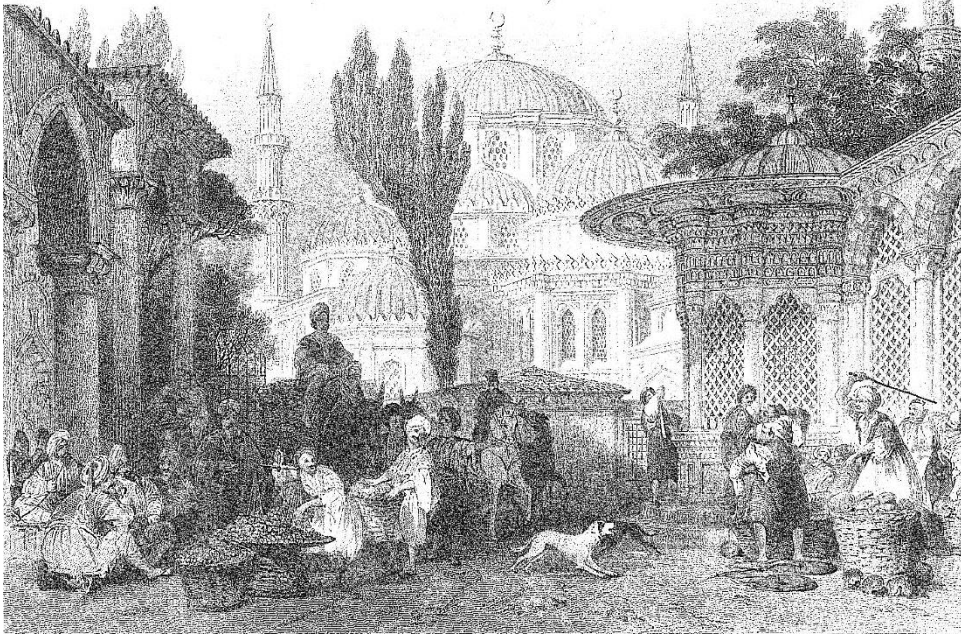
Katalog No: 61

Eser Adı: Üsküdar Selimiye Camii

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Tingle)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 74-75.

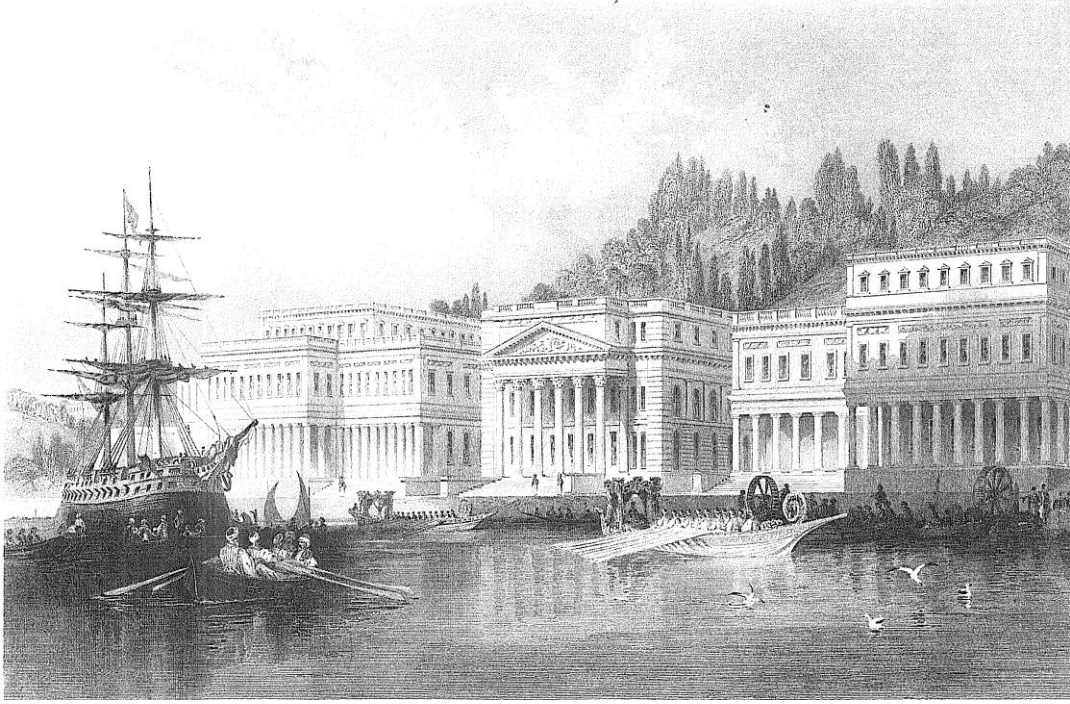
Katalog No: 62

Eser Adı: Şehzade Mehmed Camisi

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran F. Lightfoot)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 84.

Katalog No: 63

Eser Adı: Yeni Beşiktaş Sarayı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Sands)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2. cilt 2-3.

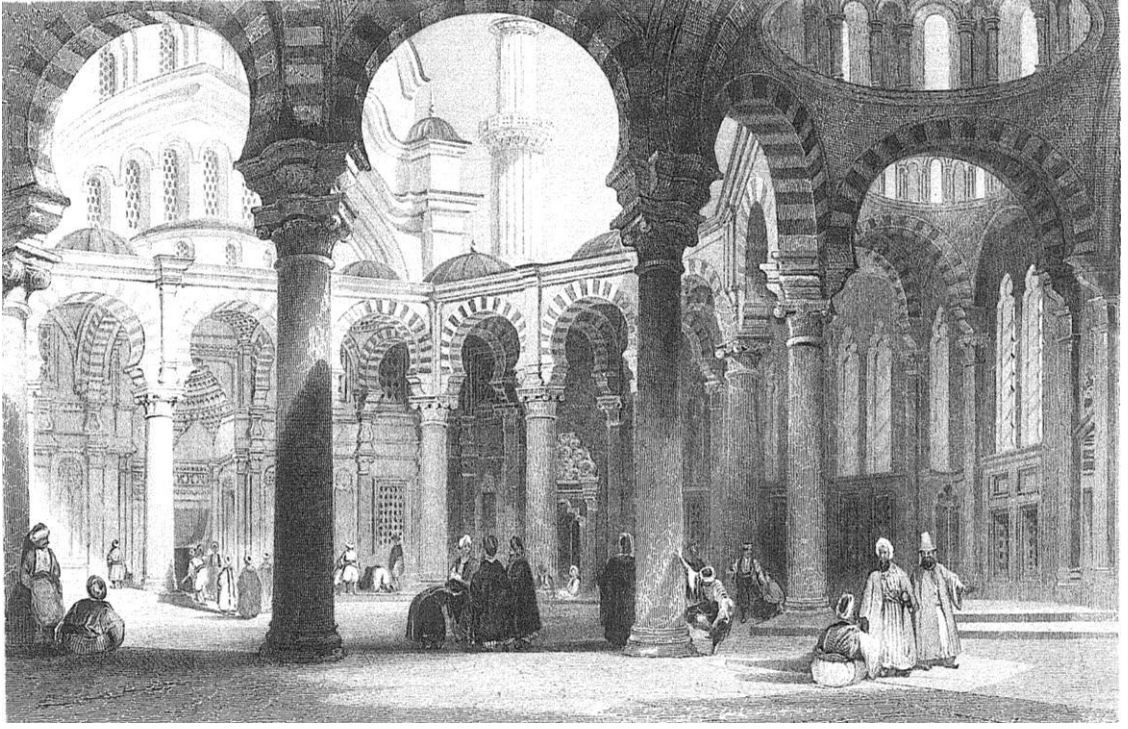
Katalog No: 64

Eser Adı: Çengelköy’de Süvari Kışlası

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran S. Fisher)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 64-65.

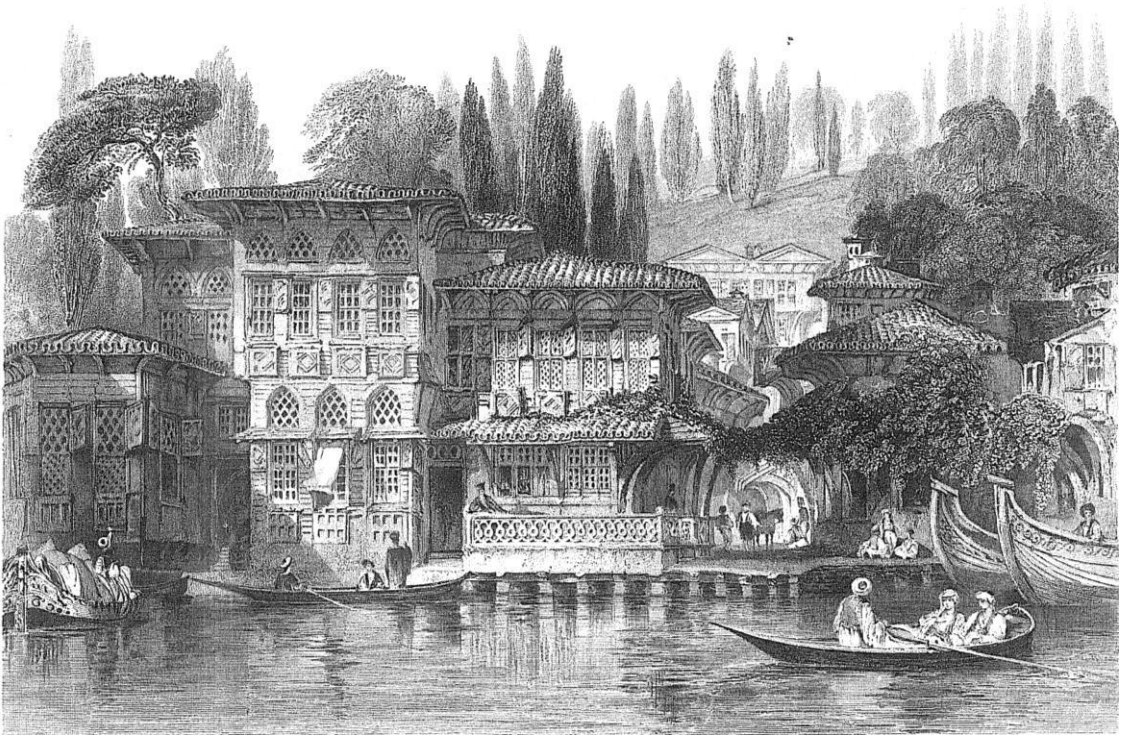
Katalog No: 65

Eser Adı: Nuruosmaniye Camii'nin Avlusu

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. B. Allen)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 12-13.

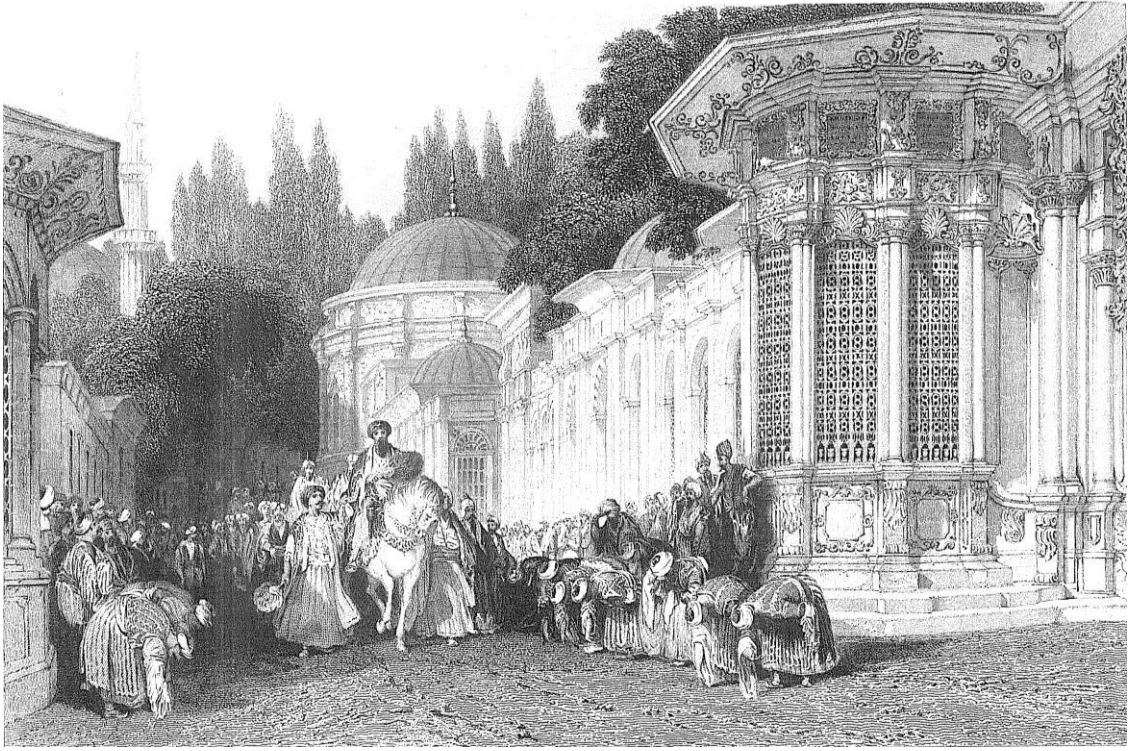
Katalog No: 66

Eser Adı: Yeniköy Civarında Papazın Yalısı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Sands)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company

Katalog No: 67

Eser Adı: Eyüp Sultan'da Türbeler, Hazine ve Sebil

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran G. Presbury)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 48-49.

Katalog No: 68

Eser Adı: Emir Sultan, Bursa

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. J. Cooke)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 30-31.

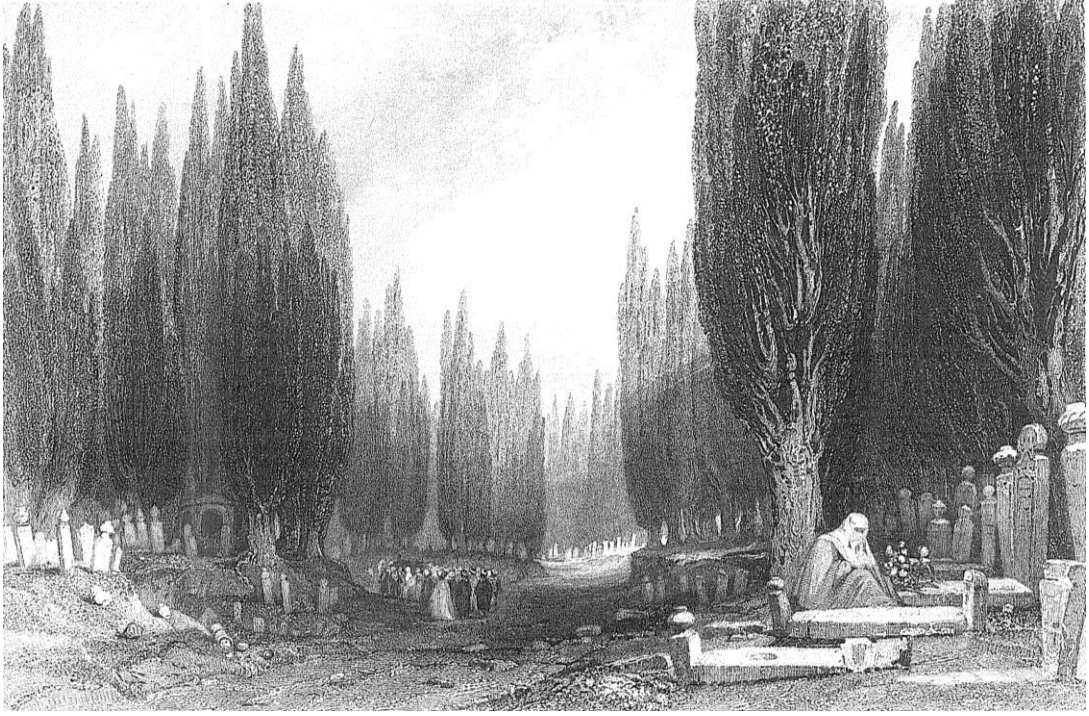
Katalog No: 69

Eser Adı: Beyoğlu'ndaki Küçük Kabristan

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. J. Cooke)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 22-23.

Katalog No: 70

Eser Adı: Üsküdar'daki Büyük Kabristan (Karacaahmet)

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. C. Bentley)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 12-13.

Katalog No: 71

Eser Adı: İzmir'deki Türk Mahallelerinde Bir Sokak

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran T. Higham)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 4-5.

Katalog No: 72

Eser Adı: Aydın'da Bir Kervansaray

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran G. Presbury)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 76-77.

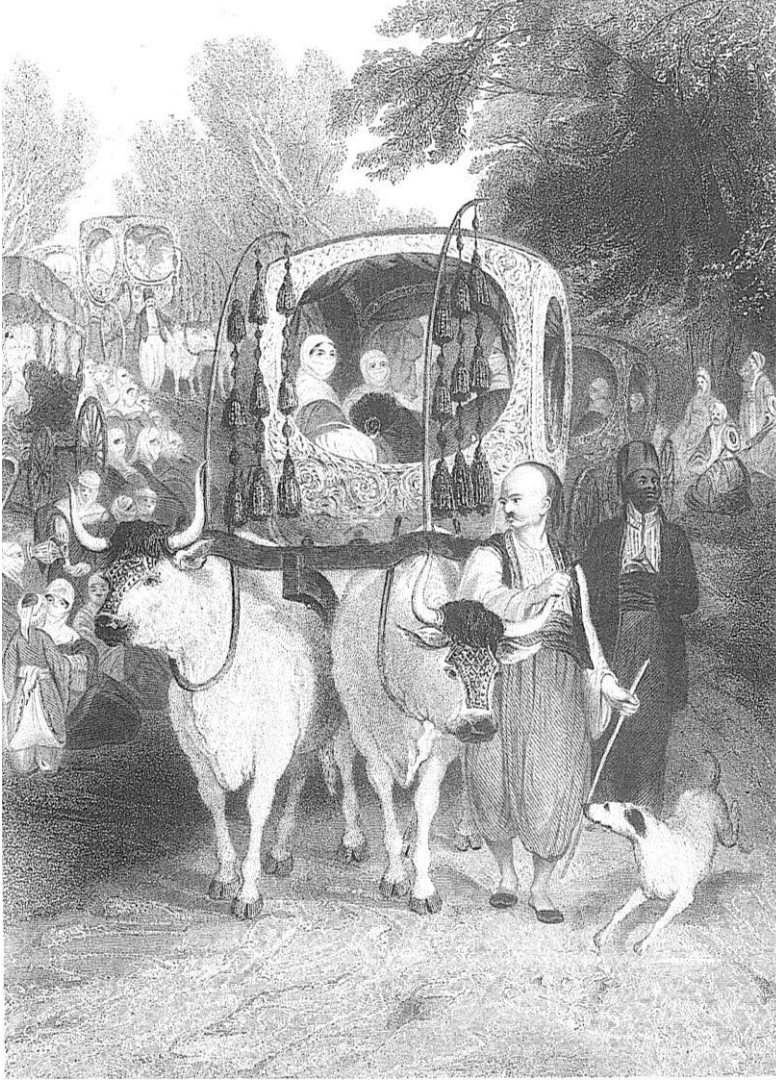
Katalog No: 73

Eser Adı: Esir Pazarı

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran F. Lightfoot)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 36-37.

Katalog No: 74

Eser Adı: Esmâ Sultan Saltanat Arabasında

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Jenkins, C. Hollmandel)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 82-83; *Character and Costume in Turkey and Italy*, 22-23.

Katalog No: 75

Eser Adı: Arzuhalci

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran H. B. Holl, C. Hollmandell)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company 2.cilt 76-77; *Character and Costume in Turkey and Italy*, 34-35.

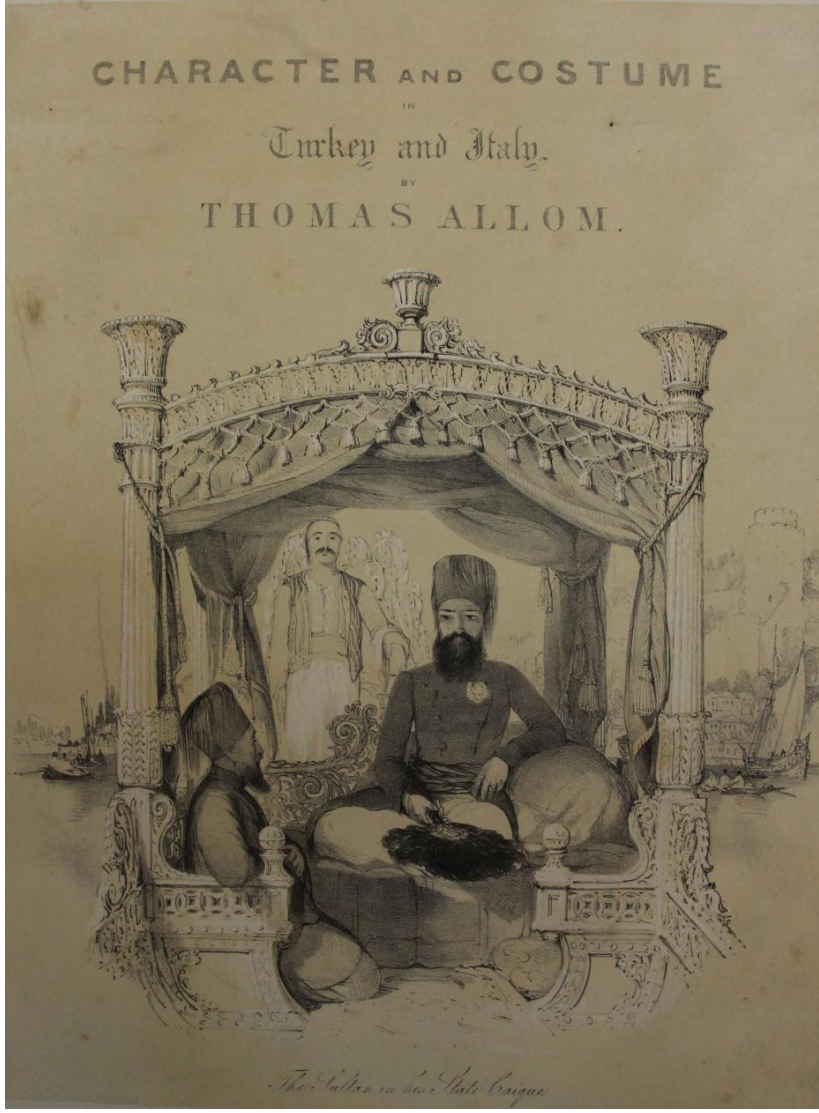
Katalog No: 76

Eser Adı: Meddah

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran J. Jenkins, C. Hollmandell)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 70-71; *Character and Costume in Turkey and Italy*, 8-9.

Katalog No: 77

Eser Adı: Sultan Saltanat Kayığında

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran C. Hollmandell)

Tekniği: Gravür

Kaynak: E. Reeve ve T. Allom (1839). *Character and Costume in Turkey and Italy*. Fisher & Son Company, giriş sayfası.

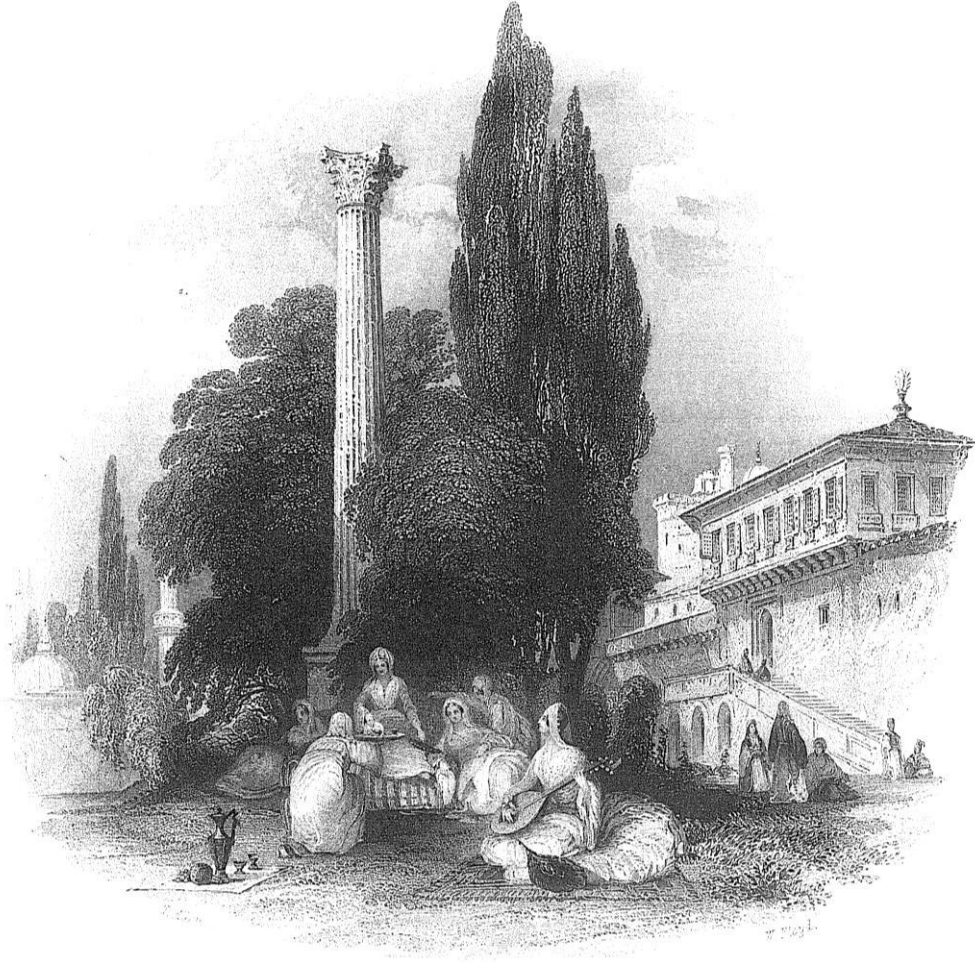
Katalog No: 78

Eser Adı: Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran C. Hollmandell)

Tekniği: Gravür

Kaynak: E. Reeve ve T. Allom. (1839). *Character and Costume in Turkey and Italy*. Fisher & Son Company, 46-47.

Katalog No: 79

Eser Adı: Topkapı Sarayı'nın Dış Bahçelerinden Bir Manzara

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran W. Floyd)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 84.

Katalog No: 80

Eser Adı: Balıkhane / Ahırkapı'da Dalyan

Sanatçısı: Thomas Allom (gravüre aktaran F. J. Havell)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 40-41.

Katalog No: 81

Eser Adı: Büyük Balkan Dağları'na Tırmanış

Sanatçısı: Thomas Allom (taslak), F. Herve (gravüre aktaran W. Floyd)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2.cilt 52-53.

Katalog No: 82

Eser Adı: Bir Balkan Geçidinden Bulgaristan Ovasına Bakış

Sanatçısı: Thomas Allom (taslak), F. Herve (gravüre aktaran E. Chalhisi)

Tekniği: Gravür

Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1.cilt 72-73.

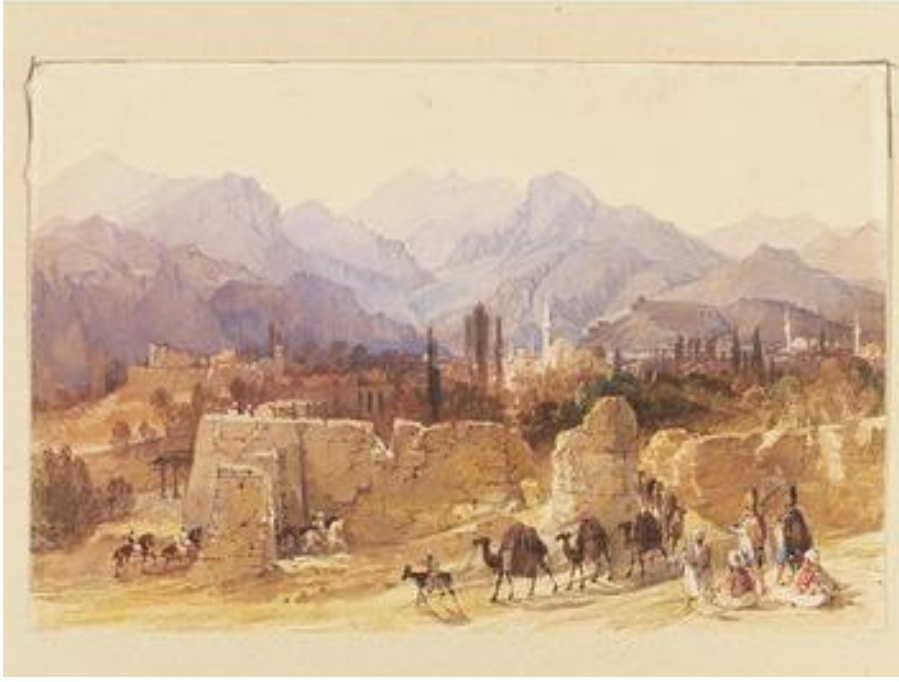
Katalog No: 83

Eser Adı: Akıntıburnu'nda Said Paşa Sahilhanesi (19.5 x 30 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyazla vurgulanmış kalem üzerine suluboya

Kaynak: Özel koleksiyonda bulunmaktadır.

Katalog No: 84

Eser Adı: Alaşehir / Alasehir (20.1 x 30 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyazla vurgulanmış kalem üzerine suluboya

Kaynak: Yaklaşık 1838 tarihli eser SD.24 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 85

Eser Adı: Arnavutlar ve İzmir'in Yunan Kadını / Albanians and the Greek Women of Smyrna (28.7 x 22.4)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Kalem üzerine suluboya

Kaynak: 1838-1840 yıllarına tarihlendirilen eser SD.22 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 86

Eser Adı: Bergama'da Tapınaklar / The Temples at Pergamus (28.5 x 46 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Suluboya

Kaynak: <http://www.artnet.com/artists/thomas-allom/the-temples-at-pergamus-bergama-turkey-C6rqj7AOuxrGZr42CGhfng2>

Katalog No: 87

Eser Adı: Bir Türk Kahvehanesinin İçi / The Interior of a Turkish Caffinet (20.3 x 30.2 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyazla vurgulanmış kalem üzerine yağlıboya

Kaynak: 7 Temmuz 1838 tarihli ve T. Allom imzalı eser SD.19 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 88

Eser Adı: Boğazda Anadolu ve Rumeli Hisarı / (28 x 37 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Suluboya

Kaynak: Eser özel koleksiyonda bulunmaktadır.

Katalog No: 89

Eser Adı: Bursa Yeşil Türbe’de Çelebi Mehmet Sandukası / “The Mouseloum of Sultan Mahomed” The Tomb of Sultan Mehmed in the Yesil Turbe in Bursa (21.2 x 30 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyaz kalem üzerine suluboya

Kaynak: 1838 yılına tarihlendirilen eser SD.30 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room’da bulunmaktadır.

Katalog No: 90

Eser Adı: Emir Sultan, Bursa (9.1 x 13.6 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyaz kalem ve zamkla vurgulanmış suluboya

Kaynak: Yaklaşık olarak 1838 yılına tarihlendirilen eser SD.27 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 91

Eser Adı: Göksu Mesiresi / The Valley of Guiuk-Suey (9 x 13.1 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyazla vurgulanmış kalem üzerine suluboya

Kaynak: Yaklaşık olarak 1838 yılına tarihlendirilen eser SD. 26 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 92

Eser Adı: Gözde Odalık / The Favourite Odalisque (29.5 x 21.2 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Suluboya

Kaynak: Yaklaşık olarak 1839 yılına tarihlendirilen eser SD. 21 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 93

Eser Adı: Haliç Ağzından İstanbul (64x82 cm, 22.2x31.5 cm, 30.5x42.5 cm, 19x27 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Suluboya

Kaynak: Allom'un en çok resmettiği manzaralarından biridir. Eserlerin her biri özel koleksiyondadır.

Katalog No: 94

Eser Adı: Hierapolis Harabeleri / Ruins of Hierapolis (20.2 x 30.1 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Kalem üzerine suluboya

Kaynak: 1838 yılına tarihlendirilen bu eser SD.23 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 95

Eser Adı: Laodikea Harabeleri / The Ruins of Laodicea (19.5 x 30 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Kalem üzerine suluboya

Kaynak: Tarihi bilinmeyen esere şu adresten ulaşılmıştır:

<http://www.artnet.com/artists/thomas-allom/the-ruins-of-laodicea-asia-minor-JEP1s20GAB4iMxFKpTf6AQ2>

Katalog No: 96

Eser Adı: Anadolu ve Rumeli Hisarı ile Boğaz / The Bosphorus, with the Castles of Europe & Asia (19.4 x 30.7 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyaz kalem üzerine suluboya

Kaynak: T. Allom imzalı ve 1846 tarihli eser SD. 20 müze numarası ile Victoria and Albert Müzesi, Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 97

Eser Adı: Anadolu'da Bir Sahne (9.5 x 14.7 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Kalem üzerine suluboya

Kaynak: Yaklaşık olarak 1838 yılına tarihlendirilen eser SD.28 müze numarasıyla Victoria & Albert Müzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 98

Eser Adı: Haliç'te Demirlenmiş Tekneler / Vessels Moored in Golden Horn (28 x 48.2 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyazla vurgulanmış suluboya

Kaynak: T. Allom imzalı ve tarihi bilinmeyen eser özel koleksiyonda bulunmaktadır

Katalog No: 99

Eser Adı: Hizmetkârı ile Türk Oğlan / Turkish Boy with Attendant (36.8 x 27.7 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyaz ve tutkal ile vurgulanmış sulu ve guvaş boya

Kaynak: Yaklaşık olarak 1840 yılına tarihlendirilen eser SD.31 mőze numarasıyla Victoria & Albert Mőzesi Prints and Drawings Room'da bulunmaktadır.

Katalog No: 100

Eser Adı: İstanbul'da Hipodrom ve Sultanahmed Camii / The Hippodrome and Mosque of Ahmed in Constantinople (23.5 x 45.5 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Suluboya

Kaynak: Tarihi bilinmeyen eser, özel koleksiyonda bulunmaktadır.
(<http://www.artnet.com/artists/thomas-allom/the-hippodrome-and-mosque-of-ahmed-in-r3riTLoPlh8wO7JLLbT4WA2>)

Katalog No: 101

Eser Adı: İstanbul Şehrinin Surları / The Walls of the City of Constantinople (18.5 x 28.5 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Suluboya

Kaynak: Esere şu kaynaktan ulaşılmıştır: http://www.artnet.com/artists/thomas-allom/the-walls-of-the-city-of-constantinople-QuVZSTU3jx92rh6Rvo1_5g2

Katalog No: 102

Eser Adı: Manisa Yolunda Hermus Geçidi / The Pass of the Hermus on the way to Magnesia (27.2 x 43.9 cm)

Sanatçısı: Thomas Allom

Tekniği: Beyazla vurgulanmış kurukalem üzerine suluboya

Kaynak: Yaklaşık olarak 1838 yılına tarihlendirilen T. Allom imzalı eser SD. 25 müze numarası ile Victoria & Albert Müzesi Prints & Drawings Room'da bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan, S. (2014). *Osmanlı'nın İstanbul projeleri*. İstanbul: Ares Yayıncılık.
- Allom, T. (1850) *The Polyorama of the Constantinople, the Bosphorus and Dardanelles*. 3. Baskı. W. S. Johnson Yayınevi.
- Anonim. (1843). *Royal society of musicians of Great Britain, 1843*. England: George Woodfall & Son.
- Arslan, N. (1992). *Gravür ve seyahatnamelerde anıtsal yapılarıyla İstanbul* (18.yüzyıl sonu ve 19.yüzyıl). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.
- Arslan, N. (1992). *Gravür ve seyahatnamelerde İstanbul* (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Aslan, R. (2009). *Sultan II. Mahmud Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na (Türkiye Toprakları) gelen İngiliz sanatçılar (1808-1839)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Baines, E. (1835). *History of the cotton manufacture in Great Britain*. Londra: R. Fisher ve P. Jackson.
- Benosman, R. ve Kang, S. B. (2013). *Panoramic vision: sensors, theory and applications*. Springer Science and Business Media.
- Birleşik Krallık Savaş Ofisi. (1837) *A list of the officers of the army and of the corps of Royal Marines*. İngiltere: Savaş Ofisi Yayınları
- Britton, J., Brayley, E. W., Allom, T., Bartlett, W. H. (1832). *Devonshire & Cornwall illustrated*. Londra: Fisher Yayınevi.
- Brooks, D. (1998). *Thomas Allom (1804-1872)*. Londra: British Architectural Library, RIBA.
- Bulut, Y. (2004). *Oryantalizm'in kısa tarihi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Bulut, Y. (2007). "Oryantalizm" *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.33. s.428.

Bury. S. (Ed.) (2012). “Thomas Allom” *Benezit Dictionary of British Graphic Artists and Illustrators*.

Can, S. (1997). *Belgelerle Çırağan Sarayı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Curl. J. S. (2006). *A dictionary of architecture and lanscape architecture*. Londra: OUP Oxford.

Curl. J. S. (2002). *Georgian architecture*. Singapore: CS Graphics Pte Ltd for David & Charles.

Delplato, J. (2002). *Multiple wievs, multiple pleasures: representing the Harem, 1800-1875*. Fairleigh Dickinson University Press.

Dündar, S. (2010). *II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839) İstanbul'da gündelik hayatın gravürlere yansıma biçimi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Eyice, S. (1991). “Ayazma”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 4. s.229-230.

Eyice, S. (1989). “Alay Köşkü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. II, s. 349-350.

Eyice, S. (1993). “Cevri Kalfa Mektebi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 7. s. 461-462.

Eyice, S. (1992). “William Henry BARTLETT”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.5, s.90

Eyice, S. (1989). “Thomas Allom”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.2, s.505.

Eyice, S. (1993). “Thomas Allom”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C.I. İstanbul: Ana Basım A.Ş. s.206-207.

Germaner, S. ve İnankur, Z. (2002). *Oryantalistlerin İstanbul'u*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Gezer, O. (2014). Çizginin Dışındakiler: Osmanlı İstanbul'unun aykırı bekarları ve bekar girer melek girmez odaları. *II. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu*. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi

İpşirli, M. (1991). *TDV İslam Ansiklopedisi*. “Babıâli” C.4, s.378-386.

Kahraman, M. E. Ve Gülaçtı, İ. E. (2015). Osmanlı Devleti Dönemi Gravürlerinde İstanbul Betimlemeleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C.8, S.39. s.376-383.

- Kırpık, C. (2016). *Osmanlı'da şehzade eğitimi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Koçu, R. E. (1958-1974). "Thomas Allom", *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi ve Neşriyat Kolektif Şirketi.
- Matthew. H. C. G. ve Harrison. B. (TARİH) *Oxford dictionary of national biography*. Oxford University Press.
- M'Kenzie-Hall. J. (2011). *Illustrated travel: steel engravings and their use in early nineteenth-century topographical books, with Special Reference to Henry Fisher & Co.* Doktora Tezi. Nottingham: Nottingham Trent University.
- Montagu, M. W. (2004). *Doğu mektupları*. (Çev: Murat Aykaç Ergingöz), İstanbul: Özgü Yayınları.
- Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (Çev: Metin Kırıtlı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lockwood, H. F. and Cates, A. H. (1834), *The history and antiquities of the fortifications to the city of York*, Londra: J. Weale Architectural Library.
- Oleksijczuk. D. (2011). *The first panoramas: visions of British Imperialism*. University of Minnesota Press.
- Öner. S. (2007). Türk basınının ilk resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'de padişah portrelerine ilişkin haberler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. S.29. s.149-168.
- Öztuna, Y. (2014). *Sultan II. Mahmud cihan hakani ve yenileşme padişahı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Pitoresk İstanbul*. (2016). (Editör Bülent Özukan). İstanbul: Boyut Matbaacılık A. Ş.
- Reeve, E. ve Allom, T. (1840). *Character and costume in Turkey and Italy*. Londra: Fisher Yayınevi.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma döneminde Türk resim sanatı (1700-1850)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Renda, G. (2000). *Tasvir-i Ali-i Osman*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Rose, T. ve Allom, T. (1832). *Westmorland, Cumberland, Durham and Northumberland illustrated*. Londra: Fisher Yayınevi.
- Rose, T., Noble, T. ve Allom, T. (1836). *The counties of Chester, Derby, Lincoln and Rutland illustrated*. Londra: Fisher, Son & Co.
- Said, E. (2013). *Şarkiyatçılık*. (Çev. Berna Ülner), İstanbul: Metis Yayıncılık, s. 13.
- Sakaoğlu, N. (1999). *Bu mülkün sultanları*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık.
- Seber, H. (2015). Lord Byron'ın The Giaour (Gavur) adlı hikayesinde Türk kültüründen izler. *Bilig*. S.74. s.199-218.
- Shaw, W. M. K. (2011). Yüce ile pitoresk arasında: Thomas Allom ve Robert Walsh'ın Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor'ındaki (1839 civarı) modernizasyonun yası ve oryantalist peyzajın oluşumu. *Mekanın poetikası, Mekanın politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi* (Zeynep İnankur, Reina Lewis, Mary Roberts (ed.). İstanbul: Pera müzesi Yayını Sempozyum Dizisi 2.
- Shea, V. ve Whitla. W. (Ed.) (2015). *Victorian literature: an anthology*. John Wiley & Sons Ltd.
- Slater, G. (1850). *London: what to see, and how to see it: with numerous illustrations*, London: H. G. Clarke and Company
- Stickney Ellis, S. (1843). *The wives of England, their relative duties, domestic influence & social obligations*. London: Fisher, Son & Co.
- Stickney Ellis, S. (1842). *The daughters of England: their position in society, character & responsibilities*. London: Fisher, Son & Co
- Süreyya. M. (1996). *Sicil-i Osmani*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Topallı. E. (2001). *19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışan İngiliz Oryantalist ressamı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Victorian Literature: An Anthology*, Victor Shea ve William Whitla (editör). (2015) John Wiley & Sons, Ltd.
- Walsh. R. ve Allom. T. (1838). *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor*. Londra ve Paris: Fisher & Son Company

Walsh R. ve Allom T. (2013). *İstanbul manzaraları Rumeli ve Batı Anadolu'da gezintilerle* (çev. Şeniz Türkömer). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Wright, G. N. ve Allom, T. (1843). *China in a series of views, displaying the scenery, architecture, and social habits or that ancient empire*. Londra ve Paris: Fisher, Son&Co.

Yıldız. N. (2002). “İngiliz yaşamında Türk imgesi ve etkileri.” *Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayını. C. XI. s. 921-933

Zilfi, M. (2010). *Women and slavery in the late Ottoman Empire: the design of difference*. Cambridge University Press.

(1856). On the influence of light and shadow in architectural composition. The Builder.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://manchesterhistory.net/manchester/gone/oldtownhall.html>

<http://peramezat.com/urun/585267/character-and-costume--in-turkey-and-italy>

<http://royalasiaticsociety.org/>

http://web.archive.org/web/20100210000847/http://www.topkapisarayi.gov.tr:80/saltan_atkapisi.html

<http://www.agahamam.com/Fotodraflar/fotodraflar.html>

http://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/ressam-sabiha-rustu-bozcali-nin-yasami-ve-uretimleri_123346

<https://archive.org/details/historyandantiq00categoog>

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megerdich_Jivanian_\(from_Thomas_Allom\)_-_A_Coffee_House_in_Tophane_-_Google_Art_Project.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megerdich_Jivanian_(from_Thomas_Allom)_-_A_Coffee_House_in_Tophane_-_Google_Art_Project.jpg)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megerdich_Jivanian_-_Said_Pa%C5%9Fa_Waterfront_Mansion_-_Google_Art_Project.jpg

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/polyorama>

https://en.wikipedia.org/wiki/Francis_Goodwin

https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Francis_Lockwood#cite_note-6

https://en.wikipedia.org/wiki/Kensal_Green_Cemetery

https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Frederick_Robinson

[https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_\(Irish_writer\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_(Irish_writer))

[https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_\(Irish_writer\)#cite_ref-it1934_1-0](https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Walsh_(Irish_writer)#cite_ref-it1934_1-0)

https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Allason

https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Allason

https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Westminster

https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z_Kulesi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Stratford_Canning

https://www.amazon.co.uk/Stamboul-March-P-F/dp/B0000D34YV/ref=sr_1_14?s=books&ie=UTF8&qid=1489659657&sr=1-14

https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Finsanvesanat.com%2Fdosyalar%2Fsite_resim%2Fek_r_sim%2Fibrahim

https://www.google.com.tr/search?q=christ+church+highbury+allom&rlz=1C2PRFC_enTR632TR632&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiWoIqd39DTAhVJVS

wKHQhyA04Q_AUIBygC&biw=1440&bih=794#tbn=isch&q=christ+church+highbur
y+&imgsrc=z1z5xqfCwbNR6M:

<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/20301/page/2>

EK

Thomas Allom'un Mimari Projeleri

Diana Brooks'a göre Thomas Allom'un gerçekleşmeyenler de dâhil olmak üzere toplam 46 mimari projesi vardır. Ekte sadece gerçekleşen projelerine yer verilmiştir.

-Great Thornton Street Chapel, Hull, Yorkshire isimli yapı H. F. Lockwood ile birlikte 1842'de Royal Akademi'de sergilenmiş, 1841-1843 yıllarında inşa edilmiş ve 1907'de yıkılmıştır.

-Liverpool Workhouse, Brownlow Hill, Liverpool isimli proje H. F. Lockwood ile birlikte tasarlanmış, bu yapı da 1950'de yıkılmıştır.

-Kirkdale Industrial Schools, Liverpool, H. F. Lockwood ile birlikte tasarlanmış, 1844'te yapı inşa edilmiş ve bilinmeyen bir tarihte yıkılmıştır.

-Sculcoates Workhouse, Hull, Yorkshire, H. F. Lockwood ile birlikte tasarlanmış, inşa edilmiş ve bugün Kingston General Hospital'in bir parçasıdır.

-Design for restoration of Holy Trinity Church, Hull Yorkshire (İnterior). H. F. Lockwood ile birlikte tasarlanmış. 1843'te Royal Akademi'de sergilenip, 1844'te uygulanmıştır.

-New Union Workhouse, Calne, Wiltshire. Royal Akademi'de 1847'de sergilenmiş ve birincilik kazanmış. 1847'de inşa edilip 1936'da yıkılmıştır.

-Christchurch, Highbury, London. 1847-48 yıllarında inşa edilmiştir ve günümüzde ayaktadır.

-Kensington Workhouse, London (later St. Mary Abbot's Hospital). Royal Akademi'de 1848'de sergilenmiş, ikincilik kazanmış. 1847-48 tarihlerinde inşa edilmiş ve günümüzde dairelere dönüştürülmüştür.

-Cambridge Military Asylum, Kingston upon Thames, Surrey. 1852'de Royal Akademi'de yarışma tasarımı olarak sergilenmiş, birincilik kazanmış. 1852'de inşa edilmiş ve 1944'te bombalanmış, bodrum kısmı ayakta kalabilmiştir.

-Layout and houses on the Ladbroke Estate, Kensington, London. 1853'te Royal Akademi'de sergilenmiş, 1853-66 yıllarında inşaatı sürmüş, günümüzde ayaktadır.

-Kensington Cemetery and Chapels, Hanwell, Middlesex. Royal Akademi'de 1854 yılında sergilenmiş, 1854-55 yıllarında inşa edilmiş ve günümüzde ayaktadır.

-Organ Case, St. Martin's in the Fields, London. 1854'te inşa edilmiş, 1989'da taşınmış ve 1991'de tahrip edilmiştir.

-St. Peter's Church, Kensington Park Road, London. 1856'da Royal akademi'de sergilenmiş, 1855-57 yıllarında inşa edilmiş, iç kısmı 1879 yılında Barry ve Edmeston tarafından değiştirilmiştir. Günümüzde ayaktadır.

-Mortuary Chapel, Highclere Castle, Hampshire. 1855 yılında inşa edilmiştir ve günümüzde ayaktadır.

-William Brown Library and Museum, Liverpool, Lancashire. Yarışmada birincilik kazandıktan sonra 1857-60 yılları arasında John Weightman tarafından inşa edilmiş, iç kısmı R. Bradbury tarafından savaş sonrası yeniden inşa edilmiştir.

-Islington Vestry Hall, London (later Town Hall) 1858-59 yıllarında inşa edilmiş, 1878'de Arthur Thomas Allom tarafından genişletilmiş, 1961 yılında da yıkılmıştır.

-Church Tower of St Leodegarius, Basford, Nottinghamshire. 1859-60 yıllarında inşa edilmiştir, günümüzde ayakta.

-Hall and other interiors at Highclere, Castle Hampshire. 1862'de Royal Akademi'de sergilenmiş, 1862'de yapılan salon ayakta, diğer kısımları kısmen ayakta.

-Great Eastern Hotel, Harwich, Essex, Royal Akademi'de 1865'te sergilenmiş, 1864-65 yıllarında inşa edilmiş, günümüzde dairelere çevrilmiştir.

-George Dodd Monument, West Norwood Cemetery, Middlesex, 1865'te inşa edilmiş, günümüzde ayakta.

-London and Lancashire Insurance Offices, Leadenhall & Bishopgate, London. 1865'de Royal Akademi'de sergilenmiş, 1865 (?)'de inşa edilmiş ve yaklaşık 1912'de yıkılmıştır.

-Holy Trinity Church, Castlenau, Barnes, Surrey. 1868'de inşa edilmiş, yapı günümüzde ayakta.